

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR KÖZLEMÉNYEI

6. szám

VERÖFFENTLICHUNGEN
DER STADTBIBLIOTHEK
VON BUDAPEST

PUBLICATIONS
DE LA BIBLIOTHÈQUE MUNICIPALE
DE BUDAPEST

No. 6

EMLÉKIRAT KÖZSÉGI NYILVÁNOS KÖNYVTÁR LÉTESÍTÉSÉRŐL BUDAPESTEN

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁRI BIZOTTSÁG MEGBÍZÁSÁBÓL

ÍRTA

DR SZABÓ ERVIN

FŐKÖNYVTÁROS.

BUDAPEST, 1910
A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR KIADÁSA
IV., KÁROLY-KÖRÚT 28.

A Fővárosi Könyvtár kiadványai

Kaphatók Kilián F. utóda könyvkereskedésében, vagy cserébe közvetlenül a könyvtárban

A Fővárosi Könyvtár Értesítője. 4. évf. 1910. (Ingyen.)

Az 1. és 2. évfolyam elfogyott.

Közlemények:

1. Szakkatalógus. 1. füzet: A lakáskérdés, és a városépítés kapcsolatos kérdései. 1907. 56 l. Ára 1 K.
Pótlék 1907-ről és 1908-ról: ingyen.
2. Szakkatalógus. 2. füzet: A községi pénzügy. 1908. VIII l. és 159 hasáb. Ára 1 K.
Pótlék 1908-ról: ingyen.
3. A választóreform. Válogatott jegyzék a parlamenti és községi választójog, a parlamentárizmus, a demokrácia és a politikai pártok irodalmából. 1909. V l. és 34 hasáb. Ára —50 K.
4. Szakkatalógus. 3. füzet: A községi szociálizmus. Függelékül: Munkaviszonyok községi vállalatokban. 1909. VII. l., 210 hasáb és 13 l. Ára 2 K.
5. Magyar társadalomtudományi bibliográfia 1909-ről. VI l., 76 hasáb és 13 l. Ára 1 K.

Aktuális kérdések irodalma (Ingyen):

1. A drágaság. 1910.
2. A jégghiány. 1910.
3. A kiütéses tifusz. 1910.
4. A jégghiány. 2. bőv. jegyzék. 1910.
5. Városi nyilvános könyvtárak. 1910.

Útmutató a Fővárosi Könyvtár látogatói számára. 1909. (Ingyen.)

TARTALOM.

	Oldal
I.	
Angolszász és európai könyvtári közvélemény. — A könyvtár az ipari társadalom szükséglete. — A könyvtár a közoktatásügy része	1—3
II.	
Budapest könyvtárügye. — Budapest tudományos könyvszükséglete és tudományos könyvtárai. — A laikus közönség könyvszükséglete és a budapesti „népkönyvtárak”. — A szakegyleti könyvtárak. — A magántevékenység nem produkálhat kielégítő eredményeket. — A könyvtárügy a közszégi politika tárgya	3—12
III.	
A közszégi nyilvános könyvtár föladata. — Az olvasók köre. — A könyvanyag .	12—16
IV.	
A közszégi könyvtárak költségei. — Specializálás és munkamegosztás, mint a költségek leszállításának egyik eszköze. — Kooperáció más könyvtárakkal. — Kooperáció a határos községekkel. — A meglévő népkönyvtárak beolvasztása. — A közszégi iskolai könyvtárak beolvasztása. — A fővárosi hivatalok és intézetek szakkönyvtárai. — A megtakarítások összege . . .	16—25
V.	
A könyvtári kölcsöndíj	25—27
VI.	
Az új könyvtár és a Népháza	27—29
Konkluzió	29—30
Jegyzetek	31—35
Bibliográfia	36
I. Függelék. A budapesti könyvtárügy statisztikája	37—43
II. Függelék. Nemzetközi könyvtárstatisztika	45—51
III. Függelék. Amerikai könyvtárak előnyei. — Mi van egy amerikai könyvtár-épületben	52
IV. Függelék. Chicago Nyilvános Könyvtára	53—61
V. Függelék. Képmelléletek	63

TARTALOM

EMLÉKIRAT

községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapesten.

I.

1871-ben tűzvész pusztította el Chicago városát. A segélyakciók közt, amelyek mindenfelől megindultak, volt egy, nekünk feltűnő: Thomas Hughes angol író és társai kiáltványt bocsátottak ki Nagybritannia íróihoz, kiadóihoz, tudományos és irodalmi társulataihoz, hogy a leégett város elégett könyvtárát pótolják. Rövidesen 7,000 kötet gyűlt össze és 1872-ben, egy évvel a tűzvész után, az újraépülő város új városházán meg is nyílt az új könyvtár. Ma körülbelül 400,000 kötetet számlál, külön palotájában.¹

Angolszász és európai könyvtári közvélemény.

Ez az egy esemény mindennél élesebben jellemzi az angol-amerikai közvélemény különbségét az európaiktól. Angliában és az Egyesült Államokban a könyv az elsőrendű életszükségletekhez tartozik és nagy, mindent elpusztító katasztrófák után is épen úgy van a könyvtárra gondjuk, mint a gazdasági vagy a politikai gépezet helyreállítására. Ha új városokat alapítanak, a községháza és az iskola mellett mindjárt kijelölik a *public library* telkét is. A régi kulturájú európai kontinensen ellenben tucatjával találunk sok száz- ezres várost, amelyekben csak a legújabb években kezdenek a nem hivatásból olvasó közönség könyvszükségletéről is gondoskodni.

Bizonyos, hogy az Egyesült Államok kulturpolitikájának ezt a jellegét lényegesen az okozta, hogy híjával voltak a régi tudós könyvtáraknak, amelyeknek Európa bővében van. De Angliában is voltak és vannak híres és gazdag régi könyvtárak — köztük a ma is páratlan *British Museum*. Mégis alig van valamelyes angol város, amelyben nyilvános községi könyvtár nem volna. Mert Angliában, a modern kapitalizmus szülőföldjén, korán számoltak a nagyiparnak a népesség régi rétegződését és eloszlását kiméletlenül megbontó hatásával és korán felismerték, hogy az új városi népesség oktatása koránt sincs bejezve, ha írni és olvasni megtanult és talán valamely szakiskolát elvégzett. Gondoskodtak tehát oly intézményről, amely a dolgozó népesség művelődési szükségletének kielégítését teszi lehetővé. A régi tudós könyvtárak ellenben csak a tanuló népességgel törődtek.

A könyvtár az ipari társadalom szükséglete.

A könyvtár
a közoktatás-
ügy része.

Valóban a modern nyilvános könyvtár funkcióját csak úgy ismerhetjük meg helyesen, ha az új intézményt a modern társadalmak közoktatási és közművelési politikája keretébe helyezzük. Pedagógusok és a közoktatásügy történetének kutatói közt kevesen vannak ma olyanok, akik ne ismerték volna föl, hogy az iskolai oktatásban az ismeretek közlése nem öncél, hanem kiváltképpen „politikai ügy”, a gazdasági és politikai életre képesítő „hasznos” ismeretek közlése. Napjainkban is a géptechnikán alapuló nagyiparnak és intenzív mezőgazdaságnak éppen úgy, mint a törvényhozás ezzel járó demokratizálásának az általános iskolakötelezettség nemcsak következménye, hanem sokkal inkább előfeltétele. Műveltebb emberanyagra van szükség. Amikor sokan arról panaszkodnak, hogy kivész a munkából mesterségének ismerete, nem veszik észre, hogy az egyetlen mesterségben jártas és tanult, de más kézfogásokra vagy cselekvésekre képtelen, elnyomódott, egyoldalú munkáselem helyét lassankint olyanok foglalják el, kik talán nem tudnak egy egész ruhát vagy cipőt megvarrni, nem tudják egy iroda vagy áruház üzemének minden ágát ellátni, de önművelés által elevenen tartott természetes értelmességükkel igenis képesek ma ilyen, holnap olyan munkát végezni, bármilyen gépet kezelni, bármilyen áru termelésének és egyéb gazdasági vagy sokak munkájából összetett cselekvésnek folyamatát megérteni. És a kereteiben és tartalmában folyton változó kapitalista gazdaságnak éppen úgy, mint összes politikai és közművelődési szerveinek ilyen, szellemében ruganyos tisztviselő- és munkáselemre van szüksége: természetes eszköket megóvott, jó judiciumú és új ismeretek befogadására mindig képes emberekre. Szellemi individualításokra. Kulikkal és írástudatlan muzsikokkal nem lehet gépet építeni, sem fűkaszálogépet kezelteni vagy a nemzetközi közlekedést fentartani.

Nyilvánvaló, hogy ezeknek a képességeknek megszerzésére a népiskola vagy akár szakiskolák elvégzése nem elég. Mert amit az iskola nyújt, az éppen az ismeretek és tehetségek uniformálása, a legjobb esetben az utak és módok megismertetése, amelyeken egyéni ismereteket szerezni lehet. Nekünk pedig éppen arra van szükségünk, hogy az egyéni képességek ébrentartásának, az egyéni hajlamok ápolásának eszközeit nyújtsuk. Olyan művelő intézményre van tehát szükség, amelyben mindenki megkapja, ami egyéni ízlésének megfelel, ahol mindenki számára egyformán előírt oktatási renddel és kötelező tankönyvekkel nem szegik szárnyát az egyéneknél [ezzerféleképp] rugózó és bontakozó szellemi érdeklődéseknek, ahol nem kell azzal törődni, hogy egy bizonyos penzumot valamennyien: tehetségesebbek és tehetségtelenebbek, élénkebbek és lustábbak, frissebbek és törődöttek egyenlő idő alatt végezzenek el; amelyben ezért mindenki kedvére vesz részt, *con amore* olvashat nehezebbet vagy könnyebbet, lassan vagy gyorsan, regényt vagy gépszerkezetant, mert hiszen minden kedvvel üzött olvasmány — némely káros könyvektől eltekintve, melyek ép úgy megárvathatnak, amint megárvathat

a szesz is vagy egyéb közkedvelt fizikai mérgek — az egyéniséget fejlesztő olvasmány. Ha nem felelne meg a természetes hajlamoknak, nem olvasnák kedvvel.

Ilyen intézmény az angol-amerikai *public library*. Azok a társadalmak, amelyekben a legkorábban vert gyökeret a nagyipar és a legexpanzívabb a kapitalista szellem a közgazdaság összes terein, tehát a mezőgazdaságban is, teremtték meg a legteljesebben azokat a helyeket, „ahová legelsőbb megy mindenki, aki szakmájában, vagy hivatásában, tanulmány céljából, vagy kedve töltésére valamit tudni akarna”.²

S azon mértékben, amint egy ország iparosodik és mezőgazdasága belterjesebbé válik, kezd szintén gondoskodni hasonló helyekről. Míg Angliában és az Egyesült Államokban már a múlt század ötvenes éveiben kezdeményezték az intenzív közkönyvtári politikát, addig Németországban csak a nyolcvanas években kezdtek alakulni modern városi közkönyvtárak. De akárcsak közgazdaságában, úgy közoktatásügye terén is ide s tova tizenöt éve lázasan törekszik angolszász versenytársai nyomába s már 1902-ben körülbelül hetven német városban volt modern közművelődési könyvtár, vagy arra irányuló kezdeményezés.³ Ma bizonyára messze túl vannak a százon.

II.

Közismert tény, hogy Magyarország városi közművelődési könyvtárak

Budapest
könyvtárügye.

dolgaiban szinte a kezdet kezdetén áll még. Két-három iparosabbvidéki városban van általános jellegű és közhasználatra szánt városi könyvtár, de egyiknek sincs olyan szervezete és akkora forgalma, hogy a külföldi modern könyvtárakkal össze lehetne mérni. Az ország fővárosa, Budapest pedig egyáltalán nem tart fenn általános könyvtárt.⁴

Pedig Budapest népességének társadalmi rétegződése gyökeresen eltolódott az utolsó évtizedek folyamán. A kiegyezés idejében körülbelül negyedmillió városban 1890-re már fél millió lelket számláltak és valószínű, hogy az 1910. évi népszámlálás nem fog 800.000-nél kevesebb lakóról beszámolni. Már 1900-ban 25.000-re rúgott az iparban, kereskedelemben és közlekedésben alkalmazott hivatalnokok, körülbelül 160,000-re a bér munkások száma. Az 1910-iki népszámlálás előreláthatólag legalább 40,000 magánhivatalnokot és 240,000 munkást fog találni. A közszolgálatban álló, vagy szabad szellemi foglalkozást űző egyének száma is majd 22,000-et tett ki 1900-ban; most bizonyára 30,000-nél jóval több él Budapesten, köztük 8—10,000 tanár és tanító. A budapesti iskolákban az 1896/7. tanévben 96,000 tanuló volt; 1905/6-ban 135,000; ma bizonyára legalább 150,000, köztük talán 10.000 főiskolai hallgató. Ha ezekhez hozzávesszük az önálló keresetét nem űző nőket: legalább 600.000-re kell tennünk már

ma azoknak a számát, akik Budapesten közkönyvtár olvasóiként számba jöhetnek.*

Hogyan gondoskodik a főváros közönsége ezeknek a tömegeknek művelődési szükségleteiről?

Iskolai oktatásukról elég jól. Míg 1896/7-ben 355 tanintézet működött Budapesten és a tanszemélyzet 3,800 tagot számlált, addig tíz évvel később, az 1905/6-ik tanévben 527 iskolát és 5,600 tanítót találunk. Maga a község 1873/4-ben 100 iskolát tartott fenn 612,000 K költséggel, 1909/10-ben 375 iskolát 12,430,000 K kiadással. S míg 1873-ban 27 K 60 f-t költött egy elemi népiskolai tanulóra s egy lakóra átlag 1 K 57 f iskola-költség esett, 1909/10-ben egy tanuló 116 K 14 fillérbe került s egy-egy lakó átlag 13 K 79 f-rel járult hozzá az iskolák fentartásához.**

Ezek mindenesetre imponáló számok.

Ennek a következetesen emelkedő iskolapolitikának meg is volt az eredménye. Míg 1869-ben a hat éven felüli lakosságnak nem kevesebb, mint 27,8%-a nem tudott sem írni, sem olvasni, addig 1900-ban, bár Budapest népességének majd kétharmada bevándorolt, csak 10,7%-a analfabétát számláltak. Az országos átlag ugyanakkor, mint tudjuk, 41%.

De míg ilykép az iskolafentartási költségek mind nagyobb hányadát teszik ki a székesfőváros kiadásainak, és a főváros e tekintetben mind bátrabban állhatja ki az összehasonlítást nyugati Európa nagyvárosaival, addig a közművelődésügy másik, és fejlett viszonyaink közt nem kevésbé fontos ága, a könyvtárügy, kevés figyelemben részesült.

Az összehasonlításra alkalmas és rendelkezésünkre álló adatok szerint a főváros 1906-ban kb. 50,000 koronát költött könyvtáaira, ha a különböző iskolai könyvtárakra kiadott 30,000 koronányi összeget is könyvtári kiadásnak tekintjük. Ez, mivel az iskolai könyvtárak költségei már az iskolafentartási költségekbe be vannak számítva, összes rendes kiadásainak alig $\frac{1}{20}$ százaléka ($0,05\%$); ma, 1910-ben, négy év múltával, még nem egészen $\frac{1}{10}$ százalék ($0,09\%$). Alig ismerünk nyugateurópai várost, amelyben a könyvtári kiadások ily csekély hányaddal szerepelnek. Nem is szólva Liverpooloról, ahol ez a hányad $1,4\%$, London például rendes kiadásainak $0,98\%$ -át költi könyvtári célokra, Berlin $0,2\%$ -át, és még a népkönyvtárügy terén nagyon elmaradt Páris is $0,13\%$ -át. Pedig nyilvánvaló, hogy minél nagyobb egy város, költségeinek annál kisebb hányada elég arra, hogy lakosságának legalább elemi könyvszükségletét kielégíthesse. Ezért is más nagyvárosokban ez a hányad nagyobb.***

Budapest városának ebben a tekintetben elmaradottságát sokszor meg-

* L. az 1. táblázatot.

** L. a 2. táblázatot.

*** L. a 15. táblázatot.

rótták már.⁵ A község védelmére föl lehetne hozni, hogy a legnagyobb európai városok általában később kezdtek a népkönyvtárüggyel törődni, mint kisebb nagyvárosok. London például csak 1886-ban alapította meg népkönyvtárait és még 1890-ben alig $1\frac{1}{4}$ millió koronát költött rájuk, amikor pedig lakóinak száma túl volt a négy millión. Berlinnek már 1871-ben volt annyi lakója, mint Budapestnek ma, de népkönyvtáira még a nyolcvanas évek elején sem költött 30,000 koronánál többet.⁶ Ennek a jelenségnek egyik oka bizonyára az, hogy a fővárosokban sok az állami, intézeti és kölcsönkönyvtár. Mindazonáltal a népkönyvtárügynek ezekben a városokban is hamaros fellendülése azt bizonyítja, hogy a szükségletet ezek sem elégítik ki.

Vajjon Budapest városa felhozhatja-e még elmaradottsága mentségéül az állami, intézeti, egyesületi és egyéb könyvtárak nagy számát?

Ez a kérdés annak a megállapítását követeli meg, hogy Budapest könyvtárai a lakosság olvasószükségletét mennyiben elégíthetik ki.

Pusztá számszerű összehasonlításokkal ezt a kérdést alig lehet eldönteni. Ha azt látjuk a főváros statisztikai évkönyvében, hogy Budapest jelentékenyebb könyvtáraiban 1906-ban kb. $1\frac{2}{3}$ millió kötet könyv volt és ezzel szemben azt olvassuk, hogy Greater London nyilvános és közigazgatási, egyesületi és intézeti könyvtáraiban kb. 8 millió, Berlinben kb. 5 millió kötetet számlálnak,⁷ vagyis Londonban egy, Berlinben két, Budapesten ellenben majd két és egyötöd kötet esik egy lakóra: akkor kedvünk volna elbízunk magunkat. Amikor azonban tudományos könyvtárakról van szó, ez az arányszám keveset jelent. Nagy tudományos központokban a kérdés az: megtalálhat-e a kutató minden könyvet, amelyre tudományos munkájában szüksége lehet. Erre a kérdésre pedig még a 8,000,000 kötettel és — amit első helyen kellett volna említeni — a páratlan *British Museum*-mal bíró városra vonatkozólag is így ír egy kiváló szakember: Boswell kijelentése, hogy, „azt hiszem, Londonban minden könyvet meg lehet találni, amely bárhol másutt található”, ma még kevésbé igaz, mint volt 1780-ban, amikor leírták.“⁸ Mennyit ér ilyen nyilatkozat világában Budapest $1\frac{2}{3}$ milliója!?

Valóban a szakemberek és kutatók régen tisztában vannak azzal, hogy Budapest tudományos könyvkészletei a legelemibb tudományos szükségletet sem elégítik ki. Hogyan is lehetne ez másként? Budapest Magyarországnak nemcsak gazdasági és politikai, de szellemi és tudományos fővárosa is. Sőt lehet mondani, hogy az egyetlen, nyugateurópai mértékkel mérhető szellemi központ Magyarországon. 1900-ban az értelmiségi foglalkozást űzők száma közel 22,000 volt itten, köztük 300-nál több főiskolai tanár és 600-nál több tudós, író és hírlapíró. Magyarország irodalmi termelésének kilenc tizedrészét Budapest szolgáltatja. Itt székelnak az összes, országos nevű tudományos és irodalmi intézetek, testületek és egyesületek,

Budapest tudományos könyvszükséglete és tudományos könyvtárai.

innen indul ki a legtöbb haladottabb szellemi mozgalom és itt³ futnak össze a vidék valamennyi életképes kezdeményezésének szálai. Ha Budapest szellemi versenyre akar kelni a külfölddel, a szellemi munka⁴ ugyanolyan apparátusával kell bírnia, mint a művelt külföld szellemi központjainak. Mégis nincs Budapestnek egyetlen, nyugateurópai méretekkel mérhető tudományos könyvtára!

Olyan jellegű nemzeti könyvtár, amilyen Angliában a *British Museum*, Franciaországban a *Bibliothèque Nationale*, az Egyesült-Államokban a *Library of Congress*, Németországban a *Kgl. Bibliothek*, Ausztriában a *Hofbibliothek*, stb. stb., Magyarországon egyáltalán nincsen. Mert ezek a nemzeti könyvtárak nemzeti irodalmukon kívül a külföld tudományos és szépirodalmát is gyűjtik és tudvalévő, hogy némelyik közöttük, például a *British Museum* vagy a *Library of Congress*, gazdagabb gyűjteményekkel bír más országok irodalmából, mint maguk az illető országok nemzeti könyvtárai.⁵ A mi nemzeti könyvtárunk, a *Nemzeti Múzeum* könyvtára ellenben csak az aránylag kistermésű magyar irodalmat kultiválja és — sajnos, de be kell vallani — ebben sem teljes. Mint általános jellegű tudományos⁶ könyvtár ilykép csak az *Egyetemi könyvtár* jöhet számba. De mit nyújthat egy általános tudományos könyvtár, amelynek egész állománya 1908-ban 315,000 kötet, ugyanakkor, amikor az említettük nemzeti könyvtárak legkisebbike: a bécsi *Hofbibliothek* is 1,000,000 kötettel bír? A legjobb akarattal sem tarthat a tudományokkal lépést, ha évi dotációja 41,000 K, és könyvekre ebből is alig jut 30,000, holott a *British Museum* egy fél-milliót, a *Kgl. Bibliothek* majd egy negyedmilliót költ könyvekre és a 150,000 koronát fogyasztó *Hofbibliothek* mellett a bécsi *Egyetemi könyvtár* is még 104,000 koronáért vásárol évenként? Vagyis Bécs két nagy, mindenkinek hozzáférhető tudományos könyvtára körülbelül négyszer-ötször annyi könyvet vásárolhat, mint Budapest hasonló jellegű két nagy könyvtára. Ami különben az évi gyarapodás arányából is kitűnik. A bécsi *Egyetemi könyvtár* évi gyarapodásának átlaga 25,000 kötet, a budapestié 5,000.*

Ha Budapest valamenyi, különösebb nehézségek nélkül hozzáférhető tudományos könyvtárának statisztikáját vizsgáljuk, az eredmény akkor sem kedvezőbb.** Ennek a kilenc könyvtárnak igen egyenlőtlen értékű állománya ma is alig tesz egy millió kötetnél többet és könyvek vásárlására alig költöttek 1907-ben 100,000 koronánál többet. Vagyis még mindig kevesebbet, mint a bécsi egyetemi könyvtár egymaga. Minthogy pedig ennyi könyvtárnál, ha nincs közöttük tervszerű munkamegosztás, elkerülhetlen, hogy sok könyvet többen is meg ne szerezzenek, ellenben a bécsi egyetemi könyvtárban ez bizonyára nem történik meg: meg kell állapítanunk, hogy Budapest

* L. a 3. táblázatot.

** L. a 3. táblázatot.

összes hozzáférhető tudományos könyvtárai együtt még annyira sem követhetik nyomon a világ tudományos könyvtermelését mint a bécsi egyetemi könyvtár egymagában. Aminthogy együttvéve alig gyarapodnak évenként több kötettel, mint az *Universitätsbibliothek* egymaga.

Ha ehhez még hozzávesszük, hogy ez az egymillió tudományos könyv Budapesten kilenc helyiségben, a városnak nem kevesebb mint öt különböző kerületében van szétszórva, hogy kilenc különböző szerkezetű katalógusban van lajstromozva, hogy a bécsi egyetemi könyvtár majd az egész éven át reggel 9 órától esti 8-ig, tehát 11 órán át van nyitva, ellenben Budapesten a kilenc könyvtár napi olvasóóráinak átlaga aligha több 6—7-nél, akkor azon sem fogunk csodálkozni, hogy tudományos könyvtáraink használata is oly kevésbé intenzív, hogy 3 kötetre alig esik 1 használat évenként, mialatt a bécsi egyetemi könyvtár 3 kötetet 2-szer forgat meg. S mennyi még a többi bécsi tudományos közkönyvtár forgalma! Csak természetes ilyen körülmények közt, hogy Budapest drágábban dolgozik mint Bécs: míg az *Universitätsbibliothek*-ban a használat egy-egy esete átlag 55 fillérbe kerül, addig Budapest tudományos könyvtárai kb. 110 fillért adnak ki esetenként, vagyis éppen kétszer annyit.

Szándékosan mélyedtünk ennyire bele Budapest tudományos könyvtárügyének vizsgálatába. Rá kellett egyszer kézzelfogható számok világításában mutatni, hogy nemcsak ú. n. népkönyvtárak dolgában maradtunk el, hanem tudományos könyvtárak tekintetében is csehül állunk. Senki sem vádolhat túlzott igényekkel. Hiszen mellőztük az összehasonlítást a fejlettebb Nyugattal és csak a hozzánk nyugatra legközelebb eső nagyvárossal mértük össze magunkat. Pedig hogy ott is mélyen alatta maradnak az angol-amerikai, sőt még a német színvonalnak is: nem lehet kétséges.¹⁰ Mégis Bécsnek egy könyvtára kétszer akkora eredményt ér el, mint Budapestnek kilenc könyvtára. Ez az egy tény szinte elég egész tudományos könyvtárügyünk jellemzésére.

Még szomorúbb képet nyerünk Budapest könyvtári viszonyairól, ha azokat a laikus nagyközönség és különösen az ú. n. nép, vagyis a keze munkájából élő népesség könyvszükséglete szempontjából vizsgáljuk.

A laikus közönség könyvszükséglete és a budapesti „népkönyvtárak“.

Ezt a szükségletet — amely tudvalevőleg túlnyomó részt szépirodalmi olvasmány iránt élénk — Budapesten ma a könyvtáraknak öt kategóriájával igyekeznek kielégíteni.

Kaszinói és egyéb polgáregyleti könyvtárak látják el a középosztályt olvasmánnyal. Ezek mellett néhány, magánvállalkozáson alapuló kölcsönkönyvtár is mind nagyobb szerepet játszik e téren.

Külföldi mintákra létesült ú. n. népkönyvtárak, valamint szakegyleti könyvtárak a munkásosztályhoz fordulnak.

Iskolai és intézeti könyvtárakkal közelítik meg a tanuló ifjúságot.

Vizsgálatunk köréből teljesen ki kell kapcsolnunk a kaszinói és a magán kölcsönkönyvtárakat; más helyen kell foglalkoznunk az iskolai könyvtárakkal.

A kaszinói könyvtárakat azért, mert csak a klubtagok kis és zárt köre számára hozzáférhetők, tehát a nyilvánosság azon csekély attribútumait is nélkülözik, amelyekkel némely tudományos egyesületek szakkönyvtárai is bírnak. De — köztudomás szerint — még a klubtagok is alig használják a többnyire régi ajándék-könyvekből szedett-vetett gyűjteményeket. Irodalmi színvonalon álló klubkönyvtár tudomásunk szerint Budapesten nincsen, s ha van: úri klubok hozzáférhetlen tulajdona.

A magán kölcsönkönyvtárak közt újabban több jól felszerelt vállalat virágzott föl. Bár egyik sem vetekedhetik a nyugateurópai nagy városok, például a londoni *Mudie*- vagy a bécsi *Leist*-féle kölcsönkönyvtárral: térfoglalásuk bizonyára egyik jele annak a szükségletnek modern irodalom iránt, amely a budapesti középosztályban s különösen annak asszonyaiban és leányaiban mind erősebben érvényesül. De ezek a kölcsönkönyvtárak aránylag magas kölcsöndíjakat szednek (a bécsi *Zentralbibliothek*-ban a legmagasabb kölcsöndíj 1 K, Budapesten a legalacsonyabb 2 K) és így szintén csak keveseknek hozzáférhetők; azonkívül — a dolog természete szerint — forgalmi adataikat titokban tartják.

Az iskolai könyvtárakról későbbi összefüggésben fogunk szólni. Itten csak annyit bocsátunk előre, hogy a népiskolai és középiskolai könyvtárakat — a főváros legújabbban bevezetett iskolai olvasótermeitől eltekintve, amelyek egyelőre jól funkcionálnak — alig használják és sokszor értékes könyvanyaguk szinte teljesen parlagon hever.

Ilyformán vizsgálatunk tárgyául csupán az ú. n. népkönyvtárak, valamint a szakegyleti könyvtárak kategóriája marad meg.

Sajnos, a könyvtárak ezen két kategóriája is majdnem kicsúszik a vizsgálat alól. Nagyobb részük sokkal kisebb, semhogy működésük statisztikai földolgozást vagy leírást megérdemelt volna. S a nagyobbak közt is alig van kettő-három, amelyet külön meg kellene említeni. A legnagyobb a *Budapesti Könyvtáregyesület*, központjában és hat fiókjában összesen 32,000 kötetet adott ki 1907-ben. Valamennyi többi könyvtárnak kölcsönforgalma ennél csekélyebb. Ezért csak az összesített eredményeket elemezzük.*

Azt látjuk mindenekelőtt, hogy az összes budapesti népkönyvtárak állománya 1907-ben alig lehetett több 55,000 kötetnél, s mivel az évi gyarapodás kb. 5,000 kötet, máig is alig haladta meg a 65,000-et. Kitűnik továbbá, hogy mindezek a könyvtárak mintegy 115,000 kötetnyi forgalmat, ebből 92,000 kikölcsönzést értek el. Végül azt látjuk, hogy mintegy 10,000 koronát költöttek könyvekre, 5,000-et személyzetre és összesen kb. 20,000 koronát adtak ki.

* V. ö. az 5. táblázattal.

Ezek az adatok magukban véve semmit sem mondanak. Értelmüket csak úgy ismerhetjük meg, ha hasonló adatokkal összevetjük.

Ezúttal megint nem megyünk messzire. Megint megállunk Bécsnél, amelynek népkönyvtárügye még alkalmasabb a mienkkel való összehasonlításra, mint tudományos könyvtárügye. Bécs városa ép oly keveset költ nyilvános könyvtárakra, mint Budapest s így azok ott is majdnem kizárólag a társadalom áldozatkészségén épültek föl; az állam és község támogatása aránylag ugyanolyan méretű, mint Budapesten, sőt talán valamivel kisebb.

Bécs népességének olvasószükségletét ma nagyjából négy egyesület látja el, amelyek az 1909. évben 3,4 millió kötetnyi kölcsönzést értek el. Ez azt jelenti, hogy Bécs egy-egy lakójára átlag 1,7 kölcsönzés esett.¹¹ Budapesten ellenben az összes népkönyvtárak kölcsönforgalma ugyanakkor körülbelül 100,000 kötetet, tehát fejenként 0,12-öt tesz ki. Ez a bécsi hányadnak $\frac{1}{14}$ része. Vagyis mialatt Budapesten 10 ember 1 kötetet, addig Bécsben ugyanannyi ember 15 kötetet olvas el.

A négy bécsi könyvtáregyesület közt a legjelentékenyebb a *Verein Zentralbibliothek*.

Ez az egy könyvtár 1908-ban központjában és 23 fiókjában 46 alkalmazottat foglalkoztatott, akiknek 56,000 koronát fizetett, új könyvek beszerzésére 40,000 koronát fordított és 358,000 kötetével 2,000,000 kötetnyi forgalmat csinált. Egy-egy kötetét tehát 5,6-szer forgatta meg. Ugyanakkor a jellegére hozzá legközelebb álló, egyúttal legnagyobb budapesti népkönyvtár, a *Budapesti könyvtáregyesület*, központján kívül 6 fiókot tartott fenn, tiszteletbeli alkalmazottainak 1,980 koronát juttatott és 30,000 kötetét 38,500 esetben használták; vagyis egy kötete 1,3-szer forgott: tehát nem is negyedrészt annyiszor.

Ugyanabban az évben a *Zentralbibliothek* összes kiadásai 168,000 koronára rúgtak, a *Könyvtáregyesületéi* 6,300 koronára. Bécsben tehát a forgalom egy esetének költsége 8,4 fillér, Budapesten 16,3 fillér. Ne higyük azonban, hogy Bécs olcsósága ezúttal a szolgáltatások minőségének rovására ment. Mert mialatt Budapesten, ahol amellet a használók kilenc tizede középiskolai tanuló, 11,000 tudományos könyvet adtak ki, addig a bécsi központ 406,000-et kölcsönzött el.*

Szóval, akár az összes számokat nézzük, akár egyes könyvtárakat hasonlítunk össze, az eredmény mindenkép lesújtó. Budapest népkönyvtárai abszolút $\frac{1}{34}$ -ét, relatív $\frac{1}{14}$ -ét is alig érik el Bécs népkönyvtárai forgalmának. Pedig — ezt itt is meg kell mondanunk — csakúgy, mint tudományos könyvtárak dolgában, Bécs a nyilvános könyvtárügy terén is sok tekintetben igen elmaradt Anglia vagy Amerika mögött.

* L. erről a 7. és a 23. táblázatot.

A szakegyleti
könyvtárak.

Nem sokkal válik kedvezőbbé Budapest népkönyvtárügyének képe, ha a szakegyleti könyvtárakat is bevonjuk vizsgálódásunk körébe.

Nehéz megállapítani, hogy mennyi a különböző munkásegyletek könyvállománya. A Szakszervezeti Tanács kötelékébe tartozó szakegyletek közül a főváros statisztikai évkönyvében csak egyet találunk, a nyomdászokét, 6,400 kötetel, holott köztudomású, hogy sok külföldi országgal szemben is kitűnő tulajdonságuk a magyar szakszervezeteknek, hogy kisebb-nagyobb könyvtárral valamennyi fel van szerelve. A *Magyar Minerva* utolsó kötete, amelynek adatai 1902-ről szólnak, a nyomdászokén kívül még öt szakegyleti könyvtárt ismertet és egyéb munkásegyleti könyvtárt is hatot, összesen kb. 10.000 kötetnyi könyvet. A Szakszervezeti Tanács 1904. évi kimutatása a kötelékébe tartozó budapesti szakegyletek könyvállományát 28,000 kötetre teszi. Az egyéb munkás- és magánhivatalnok-szervezetek könyveivel együtt ez kb 40,000 kötet.*

Általában elmondhatjuk — és nyomtatott katalógusaiknak összehasonlítása mindenkit megyőzhet arról — hogy a szakegyletek könyvtáranyaga jobb, mint a népkönyvtáraké és hogy használatuk intenzívebb. A nyomdász szakegylet 1907-ben például egymaga 4,000 koronát költött könyvekre és 27,000 kötetet kölcsönzött ki, tehát kötetjét 4,3-szor forgatta. Ugyanakkor az összes budapesti népkönyvtárak 10,000 koronán vásároltak könyvet, összesen 90.000 kötetnyi forgalmat értek el és kötetenkint 1,7 kölcsönzést. Mindazonáltal ezek az eredmények is alig lendítenek valamit az összesített arányszámokon. A végeredmény mégis csak az, hogy Budapest 800,000 főnyi népességének könyvszükségletét kb. 100,000, nagyrészt silány, szegényesen gyarapított, szegényesen elhelyezett, ötvenfelé szétforgácsolt kötetel kell kielégíteni, minek folytán, mialatt Bécsben 1 család átlag 8—9 kötetet olvas egy évben, Budapesten 4 családra egész éven át alig jut összesen 3 kötet! Ez majdnem annyi, mint semmi!

Így a könyvtárak mindkét, Budapest, tehát egész Magyarország kulturája számára oly fontos típusáról: a tudományosakról és az úgynevezett népkönyvtárakról meg kellett állapítanunk, hogy a reánk lehetőleg legkedvezőbb összehasonlítás világításában is, úgy a könyvanyag, mint annak racionális kihasználása tekintetében igen kezdetleges igényeket sem elégítenek ki. Ha a nálunk méltán sokkal népszerűbb angol-amerikai mintákkal mértük volna össze könyvtárainkat, az ítélet sokszorosan súlyosabb volna: egyenesen megsemmisítő.

Sajnálattal állapítjuk ezt meg. Sok jóakarat, sok buzgalom, sok energia őrlődött fel eddig is, kivált népkönyvtáraink szolgálatában. Lelkes fér-

A magántevékenység nem
produkálhat
kielégítő eredményeket.

* L. a 8. és 9. táblázatot.

fiak és nők minden tőlük telhetőt megtettek, hogy Budapest népességét jó olvasmánnyal ellássák. Hogy törekvésük nem volt gyümölcsözőbb, nyilván azon múlik, hogy az egyéni kezdeményezés és az egyéni vállalkozás minálunk meg kevésbé képes nagy közösségi szükségleteket kielégíteni, mint másutt.

Mert nagy szükséglettel és nagy feladatokkal állunk szemben. Ennek a feladatnak mértékéről fogalmat alkothatunk magunknak, ha számba vesszük, hogy a legjobban működő angol és amerikai nyilvános könyvtárak 2—3 kikölcsönzést érnek el fejenként és hogy egy kölcsönzés költsége a nagyvárosokban 40 fillértől egy koronáig is fölemelkedik.* Ha a szakemberek szerint kontinentális nagy városokban még elfogadható minimumot, fejenként egy kölcsönzést és egy kölcsönzésre 30 fillért vesszük is alapul, Budapesten ma évenként 800.000 kötetnek kellene a kikölcsönzők kezén megfordulnia és körülbelül negyedmilliót kellene a könyvtárak fenntartására fordítani. Az eddigi kísérletezések bebizonyították, hogy a budapesti társadalom munkája még csak távolról megközelítő szolgáltatásokra sem képes és belátható időn belül nem is lesz.

Ilyen körülmények közt a kérdés egyedül lehetséges megoldásának útját egyengetik azok a kezdeményezések, amelyek Budapest községi politikájának körét legújabbban a nyilvános könyvtárügyre is kiterjeszteni kívánják. Mindenki, aki a nyilvános könyvtárak kulturális fontosságát nagyra becsüli, csak örömmel fogadhatja ezeket.¹²

A könyvtárügy a községi politika tárgya.

Valóban, a kérdésnek nálunk sincs más helyes megoldása, mint az angolszász országok városaiban, de a művelt külföldön ma egyformán mindenütt. A könyvtárügy a községi politika tárgya. Ugyanolyan része a községi közoktatási és közművelődési feladatoknak, mint a nép- és szakiskolaügy, mint a múzeumok és a modern képtárak, sőt ez utóbbiaknál mindenesetre százszorta előbbre való.

Nem szükséges ennél a kérdésnél soká időznünk. Akiket az angol-amerikai könyvtári adó intézménye, az összes kultúrországok nagy- és kisvárosainak áldozatai esetleg még meg nem győztek, azoknak is meg kell hajolniok, ha Budapest könyvtári viszonyainak fent megkísérelt kritikáját olvasták. Ha egyáltalán hiszi valaki, hogy általános nyilvános könyvtárakra Budapesten épen úgy van szükség, mint minden más kulturális városban, akkor nem zárkozhatik el az elől a megismerés elől sem, hogy ezt a szükségletet Budapesten is csak a község láthatja el kielégítően.

És aki ezt az új szükségletet logikusan a közoktatási feladatok körébe utalja, az az új kiadásoktól sem ijed meg. Ugyan mit jelent egy tizenkétmillió tanügyi kiadással dolgozó költségvetésben 200,000 korona! Buda-

* L. a 16. és 17. táblázatot.

pest netto tanügyi kiadásai az utolsó 20 évben évenként átlag félmillió koronával emelkedtek. Egy lakóra 1890-ben 5 korona, 1906-ban 11 korona közoktatási költség esett; ma 13 korona 79 fillér. Megérzi-e majd Budapest népessége, ha ez a költség 30 fillérrel meggyarapszik, 13 korona 80 fillérről 14 korona 10 fillérre emelkedik? A főváros összes kiadásaiból egy lakóra eső hányadot ez alig $\frac{1}{2}\%$ -kal növeli.

III.

A községi nyilvános könyvtár föladata.

Az új községi nyilvános könyvtár föladata tisztán és világosan áll előttünk: a főváros anyagi képességének lehető kimélésével jó olvasmánnyal kell ellátnia azokat, akik maguk gyönyörűségére vagy okulás céljából már is olvasnak; és föl kell keltenie az olvasás és önművelés vágyát azokban, és bele kell vinnie a könyvet azoknak körébe is, akik ezt a szükségletet még nem ismerik. „A legjobb könyveket a lehetőleg legtöbb olvasónak a legolcsóbb úton” — mint az amerikai könyvtárak jelszava szól.

Az olvasók köre.

A legelső követelmény az olvasók körének legtágabb kiterjesztése. Akik különböző nyilvános könyvtárainkat ma leginkább használják: a tanuló ifjúság különböző kategóriái, a kispolgárság asszonyai és lányai és a munkásosztály némely keskeny rétegei, kell, hogy az új nyilvános könyvtár híveiül is megmaradjanak; de ezenkívül be kell vonnunk az ipari munkásságnak azon százezres seregét, amely ma tudatosan távoltartja magát a legtöbb, nem az ő kezdeményezéséből fakadt továbbképző intézménytől; meg kell nyernünk az iparban és kereskedelemben alkalmazott hivatalnokokat, és — amennyire lehet — magukat az iparosokat és kereskedőket is; meg végül az értelmiségi középosztályt, a tanítók és tanárok, írók, művészek és egyéb intellektuelek ezreit. Szóval: Budapest egész írni és olvasni tudó népességét, talán azoknak kivételével, akiket gazdasági helyzetük végső nyomorúsága minden nagy városban minden egyéb kulturközösségből is kizár, a menthetetlen paupereknek, sajnos, minálunk is nagyszámú fekete tömegét, a *lumpenproletariat*-ot. És az sem baj, ha a ritkaságok kedvelői, a *book-hunter*-ek, akiknek költséges amatőrkedvtelése a tudományos könyvtárak szellemét is sokhelyt megmetyezytették és azokat igazi hivatásuktól eltérítették,¹³ szintén távol maradnak az új könyvtártól. Csak ha az összes dolgozó elemek szellemi élvezeteinek közös forrása lesz, teljesítheti az új intézmény majd tökéletesen hivatását.

Több okból is kell arra törekednünk, hogy a népességnek minél nagyobb részét egyesítsük a könyvtár használatában. A legelső ok anyagi. Rendszerint minden jól szervezett intézmény általános kezelési költségei aránylag annál kisebbek, minél nagyobb annak üzeme. Bármennyire eltérők

is sok tekintetben a népesség különböző osztályainak szellemi szükségletei: épen a könyvszükséglet terén igen sűrűn találkoznak és ugyanazok a könyvek a legkülönbözőbb társadalmi és műveltségi osztályoknak egyformán szolgálnak. Valószínű ezért, hogy könyvtár, amely az olvasók valamennyi osztályát akarja kiszolgálni s ezért nagyobb üzemet kénytelen fenntartani, a koncentrációnak összes előnyeit élvezheti, mert nagyrészt ugyanazokkal a könyvekkel, ugyanazokkal a helyiségekkel és ugyanazzal a személyzettel valamennyi olvasóját kiszolgálhatja.

A második ok könyvtárpolitikai. Általános tapasztalat, hogy a munkásosztálynak kétségenkívül legfejlettebb rétegét, a szervezett munkásokat, akikben pedig a tudásvágy a legerősebb és akik önművelésükért legtöbbet tesznek,¹⁴ nem lehet olyan könyvtárba becsalogatni, amelyre már előre rástűtötték a jótékonyág bélyegét, amely már előre abban a színben jelentkezik, hogy azt a gazdagok és jómódúak csak a szegényeknek csinálták. Ugyanaz a szellem, amely egyéb tereken is perhorreszkál minden jótékonyaságot — s amely különben ma már nemcsak a szervezett munkások, hanem a legtöbb szociálpolitikus szelleme is ¹⁵ — idegenkedik minden olyan kulturintézménytől, amelyet csak a szegény osztályok számára csináltak, amely ezért menthetetlenül lesüllyed a szegény osztályok konvencionális kulturnívójára, arra, amelyből haladottabb rétegei annyi véres áldozattal épen kiszabadulni, fölemelkedni akarnak. Alig lehet kétséges, hogy már meglévő népkönyvtárainktól is ez az irodalmi népkönyha-jellegük riasztja el a szervezett munkásokat. Őket megnyerni csak olyan könyvtárral lehet, amely, mert a népesség intellektuális elemeivel is számol, kénytelen magát ezeknek színvonalán tartani. És a tapasztalat azt mutatja, hogy a munkásosztály elitjének könyvszükséglete semmivel sem alacsonyabb rendű, mint az ú. n. művelt osztályoké.*

De maguk a mi művelt osztályaink is örömmel kell hogy kapjanak egy új könyvtáron, amely az ő szükségleteikkel is törődik. Feljebb kimutattuk, hogy csupán a tudományos könyvszükségletet is tudományos könyvtáraink igen hiányosan elégítik ki. Amellett az esti órákban nyitva tartott könyvtárunk egyáltalán nincs, holott a nappal dolga után járó intellektuel is csak az esti órákat szentelheti olvasásnak. Nincs továbbá egyetlen nagyobb szabású folyóirat-olvasótermünk sem. És végül: még jó szépirodalomhoz is csak oly áron juthatnak hozzá, amely a művelt középosztály szegényebb, tehát nagyobb rétegének is túl magas. Bízvást elmondhatjuk, hogy a művelt középosztály épen úgy rá van szorulva a nyilvános könyvtár intézményére, mint a munkások vagy a tanuló ifjúság. Vajjon nem nagyon jellemző adat-e, hogy amikor Budapest egyetlen általános tudományos könyvtárában összesen 174, az értelmiséghez tartozó olvasó fordul meg,

* L. a 21. és 22. táblázatot.

Liverpool nyilvános „nép”-könyvtárában 4,700-at számlálnak illet? Budapesten az olvasók 6⁰/₀-át, Liverpoolban 11⁰/₀-át.* Tudományos és „nép”-könyvtárról lévén szó: fordított arányt várnánk.

Végül még egy nézőpontot kell említenünk, amelyből kíváncsi, hogy az új könyvtár szolgáltatásai a népesség minden osztályára kiterjedjenek. Némely kulturpolitikusok és pedagógusok sokat beszélnek egységes, az összes osztályokban egyforma nemzeti műveltségről, mint az egész közoktatásügy céljáról. Mi nem hisszük, hogy ez a törekvés valóra válhatnék. A pedagógusok és politikusok, akik a nemzeti műveltség egységéről beszélnek, célt látnak ott, ahol csak eszköz van. Nem egységes műveltség csinalódik, hanem „csak” egységes művelődési intézmények. Ezek pedig csinalódnak ugyanolyan okból, amiért például az egységes népiskola létrejött. Mert egész társadalmi fejlődésünk arra visz, hogy nem a létért való harc eredményei ugyan, de igenis annak előfeltételei, alapjai a társadalom mind több tagja számára kedvezőbbek, tehát egyenlőbbek lesznek. Ami azelőtt csupán a leggazdagabbak és legműveltebbek kis csoportjának kiváltsága, tehát harci fegyvere volt: az írás-olvasás tudománya, az ma a népiskola által a műveltebb országokban minden embernek fegyvertárához tartozik. A könyvtárak sem jelentenek mást, mint hogy ezekben az országokban a műveltség közös alapja, a fegyverek egyenlősége magasabb fokú; hogy ezek a fejlett társadalmak már ott tartanak, hogy az életért való harcra minden tagjukat egy fokkal különb fegyverekkel szerelik fel, mint azok a szegényebb társadalmak, amelyekben ezek a különb fegyverek még mindig egy kisebbség kiváltsága, miként egykor az írás-olvasás fegyvere. Örömlünk kell majd ezért nekünk is, ha sikerül egyszer elérnünk, hogy elmondhatjuk: a szegény Magyarország fővárosa, Budapest is olyan fegyverekkel szereli föl minden polgárát az életért való harcra, mint a gazdag, a hatalmas angol és amerikai községek.

A könyvanyag,

Így mindenképpen elvitázhatlan a követelés, hogy az új nyilvános könyvtárnak Budapest népességének minden osztályát és rétegét meg kell nyernie. Nem lehet az sem kétséges, hogy ezt a célt másként, mint jó könyvanyag készentartása és hozzáértő kiszolgáltatása által nem lehet elérni.

A régimódi népkönyvtárak eredménytelenségének egyik legfőbb oka könyvanyaguk silánysága. Tudjuk mindnyájan, hogyan létesülnek és gyarapodnak ezek a könyvtárak. Nagyrészt ajándékokból. De ki ajándékozik el minálunk hasznavehető könyveket!? Azután olcsó („nagyon olcsó”) alkalmi vásárlásokból. De hol lehet jó könyveket olcsón („nagyon olcsón!”) kapni!? Itt-ott az állam, a község adományoz kisebb-nagyobb gyűjtte-

* L. a 4. táblázatot.

ményt. De minálunk a hivatalos népkönyvtár politikában még mindig érvényesülnek idegen tendenciák és az ajándékgyűjtemény is tendenciózusan van összeválogatva. Csoda-e, hogy ezek a könyvtárak alig tudtak mást csábítani, mint a tanuló ifjúságot és a kispolgárság asszonyait és lányait.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy akik az új könyvtárt használni fogják, azok az összes osztályok legjobbjai lesznek. És „a nép minden rétegének elitjét csak elitkönyvtárral lehet meghódítani“. Ne higgyük tehát, hogy amikor Budapest népességét könyvekkel akarjuk ellátni, alapjában nincs egyébről szó, minthogy a mostani könyvállományt gyarapítsuk, 100,000 kötet helyett talán 300.000-et tartsunk készen, hogy a könyvtárakat tovább tartsuk nyitva, s több efféle külsőségről. Mindezt természetesen szintén meg kell csinálni. De itt egyébről van szó: a népkönyvtár feladatának más elvi fölfogásáról. Arról az elvről, hogy a nyilvános könyvtáraknak csak egy feladatuk van: a legtöbb embernek a legjobb könyveket közvetíteni, s hogy minden egyéb tendencia, amelyet némelyek a népkönyvtárak működésébe bevinni próbáltak, csak ezen első és főhivatásuk teljesítését hátráltatta vagy épen lehetetlenné tette. S ha még néhány év előtt minálunk szakemberek is azt vitatták, hogy a népkönyvtáraknak nem egyszerűen műveltség terjesztése a céljuk, hanem más feladataik is vannak: politikai hivatást is kell teljesíteniök s több effélét, — ma a legfelsőbb állami könyvtári fórum, a *Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa* is teljesen a legmodernebb külföldi szakemberek álláspontjára helyezkedik, akik közt nincs egy sem, aki azt tartaná, hogy a népkönyvtár feladatai közé tartoznék, hogy a népesség bármely osztálya fölött gyámságot gyakorolván, azt bizonyos „káros“ irányokkal és tanokkal való érintkezéstől megóvja. „Valójában“ — olvassuk az Orsz. Tanács megbízásából kiadott népkönyvtári kézikönyvben — „ez irányzatok egyikének sincs igaza: mert valamennyi egyoldalúságra vezet. A népkönyvtárnak csupán egy célja, egyetlen természetes feladata van: jó, minden irányzatosság nélkül összeválogatott könyvanyaggal a nép minden rétegét nemesen elszórakoztatni s magasabb művelődésre vezetni.“¹⁰⁾

Ebből a két alapelvből: hogy minden irányzatosságot és gyámkodást mellőzni kell és hogy a nép minden rétegét be kell vonni a könyvtárba, szükségképen következik a könyvanyag összeállítására az az irányelv, hogy annak egyaránt ki kell elégítenie a különböző társadalmi helyzetű, különböző intelligenciájú, műveltségű, hajlamú, pártállású olvasórétegeket. A könyvanyagnak változatosnak kell lennie minden irányban. Elsősorban az anyag tekintetében: az irodalomnak minden ága képviselve kell hogy legyen: tudomány és szépirodalom, művészet és természettudomány, ifjúsági irodalom és bölcsészet. Másodszor a tartalom tekintetében: az irodalom minden ágában minden jelentékenyebb vélemény, irányzat, iskola, párt kell, hogy szóhoz jusson. Harmadszor a forma tekintetében: ugyanazon tárgynak

az intelligencia különböző fokára szabott különböző előadásai kell, hogy meglegyenek.¹⁷

Mindezen követelményekből a budapesti községi nyilvános könyvtár könyvanyagának összeállítására rezultáló általános szempontokat alig foglalhatjuk kifejezőbben össze, mint ahogy Glasgow város nyilvános könyvtárainak 1877-ben fölállított fejlesztési programjában olvassuk:

„Azután a fejlődés irányelveiről tanácskozott a bizottság. Elhatározták:

„Hogy a könyvtár, amennyire gyakorlatilag csak lehetséges, az emberi gondolatnak minden fázisát és a vélemények minden változatát képviselje.

„Hogy maradót értékű és állandó értékű könyvek tegyék a könyvtár főrészét és hogy időről-időre érdekes és jelentékeny modern könyvekkel gyarapítsák, mihelyt megjelennek.

„Hogy tartalmaznia kell azokat a ritka és drága munkákat, amelyeket egyes kutatók rendszerint meg nem szerezhetnek és amelyek vidéki vagy magánkönyvtárakban nem igen találhatók meg.

„Végül elhatározták, hogy a könyvtár glasgowi könyvekből és általában a helyi irodalomból speciális gyűjteményt alakítson...“¹⁸

Röviden: az új nyilvános könyvtár anyaga sem a régi tudományos könyvtárakéval, sem a régi népkönyvtárakéval nem azonos. A régi tudományos könyvtárakéval megegyezik abban, hogy tudományos irodalmat is gyűjt; de eltér abban, hogy nem a szaktudósok szükségleteire van tekintettel és ezért a régi és ritka, de inkább csak történeti értékű irodalom helyett főként a modern irodalomra helyezi a súlyt; és eltér abban is, hogy nagytömegű szépirodalmat tart készenlétben. Ebben viszont egyezik a régi népkönyvtárral. De ettől is eltér a szépirodalom modernsége és általánossága, másrészt a tudományos irodalom célzatosság nélkül összeválogatott gazdag gyűjteménye által.

IV.

A községi könyvtárak költségei.

Nyilvánvaló, hogy az ilyen könyvtár drágán dolgozik. Távolról sem olyan drágán ugyan, mint a tudományos könyvtárak, de nem is olyan olcsón, mint a régi népkönyvtárak. Azonban mindenesetre jobban. Mert ezekre a könyvtárakra igazán áll a mondás: olcsó húsnak híg a leve.

Azonkívül azt is meg lehet állapítani, hogy a községi nyilvános könyvtárak költségei jóval magasabbak, mint a tudományos könyvtárakéi. Több kiadást okoz náluk a forgalomnak minden módon erőltetése és a nagy személyzet és decentralizált szervezet, ami a nagy forgalomnak előfeltétele. A művelt világ 20 nagy könyvtára közt, amelyek évi költségvetése negyedmillió koronánál nagyobb, csak 8 állami (tudományos) könyvtár

van; a többi községi nyilvános könyvtár. A világhírű *British Museumot*, a föld legnagyobb tudományos könyvtárát, nem kevesebb, mint két községi könyvtár előzi meg a sorban, s míg egy millión felüli költségvetése csak 2 állami könyvtárnak van, addig községi könyvtár 5 van ilyen, köztük négy amerikai, de egy angol is.* Előrelátható, hogy Budapest új községi könyvtára is nagyobb igényeket támaszt majd a főváros közönségének áldozatkészsége iránt, mint amilyenre tudományos könyvtáraink szükségletei alapján minálunk talán számítanak. De már hozzászokhattunk, hogy a községi költségek sokkal nagyobb hányada jut kulturális, speciálisan népművelési célokra, mint az államiaké: hisz míg a magyar állam közoktatási kiadásai az összes állami kiadásoknak alig 4°/o-át teszik, addig Budapest városa összes költségeinek teljes egy negyedét, 25°/o-át, költi iskolái fõntartására.

De épen mert a főváros közoktatási kiadásai máris magasak, mindent el kell követnünk, hogy a község közvetlen anyagi hozzájárulása az új könyvtár költségeihez a lehetőség határáig alacsony maradjon.

Ha azonban a község anyagi erőivel való takarékoskosságot nem akarjuk a könyvtár szolgáltatásai rovására elérni — és bizonyára nincs senki, aki ezt akarná — akkor már eleve, a könyvtár működési programjának és szervezetének megállapítása alkalmával kell utakat és módokat keresnünk, hogy a község közvetlen anyagi igénybevételét csökkenthessük.

Ennek három lehetőségét látjuk.

Az első bizonyos korlátozó elvek fölállítására a könyvtár anyagának fejlesztésére nézve. Nem azt értjük ezen, hogy az új könyvtár mondjon le az általánosságról, tegyen le arról a követelményről, hogy az irodalom minden ága képviselve legyen benne. Minden ilyen kísérletnek csak az a hatása lehetne, hogy a népesség egyes rétegeit elriassza a könyvtártól. A könyvtárnak általános könyvtárnak kell maradnia. De mint tudjuk, az általános könyvtárak összetétele is igen különböző. Némelyekben a régi irodalom túlnyomó, másokban az új; egyesek főként természettudományi irodalomban gazdagok, másokban a történelmi irodalom gyűjteménye nagyobb; helyenkint a szépirodalom az állománynak háromnegyedére is fölemelkedik, másutt a központi könyvtárban egyáltalán nincs szépirodalom, ehelyett a fiókok vannak dúsan fölszerelve ezzel. Helyi szükségletek és hajlamok, tradíciók, adományok stb. idézik elő ezt a változatosságot.*

Mindenképen kívánatos volna, ha a változatosságnak ezen véletlenét Budapesten rationális munkamegosztás által tervszerűvé és törvényszerűvé tennők. Budapesten is van néhány, irányában már megállapodott nagy

Specializálás és munkamegosztás, mint a költségek leszállításának egyik eszköze.

* L. a 14. táblázatot.

* L. a 19. táblázatot és az 55. lapot.

tudományos könyvtár. A *Nemzeti Múzeum könyvtára* magyar és Magyarországra vonatkozó irodalomnak gazdag gyűjtőhelye; az *Egyetemi könyvtár* a humanisztikus és a magyar politikai irodalomban gazdag; az *Akadémiai könyvtár*-ban a világ tudós társaságai nagyértékű kiadványait találjuk szinte tökéletes teljességben, amellett gazdag filozófiai gyűjteményt; a *Központi statisztikai hivatal könyvtára* az összes kultúrországok hivatalos statisztikáit tartalmazza, s i. t. Emellett azonban mindezek a könyvtárak csonkább-teljesebb általánosságra törekeshetnek. Így természetes, hogy azokon a könyveken kívül, amelyeknek racionális munkamegosztás mellett is minden könyvtárban meg kell lenniök, évenként százával vásárol valamenyi könyvtár olyan drága munkákat is, amelyek nem is egy, hanem több budapesti könyvtárban is megvannak már. Pedig nem volna szabad, hogy Budapest könyvtárai ezt a fényűzést megengedjék maguknak. Beszéltünk már arról, hogy a főváros összes tudományos könyvtárainak dotációja együttvéve sem akkora, hogy a tudományok haladását csak annyira is nyomon kísérhessék, mint a bécsi egyetemi könyvtár egymaga, amely pedig a húsz legjobban dotált könyvtár közt épen az utolsó helyen áll. S a sokkal nagyobb, sőt a legjobban dotált külföldi könyvtárak sem képesek már anyagilag az irodalom mennyiségi fejlődésével lépést tartani. Ez a gazdasági ok már ma külföldön is a specializálás irányába tereli a könyvtárakat. Az igazi általános könyvtárak ideje elmúlt. S ha Budapesten egyelőre mégis kell általános könyvtárakat föntartani: nem volna-e ezen könyvtárak használoinak, nem maguknak a könyvtáraknak érdekükben, hogy kis dotációjuk a lehető legtervszerűbben oszolja meg a tudományok különböző ágai közt? Ha nagy könyvtáraink némely külföldi város, pl. Frankfurt a. M. példájára kölcsönösen elhatárolnák munkakörüket és — ha szükséges — általános jellegük megóvása mellett mindenik az irodalom más-más ágára specializálná magát, bizonyos, hogy rövidesen sokkal több tudományos könyvet bocsáthatnának a kutatók rendelkezésére, mint a mai, egymással konkurráló, egyforma általánosságra törekvő állapotában.

Ebbe a munkamegosztásba az új könyvtár is igen jól behelyezkednék. A népkönyvtárnak az intézmény célja által megkívánt természetes tagolását központi ú. n. *reference library*-re és kerületi fiókokra úgy használná ki, hogy a fiókok általános jellegét tisztán megóvná, vagyis azokat szépirodalommal és minden ágú oktató irodalommal a szükség szerint egyformán ellátná; a központban ellenben nem törekednék szépirodalomból raktárt tartani, a tudományos irodalom egyéb ágait csak annyiban ápolná, amennyire azt minden komoly könyvtárban tenni kell, de tökéletességre és teljességre a tudományos irodalomnak csupán egy területén törekednéki. Szinte magától kínálkozik a gondolat, hogy ez a társadalmi és politika. tudományok — vagy mint azelőtt nevezték: az államtudományok — területe legyen.

A fővárosnak már most is van, ha új keletű is, de elég nagy államtudományi könyvtára, amely hamarosan hézagpótló intézménnyé lett. A tudományok fejlődése okozza, hogy a régi könyvtárak inkább a régi, humanisztikus tudományok irodalmával vannak fölszerelve és hajlandóságuk is ezek irányába vonzza őket; a sokkal fiatalabb, de mind nagyobb szerepet játszó társadalmi tudományokkal nehezen tudnak megbarátkozni. De ha akarnák is, nem tehetnék csekély dotációjukkal, amely arra is bajosan elegendő, hogy régi készleteiket kellően fejlesszék. Hogy ezt a hézagot kitöltötte: a *Fővárosi Könyvtár* már ma fontos funkciót teljesít a budapesti könyvtárak sorában.

Természetes az is, hogy az új nyilvános könyvtár megalakításánál másból, mint a fővárosnak már ma 80,000, addig bizonyára majd 100,000 kötetet számláló gyűjteményéből kiindulni nem lehet. S így már ez a tekintélyes államtudományi könyvkészlet is előre megszabja az új könyvtár kidomborodó jellegét.

Mindezek alapján azt hisszük, hogy az erők célszerű fölhasználása és a helyi szükségletek irányába eső korlátozás volna, ha a fiókok általános jellegének csorbíthatlan megóvása mellett az új könyvtár központja csak a társadalmi tudományok — és természetesen határtudományaik — terén törekednék oly teljességre, hogy a szakemberek és kutatók igényeit is kielégíthesse; s bár az irodalom egyéb ágait sem hanyagolná el, sőt ezek irodalmával szükségkép gyarapodnék, (minthogy a fiókoknak időről-időre kicserélt anyaga kell, hogy a központba visszakerüljön) — azokban az elsőbbséget a régi tudományos könyvtáraknak engedné át.

Csak az ezután talán létrejövő munkamegosztás a tudományos könyvtárak közt, és azonkívül a gyakorlat alapján lehet majd pontosan megállapítani a társadalmi tudományoknak ma még igen ingatag határait és kijelölni a társadalmi tudományoknak azon ágait, amelyekre a központi könyvtár különösen specializálná magát. Azt az egy szempontot azonban már itt is szükségesnek tartjuk kidomborítani, hogy a könyvtár nem érhetné be az elméleti diszciplinákkal, hanem épen olyan, sőt talán nagyobb súlyt kellene helyeznie a gyakorlati életet és a dolgozó emberek közvetlen gyakorlati érdekeit és mindennapi életét szolgáló irodalomra. Számolnia kell azzal, hogy a könyvtár tudományos részét nem teoretikusok, hanem főként olyanok fogják használni, akik az olvasmányból közvetlen hasznot akarnak húzni, új ismereteiket gazdasági és társadalmi helyzetük megjavítására akarják fölhasználni. Ezért kell, hogy orvosoknak orvosi tudományt, technikusoknak technikai irodalmat, fém munkásoknak vastechnológiát, varrónőknek talán divattörténetet, szóval mindenkinek a mesterségéhez szükséges könyveket megadhassuk. Számolnia kell a könyvtárnak azzal, hogy Budapest az országnak egyetlen nagyszabású ipari városa, és ezért a gyakorlati közgazdasági politika irodalmát is nagy figyelemmel kell kísérnie.

És különös figyelmet kell fordítania azokra az iparágakra, amelyek bizonyos erők működése folytán éppen Budapest specialitásai, ide koncentrálódnak és itt virágznak legjobban. Az ilyen, gazdasági tendenciákkal számolás, mint számos amerikai példa mutatja, sok olvasót vonz a könyvtárba.

Bizonyítani sem kell, hogy ilyen és ehhez hasonló munkamegosztás mily lényeges kimélését a költségeknek tenné lehetővé valamennyi budapesti könyvtárban, amellet, hogy azok szolgáltatásainak minőségét nem hogy leszállítaná, hanem bizonyára fokozná. Maga az új nyilvános könyvtár, hozzávetőleges becslésünk szerint, évenként legalább 10—20,000 koronát takaríthatna meg ezúton, senkinek kárára, sőt éppen egyéb gyűjteményeinek nagy hasznára. És ha ezzel a munkamegosztással más, főként technikai jellegű összeműködéseket (pl. központi katalógus, központi cédula-árusítás, központi bevásárlás stb.) lehetne a nagy könyvtárak közt megindítani, Budapest egész közművelődési ügyén tetemesen lendíthetnénk.

Kooperáció más
könyvtárakkal.

A takarékoszágnak egy másik módja ezek után szintén kézen fekvő. Miként tudományos könyvtáraink célszerű fejlesztése és kihasználása nagyrészt a munkamegosztás hiányán múlik, úgy vannak Budapesten szép számmal olyan, nemcsak a szakemberek érdeklődésére számot tartó tudományos könyvtárak, amelyek értékes könyvanyaga helyiség vagy kiszolgáló személyzet hiánya, hozzáférhetlenség stb. okából részben szinte teljesen parlagon hever, részben sokkal kisebb mértékben van kihasználva, mint lehetne és megérdemelné. Körülbelül 130—140,000 kötetre tehetjük ezen könyvtárak anyagát.* Tulajdonosaik közt állami intézetek, érdekképviselések és tudományos társulatok vannak, véleményünk szerint mind olyan, hogy föladatainak sérelme nélkül nagyobb közönség használatára is bocsáthatná könyvtárát. Ma ezen könyvtárak együtt alig 10,000 kötetnyi kölcsönforgalmat érnek el, tehát kötetenként alig 0,07-et, a nagy tudományos könyvtárakénál is sokkal kisebbet. Nem lehetne-e a fönttartásukra hozott, némelyiknél nem is csekély áldozatokat gyümölcsözőbbé tenni? A megoldás igen egyszerű volna. Azon egyesületi könyvtárak, amelyeknek sem alkalmas személyzetük, sem helyiségük nincs, az új könyvtárban kapnának helyiséget és ennek fejében könyveiket a könyvtár forgalmába bocsátanák. Ezekkel a könyvtár a *do ut des* viszonyában volna. Nagyobb áldozatot kívánnánk azoktól a könyvtáraktól, amelyeket csak hozzáférhetlenségük miatt használnak oly extenzíven. Ezekről azt kellene kérnünk, hogy a nyilvános könyvtár közvetítésével és annak jóállása mellett adják ki könyveiket a nagyközönségnek. Ez bizonyára áldozat. De vajjon elzárkózhatnak-e a mi intézeteink és érdekképviselleteink a megfontolás elől, hogy a könyv arra való, hogy olvassák? Bécsben nemcsak a kereskedelmi és iparkamara, hanem a gyö-

* L. a 11. táblázatot.

nyörű gyűjteménnyel rendelkező *Juridisch-politischer Leseverein* is hasonló összeköttetésbe lépett a *Zentralbibliothek*-kal. Meg vagyunk győződve, hogy minálunk is akadnak ilyen munkatársak.

Az új nyilvános könyvtárnak ebből kettős haszna volna. Könyvállománya — ha közvetve is — egyszerre 100—140,000 kötettel emelkednék, ami által bizonyára tökéletesebben elégíthetné ki a népesség olvasószükségletét. De ezenkívül pozitív megtakarítást is érhetne el. A számba jövő könyvtárak évenként 15—20,000 koronát költenek könyvekre és kötéseikre, nem kisérszt olyanokra, amelyeket különben a nyilvános könyvtárnak kellene megszereznie. Tervszerű munkamegosztás a beszerzések terén itt is néhány ezer koronányi megtakarítást eredményezne a könyvtár háztartásában.

Az egyesületekkel való kooperációnak megfordított módja is lehetne az új könyvtárban pozitív jövedelmek forrása. Vannak egyesületek, amelyekben a tagoknak nyújtott szolgáltatások között konvencionálisan szerepel a könyvtár, de amelyek — részben szegénység, részben hozzáértés hiánya miatt — csak igen tökéletlenül szolgálják ki tagjaikat olvasmánnyal. Sok polgári kaszinó és munkás-szakegylet járna jobban, ha a könyvtárral oly összeköttetésbe lépne, hogy mintegy kikölcsönző fiókként szerepelne. A könyvtár a tagok szükségletei szerint összeállított és időnként fölfrissített könyvgyűjteménnyel látná el, az egyesület viszont, minthogy tagjaitól tagdíjat szed, a könyvtárnak bizonyos illetéket fizetne. Ha nem is sokat: valamit ez is jövedelmezne, amellet, hogy a könyvtár forgalmát is növelné.

Végül a kooperációnak egy, közszépolitikai és kulturális szempontból egyaránt fontos, és esetleg pénzügyileg is előnyös módjára is gondolhatunk. Budapestet körülbelül harminc olyan község veszi körül, együtt nem kevesebb mint 200—250,000 lakóval, amelyek területi szomszédságon kívül szoros gazdasági és kulturális közösségben élnek a fővárossal.* Népességüknek nagy része Budapesten keresi kenyerét, tulajdonképp budapesti lakosok, akiket a nagyváros lakásügyi fejlődése kiszorít munkahelyükről, de egész életüknek minden érdekszálával tovább is idefűz. Már évek óta folynak is előmunkálatok arra, hogy a gazdasági és politikai érdekeknek ezt a közösségét formailag is szankcionálják és a környék községeit közigazgatásilag Budapesthez csatolják. Nem lehetne-e addig is, amíg a bekebelezés megtörténik, ezekkel a községekkel a könyvtárra nézve ú. n. üzemenközséget (*Betriebsgemeinschaft*) létesíteni? Ma nincsen közöttük egy sem, amely valamirevaló könyvtárral bírna, és tudomásunk szerint alig van egy-kettő, amelyben egyáltalán tengődik kis népkönyvtár. Pedig ott van köztük Újpest, ma bizonyára túl az 50,000 lakón, Rákospalota, Kispest, Erzsébetfalva, túl a 20,000-en, stb. Ha ezek a községek rászánnák magukat, hogy ere-

Kooperáció a határos községekkel.

*) L. a 13. táblázatot.

jükhöz mért rendes évi összeggel hozzájárulnak a fővárosi nyilvános könyvtár fentartásához, akkor a könyvtár kölcsönzöhelyeket, esetleg fiókokat állíthatna nekik; s bizonyos, hogy hasonlíthatlanul jobban, tökéletesebben gondoskodnának ezzel polgáraik olvasószükségletéről, mintha gyöngye erőiket szétforgácsolnák.

Ha ezen községekben a fejenként elérhető forgalmat kevesebbre becsüljük is, mint Budapesten, például felére, tehát két lakóra egy kölcsönzést, és ha az érdekközösségre alkalmas községeknek csak felére számítunk, tehát körülbelül 100,000-nyi népességre, akkor is kb. 50.000 kötetnyi kölcsönzéssel lehetne fokozni könyvtárunk forgalmát. S ha a szomszédos községek esetenkénti hozzájárulásának arányát is csak felére tennők a budapestinek, tehát 30 fillér helyett 15-re, akkor is kb. 7—8,000 korona rendes évi bevételre számíthatnánk már az első években. S míg a községek ezt a terhet alig éreznék meg, addig a könyvtár vásárlóképessége és a rendelkezésére álló állomány mégis nem jelentéktelenül növekednék.

A meglévő népkönyvtárak beolvasztása.

A pusztá kooperáción is túlmenő viszonyt kellene létesíteni a meglévő népkönyvtárakkal. Bizonyos, hogy a kis és — mint sajnálattal megállapítottuk — mindenképen tökéletlen népkönyvtárak képtelenek volnának a nagy könyvtárral versenyezni. Itt is, mint a gazdasági élet terén, a nagy geszi a kicsit. Ha népkönyvtáraink ma, elenyésző kivétellel, tengődnek, akkor majd — legjobb esetben — halódnának. A szolgálatukba állított anyagi és szellemi energiák haszon nélkül őrlődnének föl. Pedig állam és társadalom főtartásukra ma körülbelül 20,000 K-t áldoz; használható könyvállományuk is tehet 30—40,000 kötetet.* Ezt a vagyont és ezt az erőt az elpusztulástól és elfogyástól megóvni csak egy módon lehetséges majd: ha beolvadnak a nagy könyvtárba.

Kivételt kellene azonban tenni két nagyobb intézménnyel, amelyek elég jelentékenyek, hogy önálló egyéniségüket — ha kívánják és amennyire lehetséges — a nagy könyvtár keretében is megtartsák. Az egyik a *Budapesti Könyvtáregyesület*, amelynek budai központi könyvtárában 20,000 kötetnyi, részben modern nyilvános könyvtári igényeket is kielégítő könyvanyaga, népkönyvtáraiban is kb. 10,000 kötetje, azonfelül kb. 3000 K-nyi készpénzvagyonra van. Minthogy azonban — mint az Egyesület 1908. évi jelentése panaszolja — tagjainak száma mindinkább fogy, alig hihető, hogy az új nagy könyvtár versenyét ez is kiállja; viszont, ha beolvad, méltán kívánhatja, hogy két évtizedes önálló multjának emléke intézményesen is megörökíttessék. Ez talán úgy volna lehetséges, hogy a nyilvános könyvtár II. kerületi fiókjának elnevezésében és szervezetében az Egyesület szerepét alkalmas módon kifejezésre juttassuk.

*) L. az 5. táblázatot.

Még inkább tarthat igényt ilyen megkülönböztetésre az *Erzsébet Népakadémia*. Ennek az egyesületnek állítólag néhány százezernyi korona áll rendelkezésére népkönyvtári célokra. Ha ez az egyelőre részben csak ígéret formájában létező vagyon a politikai viszonyok fordulása ellenére is realizálódna, a Népakadémia tekintélyes összeggel léphetne az új könyvtár alapítói sorába. Mert csak az erők szétforgácsolására és tökéletlen szolgáltatásokra vezetne, ha a látszólag tekintélyes, de önálló könyvtár és egyesületi ház céljaira budapesti viszonyok közt teljességgel elégtelen összeggel ez az egyesület is önállóan versenyezni akarna a nagy községi könyvtárral. Ha azonban vagyonával a községi könyvtár alapításához hozzájárulna, viszonzásul reá lehetne bízni egy, esetleg két, fölolvasó- és tantermekkel és laboratóriumokkal felszerelt kerületi fiókkönyvtár kezelését, természetesen a szoros könyvtártechnikai funkciók kivételével, amelyek szükségképpen a központ vezetése alatt kell hogy maradjanak.

A beolvasztásnak nemcsak szüksége, de lehetősége is sokkal nagyobb a községi iskolák tanári és ifjúsági könyvtárait nézve. A fővárosi statisztikai évkönyv szerint Budapest községi iskoláiban 1906-ban nem kevesebb, mint 193 iskolai könyvtár volt, köztük 117 tantestületi, 67 ifjúsági, 9 egyéb. Ha az „egyéb” kategóriába tartozó 9 könyvtárt, amelyek valószínűleg azonosak a népkönyvtárak közt szereplő ú. n. nép- és iskolai könyvtárakkal s így egyszer már számon vették, nem nézzük, akkor is máig talán 200 ilyen könyvtárral számolhatunk. Ezekben a könyvtárakban 1906-ban 122,000 kötet volt és fenntartásukra a város 25,000 koronát költött; mégis a használatukra nem jogosult, hanem inkább köteles 87,000 személy összesen 62,000 kötetet használt egész éven át, tehát hárman épen két kötetet egy egész tanév alatt; s minden egyes ilyen használat 40 fillérjébe került a városnak.*

A községi iskola
könyvtárak be-
olvasztása.

Ezek a számok Budapestre nézve is megerősítik a könyvtári szakemberek véleményét, hogy az iskolai könyvtárak teljesen céljuktól elszigetelt intézmények, amelyek sem didaktikai, sem oktató, sem gyönyörködtető hivatást nem képesek teljesíteni. Mindenütt, ahol kísérleteztek velük, züllésnek indultak.¹⁹ Használóik köre túlságosan szűk és kezelésük sem megfelelő; de ennél nagyobb bajuk, hogy minden jóakarató utasítás ellenére előbb-utóbb fölülkerekedik bennük az iskola, a tanítói tekintély elve és az uniformozás, vagyis épen azok a jellemvonások, amelyeknek épen hiánya a nyilvános könyvtárak létezésének elsőrendű jogalapja. Alig is hisszük, hogy a némely községi iskolákban újabban kezdeményezett olvasószobák is ne jussanak rövidesen az iskolai könyvtárak sorsára.

A tanítók és tanulók épen úgy a nagy nyilvános könyvtárba tartoznak, mint a népesség összes többi rétegei. Ez hasonlíthatatlanul jobban

* L. a 10. táblázatot.

szolgálja ki őket, mint az iskolai könyvtárak. Budapest 42,000 kötetnyi ifjúsági irodalommal 51,000 használatot ér el, tehát kötetenkint 1,2-et; Birmingham város könyvtára 11,000 kötettel 225,000 forgalmat csinál, vagyis egy kötetet 20-szor forgat meg; Chicago kivált 21-szer.* Kell-e ennél beszédesebb adat!

Nem habozunk kijelenteni, hogy kár minden fillérért, amit a főváros iskolai könyvtárakra költ. Az iskolában nincs másra szükség, mint a tanári szobában egy lexikonra, néhány kézi és tankönyvre, szótárakra és a legfontosabb pedagógiai folyóiratok folyó évfolyamának számaira. Minden egyebet tanár és tanuló egyaránt teljesebben, gyorsabban, kényelmesebben kap meg az általános könyvtárban.

Az iskolai könyvtárak beolvasztása további 120,000 kötetrel gyarapítaná az új könyvtár állományát és 25—30,000 koronával, mint ma is állandó kiadással, csökkentené az új szükségletet. Ha ehhez vesszük a már is szépen fejlődő *Fővárosi pedagógiai könyvtárt*, további körülbelül 5,000 kötetnyi, végig értékes gyűjteménnyel számolhatunk.

A fővárosi
hivatalok és
intézetek szak-
könyvtárai.

Végül kevésbé lényeges, de mindenesetre latbaeső hozzájárulást várhatunk némely fővárosi hivatal és intézet, mint a tanácsi VIII. ügyosztály, a főorvosi hivatal, a mérnöki hivatal, stb. és majd a statisztikai hivatal könyvtáraiban az évek folyamán fölgyűlt, de ott fölöslegessé vált anyagból.** Ezt a gyarapodást mindjárt kb. 2,000 kötetre és évről-évre is néhány százra tesszük.

A megtakarí-
tások összege.

Mindezen összeműködések beolvasztások, selejtezések stb. az új könyvtárnak nemcsak rendes évi szükségletét szállítják majd le, hanem lehetővé teszik, hogy nagyszabású befektetések nélkül is tekintélyes könyvanyaggal kezdhesse meg működését. Mert ha javaslatainkat elfogadják, akkor az új könyvtárnak mindjárt kb. a következő készletek állnak majd rendelkezésére:

a Fővárosi Könyvtárból	70,000 kötet
a népkönyvtárakból	30—40,000 „
az iskolai könyvtárakból	120—130,000 „
a Főv. Pedagógiai könyvtárból	5—6,000 „
a főv. hivatalokból	2,000 „
kooperáló könyvtárakban	100—140,000 „

Összesen kb. 330—400,000 kötet.

A rendes évi szükségletből pedig új szükségletként csak az maradna, amit a következő mai kiadások levonása után kapunk:

* L. a 20. táblázatot.

** L. a 12. táblázatot.

Népkönyvtárak kiadásai	20,000 korona
iskolai könyvtárak költségei	30,000 „
a Fővárosi Könyvtár költségei	60,000 „

Összesen kb. 110,000 korona. S az ezután fenmaradó új szükségletnek egy részét is lehetne nem a főváros anyagi eszközeiből meríteni, mert az egyesületek részéről is számíthatnánk talán 1,000, a szomszédos községek részéről 7—8,000 koronára.

V.

Mindazonáltal még ezen levonások után is a főváros háztartására közvetlenül háramló új megterhelés elég tekintélyes arra, hogy további könnyítések módját keresnünk kelljen. A felsoroltak után, amelyek mind közösségek: hatóságok, testületek, egyletek igénybevételére vonatkoznak, alig gondolhatunk másra, mint azoknak közvetlen hozzájárulására, akik az új intézménynek közvetlen hasznát látják majd: az olvasókéra.

A könyvtári
kölcsöndíj.

Tudvalevő, hogy az Egyesült-Államokban és Angliában külön könyvtári adót vethetnek ki a községek, sőt némely amerikai államokban a törvényhozás egyenesen kötelelességükre tette ezt. Nem lehet kétséges, hogy a könyvtári kiadások fedezésének ez a módja a legtökéletesebb, és úgy könyvtárpolitikai, mint közháztartási szempontból minálunk is követésre méltó volna. Mégis azt hisszük, hogy Magyarországon és különösen Budapesten is, egyelőre nem gondolhatunk rá. A magyar községeknek nincs önálló adórendszerük. Egyenes adóbevételeiket majdnem teljesen az állami adókkal együtt beszedett pótdadók teszik, s a községi pótdadók százaléka nagyrészt oly magas, hogy a polgárok a legcsekélyebb fokozást is igen súlyosan érzik. Alig hihetjük, hogy külön könyvtári pótlék népszerűbb volna, mint a pótdadó bármely más célú emelése. Önálló községi könyvtári adó behozatala ezenfelül valószínűleg a kormány ellenállásán mulnék, mint-hogy az eddig alig engedélyezett önálló községi egyenes adónemet.

Ha ilyenformán nem javasoljuk egyelőre, hogy a könyvtárt használók anyagi hozzájárulásának ezt a legtermészetesebb és legigazságosabb módját vezessük be, akkor annak csak egy módja van: könyvtári kölcsöndíj vagy olvasódíj szedése.

A könyvtári kölcsöndíj ellen erős érveket szoktak felsorakoztatni. Azt mondják, hogy vét a modern pénzügyi politika ellen, amelynek demokratikus és igazságos tendenciája, hogy a polgárok egyéni viszonyaihoz jobban alkalmazható adórendszerrel kizorítsa a régi illetékrendszert. A kölcsönilleték mindenki számára: a tehetősebbeknek és a szegényeknek egyforma, nem számol tehát az egyének teherviselőképességével, ellenben az adó a jövedelemhez jobban alkalmazkodhatik. Azután azt mondják,

hogy a kölcsöndíj helytelen irányba formálja a polgári öntudatot, amelyet éppen abba az irányba kellene terelni, hogy a közösség közművelési szolgáltatásai mindenki számára egyformán ingyenesek. Végül azt a gyakorlati érvet is szokták ellene vetni, hogy csökkenti a használatot.

Hogy az adó mindenkép kívánatosabb az illetéknél, azt magunk elismerjük. De minthogy ez nálunk nem jöhet számba, a kérdés csak az lehet, hogy a kölcsöndíj pozitív kára olyan-e, hogy eleve ki kell zárunk tárgyalását.

Nézetünk szerint nem. Bizonyára helyes törekvés, hogy modern közösségeinkben, amelyeknek közművelő szolgáltatásai rendszerint még messze háttérbe szorulnak egyéb funkciói mögött, a polgári közvéleményben megerősítsük a tudatot, hogy a kulturális szolgáltatások elsőrendű fontosságúak és ezért mindenki számára minden gát nélkül és egyformán hozzáférhetők kell hogy legyenek. De — valljuk meg — ma még olyan távol vagyunk a polgárpsziche ezen ideális állapotától, hogy a közösségnek ingyenes szolgáltatásai sokszor sokkal inkább jótékonyaságizúiek, „szegényszagúak“, semmint egy mindenkit joggal megillető igény kielégítései. S így inkább azt kell hinnünk, hogy éppen a népesség szegényebb, de önértetesebb rétegei, elsősorban az ipari munkások, szívesebben közelednek majd olyan népművelő intézményhez, amely csekély ellenszolgáltatást követel tőlük.

Ha pedig csekély a kölcsöndíj, akkor attól sem kell tartanunk, hogy nagyobb tömegeket elriasszon. Azt látjuk például Bécsben, hogy bár elejétől kezdve szednek csekély és az olvasók vagyoni viszonyai szerint lehetőleg változó kölcsöndíjat, azért a kölcsön adott kötetek száma az első évi 145,000 kötetről tizenegy év alatt 2,266,000-re emelkedett 1909-ben.* Egy-egy kölcsönzésért fizettek itt átlag 8 fillért az olvasók és a kölcsöndíjakból bevett összeg 191,000 K.

Budapesten, ahol nem arról van szó, mint Bécsben, hogy a könyvtárnak teljes üzemét majdnem kizárólag kölcsöndíjakból kell fentartani, mert ott a községtanács keresztény-szociális többsége egyáltalán nem törődik a könyvtárüggyel, hanem csak arról, hogy valamelyest könnyítsünk a községnek előreláthatólag szívesen vállalt, de nagy terhein, sokkal alacsonyabb kölcsöndíjjal is be lehetne érni. Ha ezt csak 4 fillerre tesszük átlagosan — az iskolákban ma ennél sokkal magasabb könyvtárdíjakat fizetnek a tanulók — alig kell attól tartani, hogy ez az egyáltalán számbajövő olvasórétegek közül egyet is elriasszon. Viszont a bevétel, amelyhez a könyvtár ez úton jutna, egy milliónyi forgalmat véve alapul, évenként körülbelül 40,000 K-t tenne ki. Ennyivel kevesebbet kellene a városnak közvetlenül kiadnia.

De ha — minden várakozás ellenére — mégis bekövetkeznék az,

* L. a 23. táblázatot.

hogy a kölcsöndíj csökkentené az olvasók számát s még sem lehetne a község áldozatkészségét fokozni, akkor a kölcsöndíj elvi ellenzőinek csak azt mondhatnók, amivel a *Zentralbibliothek* kitűnő alapítója, Reyer tanár felelt a kritikusoknak: „Teremtsetek előbb angol állapotokat, válasszatok olyan községtanácsosokat, akik a népkönyvtáraknak elegendő anyagi eszközöket szavaznak meg... és én szívesen állok a ti pártotokra. De az adott viszonyok közt az ingyenes könyvtár utópia.”²⁰

VI.

Utoljára hagytuk — bár rangsorban mindenképen az elsők közé számítjuk — a kooperációnak egy módját, amely nem annyira az évi költségek leszállítása nézőpontjából jön számba, mint inkább az új könyvtár működésének általános elvi programja tekintetéből.

Akik először láttak amerikai vagy angol könyvtárakat, csodálkozva veszik észre, hogy ezekben a könyvtárakban nemcsak raktárhelyiségek, olvasó vagy kölcsönző termek vannak, hanem előadó és tantermek, hangversenyek és műkiállítások, sőt esetleg klubok számára való helyiségek is. Valóban ezek a helyiségek az angol-amerikai könyvtáraknak ép olyan organikus részei, mint a sajátképeni könyvtári célokat szolgálók. És semmi sem jellemzi élesebben az angolszász népek felfogását, amellyel a könyvtárügyet annak szerves kiegészítő részeként a közoktatás és népnevelés keretébe illesztik, mint a könyvtáraknak ilyen művelő intézményekkel összekapcsolása. New York város könyvtárának épületeiben például maga a város közoktatási ügyosztálya rendezett 1909-ben 213 előadást; ugyanennek a könyvtárnak évi jelentésében olvassuk, hogy a Tompkins-square-i fiókkönyvtárban az Amerikai Magyar Társaskör tartott összejevetelt, a websteriben a cseh Slavia klub stb. Liverpoolban 19 helyen 178 előadást rendezett a könyvtár, amelyeken együttevén 97,000 hallgató jelent meg, azonkívül 16 gyermekelőadáson 10,000 gyermek. És így tovább, minden városban. Látnivaló, hogy ezekben az országokban a szabad tanítás hozzátartozik a könyvtárak funkciójához.

Alig lehet kétséges, hogy a népművelés ezen, az európai kontinensen egymástól szervezetileg többnyire független funkcióinak összekapcsolása mindkettőre előnyös. Mindenki, aki a felnőttek oktatásában valaha részt vett, újra és újra megbotlott érdeklődő hallgatóinak abban a kérdésében: A tárgy igen érdekes, szeretnék róla többet tudni: mit olvassak róla? És az előadónak sokszor kell felelnie: Sokat írtak e tárgyról, de hogy megtalálja-e azokat a könyveket, nem tudom. Viszont könyvtárosok igen sokszor akadnak meg azon, hogy bár tele van könyvtárunk hasznos és érdekes könyvekkel, bár szóval és katalógusokban ajánlják is ezeket, a használat

Az új könyvtár
és a Népháza.

még sem koncentrálódik a legértékesebb munkák körül, hanem vakon bukdácsol a százféle értékű könyvek rengetegében.

A legracionálisabb gondolat ezért — és a praktikus angolszászokban hamar meg is fogant — hogy a két hiány egyazon szükségletnek kétoldalú megnyilatkozása, tehát együttesen lehet kielégíteni mindkettőt. A szabad tanításnak könyvekre van szüksége? Jöjjön a könyvtárba. A könyvtáros terjeszteni akarja a legjobb könyveket? Beszéljen róluk az előadóteremben. Így jött létre az amerikai-angol könyvtáráépület normál típusa, amelyben a könyvraktárak és olvasótermek mellett előadó és tantermek vannak.*

S miként a szabad tanításhoz mindenütt hozzákapcsolódnak a művészeti produkciók, mert nagy propagatív erejük van az oktatás szempontjából is, úgy a könyvtárakba is beköszöntött a művészet. Hangversenyeket, kép- és szoborkiállításokat stb. rendeznek, nemcsak a maguk értékéért, hanem azért is, mert megkedveltetik a könyvtárt és olyanokat is becsálnak, akiket különben talán nem lehetne olvasókul megnyerni.

Ilyenformán az amerikai könyvtár a lakosság ö s s z e s művelődési és szellemi gyönyörűségeket kereső törekvéseinek középpontja. Mi sem lehet csábítóbb, mint hogy Budapest új nyilvános könyvtárát is ilyen középponttá tegyük.

A szabad tanítás szervezeteinek és funkcióinak bevonását az új könyvtár működési programjába alig is ellenezheti valaki más mint pénzügyi okokból. Erre a célra az új könyvtárt és fiókjait megfelelő helyiségekkel kellene ellátni és azok gondozásáról és fentartásáról rendszeresen gondoskodni. S ha mindennek költsége nem is volna nagy, mégis új kiadása volna a városnak.

Van azonban a fővárosnak egy segélyforrása, amelyet erre a célra igénybe lehetne venni. A millenium esztendejében a székesfőváros közönysége alapítványt tett népjóléti célokra. Sok terv merült föl, hogyan lehetne ezt az alapítványt leghelyesebben fölhasználni, anélkül, hogy egy is megvalósult volna. Legújabbán oda kristályosodott ki az illetékes körök véleménye, hogy a felnőttek oktatása, a szabad tanítás különböző szervezetei számára kellene olyanforma központot létesíteni, amilyenek az angol *settlement*-ek, a német *Volksheim*-ok: előadótermekből, laboratóriumokból, könyvtárakból, önképző klubok otthonaiból álló monumentális intézményt.

Alig lehet szerencsésebb kombinációt elképzelni, mint ennek a tervezett Népházának területi egyesítését és szervezeti kombinációját az új könyvtárral. A Népháza céljaira kb. egy millió koronányi összeg áll rendelkezésre. Ha ezen alap terhére építenők meg a nyilvános könyvtár azon helyiségeit, amelyek az angol-amerikai könyvtártípusban a könyvtárak szerves részei, a könyvtár viszont könyvanyagával segítené ki a Népházát, akkor a szol-

*) L. a III. Függelék.

gáltatások kölcsönössége mellett a könyvtár alapítási és fentartási terheinek jelentékeny része találna fedezetet; eredményként pedig oly intézményt állítana a főváros dolgozó népessége művelődési törekvéseinek szolgálatába, amely mindenképen méltó volna egy, a magasabb kultúra nyomába törekvő nagyvároshoz.

Konkluzió.

Az elmondottak alapján véleményünket és javaslatainkat a követ- Konkluzió.
kezőkben foglaljuk össze:

Új nyilvános könyvtár fölállítása Budapesten a népesség összes osztályainak egyforma kulturszükséglete.

Az új könyvtár tökéletes funkcionálását legjobban biztosíthatjuk, ha azt angol-amerikai mintára csináljuk meg. Az amerikai könyvtárak elve: a legjobb könyveket a legtöbb embernek a legolcsóbb úton — kell hogy az új könyvtár működésének is vezérelve legyen.

Mind a három célt a budapesti könyvtárak közt és más hasonló irányú és célú intézményekkel létesítendő munkamegosztás és kooperáció útján lehet legjobban megközelíteni.

A kooperációnak legtöbb módja és formája különösen a könyvtár pénzügyi szükségletei szempontjából ígérkezik eredményesnek.

Ezen kooperáció lehetőségeit az összes érdekelt körök bevonásával rendezett szaktanácskozáson lehetne megállapítani, amely elé a következő kérdések volnának terjesztendőek:

1. A budapesti népesség olvasó-szükségletét kielégíthetik-e Budapesti könyvtárak? Milyen tapasztalatok állnak rendelkezésre a tudományos, a nép-, az ifjúsági és a többi könyvtárakra vonatkozólag? Az olvasó-szükséglet kielégítése szempontjából mik Budapesti könyvtár-ügyének főbb hiányai?

2. Szükséges-e, hogy ezen hiányok pótlására a főváros nyilvános könyvtárt létesítsen?

3. Helyes-e, hogy az új nyilvános könyvtár nem a régi módi népkönyvtárak mintájára szerveztessék, vagyis csupán az ú. n. alsóbb néposztályok számára, hanem valóságos művelődési könyvtár legyen, amely a lakosság összes gazdasági és műveltségi rétegeit egyformán szolgálja, éppúgy mint az angol-amerikai és a modern német közszégi nyilvános könyvtárak?

4. Az erőfeszítés megosztása szempontjából helyes-e, hogy az új nyilvános könyvtár, amely egyúttal a kerületi fiókkönyvtárak központja

volna, tudományos részében ne általános könyvtár legyen, hanem egyes tudománysszakokra speciálizálja magát? Nem lehetne-e ugyan-ezen speciálizálást (munkamegosztást) a többi tudományos könyvtárakra nézve is kezdeményezni?

5. Kíváncos-e és milyen formák között lehetséges a meglévő népkönyvtáraknak és a különböző népművelő intézmények könyvtárainak az új nyilvános könyvtárral egyesítése? Esetleg úgy, hogy a nagyobb népművelő intézmények, ha lehetséges, egy-egy kerületi fiókkönyvtár vezetésében is részt vennének?

6. Kíváncos és lehetséges-e, hogy a községi iskolák könyvtárai az új könyvtárba beolvasztassanak?

7. Lehetséges-e, hogy egyéb fővárosi intézetek és hivatalok könyvtárai az új könyvtárral egészben vagy részben egyesíttessenek? Amennyiben egyes hivatali könyvtárak önállóan megmaradnának: milyen viszony legyen ezek és a központi könyvtár közt?

8. Kíváncos és lehetséges-e az új könyvtár kooperációja tudományos társulatok és intézetek könyvtáraival? Melyekkel?

9. Kíváncos-e a szabad tanítás ügyét a könyvtár sajátképeni funkcióival oly módon kapcsolatba hozni, hogy az új könyvtár és a tervezett Népháza közös épületben helyeztessék el és szerves összeműködést fejtsen ki?

10. Helyes-e a könyvtár költségeinek részben való fedezésére kölcsöndíjat szedni?

11. Lehetséges-e mindazon testületek köréből, amelyek a különböző összeműködésekben részt vennének, egy budapesti könyvtár-egyesületet szervezni, amely az új nyilvános könyvtár vezetésében mint konzultáló testület részt venne és könyvtári célokra a társadalom áldozatkészségét is ébren tartaná és igénybe venné? Vagy talán a budapesti könyvtárak szövetségét, amely állandó összeműködést és munkamegosztást létesítene Budapest tudományos könyvtárai közt?

12. Az olvasók és különösen az ifjúság önkormányzati szervei miként vehetnének részt a könyvtár működésében?

Budapesten, 1910 június elején.

Dr. Szabó Ervin

főkönyvtáros.

Jegyzetek.

¹ *The Chicago Public library. A handbook for readers and visitors.* 2. ed. Chicago 1909. 5. l. (És ezen Emlékirat IV. Függelékében, 53. l.)

² H. E. GREVE: *Das Problem der Bücher- und Lesehallen.* Leipzig 1908. 17. l.

³ G. FRITZ: *Erfolge und Ziele der deutschen Bücherhallenbewegung.* 2. durchges. Aufl. Jena 1908. 2. l.

⁴ A magyar községeknek a népkönyvtárüggyel való nemtörődömségét erősen jellemzi, hogy 1908-ban összesen csupán 4618 koronát áldoztak könyvtári célokra és mindössze 29 könyvtár, a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa hatáskörébe tartozók 60/o-a, részesült segélyben. A legtöbbet áldoztak: Hódmezővásárhely 1,250 K-t, Mezőtúr 800 K-t, Temesvár két könyvtárára 600 K-t, Kassa és Újvidék 500—500 K-t stb. Vannak községek, például Érköbőkút, Galgaguta, Kékkő, Nagybélic, Szelecse amelyek 10—10 K-t is elegendőnek találtak; sőt Garamkelecsényben pláne 6, Kistapolcsányban 5 K is megtette. (V. ö. GULYÁS Pál: *A népkönyvtárak szervezése, fentartása és kezelése.* Bpest 1909. 17. l.)

Az itt következő táblázat ad képet a nagyobb vidéki városok könyvtárainak 1908. évi állapotáról (a Magyar statisztikai évkönyv kimutatása szerint):

	Állomány az év elején	Gyarapodás az év folyamán	Látogatók száma	Kölcsönzők száma	Használt kötetek száma*	Az intézet kiadásai	Ebből állami segély
	kötet					korona	
Fiume	17,630	413	5,604	682	960	3,200	—
Győr	26,329	420	76	238	732	2,310	1,000
Losonc	23,156	225	—	89	6,345	1,236	400
Pozsony	14,978	1,981	2,579	625	896	5,597	—
Szeged	70,420	1,099	11,668	85	128	21,200	2,200
Temesvár	33,228	2,044	4,282	2,044	8,756	7,961	—
Versec	19,889	970	—	2,520	4,104	500	500
Zombor	31,833	302	38	141	14,500	2,547	1,000

* E rovat adatai nyilvánvalóan csak a kölcsönadott kötetekre vonatkoznak.

⁵ Legújabbán dr. GULYÁS Pál múzeumi segédőr és népkönyvtári szakmegbízott írja: „Hazánkban még ennél is kevesebb történt a községek részéről... Maga a főváros egyáltalán semmit sem áldoz népkönyvtárakra, mert azt csak nem tekinthetjük áldo-

zatnak, hogy egyik-másik egyesületi alapon keletkezett népkönyvtárat megtűr középületeiben s néha-néha egy pár száz korona segínyt adományoz. Községi népkönyvtárak felállítására és fentartására még csak nem is gondol. Szomorú tünet, hogy a közel-múltban, amikor a főváros új 200 milliós kölcsön felvételével akart lendíteni szükségletein s a kerületek egymással vetélkedve dolgozták ki a közgyűlés elé terjesztendő szükségletek lajstromát, szó sem esett arról, hogy ideje volna kerületenként külön községi népkönyvtárakat felállítani, melyek kielégítenék a lakosság szellemi szükségleteit“. (id. m. 16.)

⁶ E. REYER: *Kritische Studien zum volkstümlichen Bibliothekswesen der Gegenwart*. Leipzig 1905. 3. l.

⁷ Reginald Arthur RYE: *The libraries of London: a guide for students*. London: Published by the University of London 1908. 7. l.

⁸ R. A. RYE: id. mű, 7. l.

⁹ Eugène MOREL írja: „A második császárság történetét jobban lehet megírni Londonban, mint Párisban. És én a Franciaországról szóló könyvekről beszélek s nem a francia nyelven írottakról, mert a franciául írt svájci, belga és kanadai-francia munkák Londonban vannak és nem itt (t. i. Párisban).“ (*Bibliothèques*. Vol. 1. Paris 1908. 271. l.)

A washingtoni Library of Congress 1907-ben egy 80,000 kötetet számláló orosz és szibériai bibliográfiai, történelmi és irodalmi magánkönyvtárt vásárolt. „A gyűjtemény“ — írják az 1907-es *Report*-ban — „oly nagy és teljes, hogy a maga nemében nincs párja Oroszországon kívül.“ Valószínűen Oroszországban is aligha, és ha van is: az amerikai rendszertől messze visszamaradt könyvtárigazgatásuk és nehézkes hozzáférhetőségük miatt az effektivitása mindenesetre lényegesen kisebb.

¹⁰ Hogyan vélekedik egy angol könyvtáros az európai kontinens könyvtáiról, arra szolgáljon egy idézet. „Európa kontinensén“ — írja J. D. BROWN — „a könyvtár adminisztrációnak bürokratikus rendszere összeegyeztethetetlen a szabadság gondolatával, mert sok helyütt nem is az a kérdés, hogyan lehet hozzáférni az állványokhoz, hanem hogy mikép nyerhető engedelem a könyvtár épületébe való bejutáshoz. A hivatalos copf, az idegenkedés a közönségtől, az elzárkózás a terhükre eső olvasók elől, ezek a jellemző vonásai a kontinentális könyvtárigazgatásnak, noha némelyik mentes e hibáktól... Németország és Oroszország remegnek a szocializmustól való félelmükben és teljesen uralkodik a bürokratikus szellem, mely alávetttséget kíván meg a közönségtől, noha már mutatkoznak egy jobb szellem ébredésének jelei Németországban és Ausztriában. A köztársasági Franciaországban — a Szabadság, Egyenlőség és Testvériség melegágyában — valósággal kidolgozott óvintézkedéseket tesznek, hogy megakadályozzák, hogy a közönség túlságos közelségbe jusson a könyvekhez... A kontinens valamennyi könyvtára kevés kivétellel muzeális könyvtár és a jelszavuk: gyűjteni, gyűjteni, gyűjteni. Hogy a közönségnek hozzáférhető könyvekben ismereteket halmozzanak fel — ez az eszme az utolsó, amire az európai könyvtárak bürokratikus vezetői gondolnak és amit megengedhetőnek vélnék“. BROWN: *Manual of library economy*. London 1903. 453—4. l.

¹¹ A bécsi könyvtáregyesületek közt a legelső helyet a *Verein Zentralbibliothek* foglalja el. Ennek a könyvtárnak működése oly fényes példáját szolgáltatja annak, hogy mit érhet el az egyéni kezdeményezés és munka, hogy fejlődésének néhány jellegzetes adatát itt is közöljük.

A *Zentralbibliothek* megalapítója és máig is lelke Eduard Reyer, a geológiának tanára a bécsi egyetemen, ki a 90-es években 100,000 K-t gyűjtött össze a könyvtár céljaira. 1898-ban nyílt meg a belvárosi *Zentralbibliothek* öt kerületi fiókkal. Kooperációt létesített a *Wiener Volksbildungsverein* hat könyvtárával, az *Alsó-ausztriai ipar és kereskedelmi kamarával* és a *Juridisch-Politischer Leseverein*nel, melyek 180,000 kötetnyi álló-

mánya szolgált alapul az új könyvtárnak. Röviddel megalakulása után máris 1 $\frac{1}{2}$ millió könyvet kölcsönzött ki.

Az új könyvtár fejlődése rohamos volt; 1908-ban már 37 fiók kapcsolódott a központhoz, és az összes népkönyvtárak 3,390,000 kötetet kölcsönöztek ki. (A jelentés 5,089,221 kötetet mutat ki, de e számot egy harmaddal redukálni kellett, mert a könyvtár, hogy az elhasználást csökkentse, a köteteket vékonyabb kötetekbe kötötte; s így két bibliográfiai kötetre átlag három kötött kötet esik.) E forgalom 60%-a esik a Zentralbibliothekra, 32%-a a Volksbildungsvereineire, 8%-a a Lesehallera. A központnak és fiókjainak könyvvállománya 1908-ban 358,000 kötetre emelkedett, (1898-ban 60,000 kötet). Az évi kiadása most körülbelül 170,000 K, bevétele pedig mintegy 200,000 K. A bevételi forrásai részben szubvenciók (a város 3,000 K-val, a közoktatásügyi miniszter 700 K-val, a kereskedelmi kamara 400 K-val, az alsó-ausztriai helytartó tanács 50 K-val járulnak hozzá), a Volksbildungsverein járulékai, de főjöveldmi forrása a tagok díjai, amik 1908-ban 173,073 K-ra rúgtak. Az egyesület rendes tagjai évi 2 K-t, vagy egyszersmindenkorra 100 K-t fizetnek; a kikölcsönzők pedig kölcsönzési díjat fizetnek a használt könyvek után. E díjak nagysága a kerület lakosainak vagyoni állapota és irodalmi fajok szerint van megállapítva. Így a szépirodalmi szakért a kerületekben 10—15 ft, a központ ifjúsági, tudományos idegen nyelvű stb. irodalomért 50 ft, hangjegyekért 1 K-t szednek havonként stb. Ezen felül minden kikölcsönzött kötet után 2—4 f írásdíjat is fizetnek. V. ö. UJFALUSI (WILDNER) Ödön: *A bécsi Zentralbibliothek. Népművelés*, 5. évf. 1910. 1. k. 423—7. l.

¹² Nyilvános városi könyvtár alapítását már többször megkísérelték. Az első könyvtár alapját Frank Ignác egyetemi tanár könyvtára képezte, melyet 1850-ben ajándékozott Pest városának. 1872-ben tervbe vették, hogy e „polgári könyvtár” számára díszes épületet emelnek és könyvtárosi állást szerveznek. E tervek azonban meghiusultak, mert a Frank-gyűjtemény jelentékenyebb részét az Egyetemi könyvtárnak ajándékozták, csekély töredéke pedig 1875-ben a Statisztikai hivatal könyvtárába olvadt. A statisztikai hivatal 1872. évi szervezésétől kezdve bírt szakkönyvtárral s itt gyűjtötték a főváros címére érkezett összes könyveket. Az 1892. évi költségvetés tárgyalása alkalmával *Rácz Károly* egy városigazgatási könyvtár felállítását javasolta a pénzügyi bizottmányban, költségkímélés szempontjából azonban úgy határoztak, hogy az eszme a statisztikai hivattal kapcsolatosan valósíttassék meg. 1893-ban dr. *Toldy László* főlevéltárnok kísérelte meg a városi könyvtárnak felállítását a levéltárral kapcsolatosan s 1895-től kezdve a költségvetés külön tételben gondoskodott a könyvtárról. Az 1896-ban elkészült szervezési javaslat szerint az új könyvtár budapesti vonatkozású munkákat s városigazgatási könyveket gyűjtött volna, tényleg azonban mindent felölelt s 1899-ben 16.000 kötetet számlált, amely könyvvállomány 1900 végén bocsátatott a nagyközönség rendelkezésére. 1899-ben a közgyűlés a könyvtár- és múzeumügyet összekapcsolta s az 1900-ban készült újabb szervezési javaslat általános jellegű könyvtárt tervezett, amely a főváros összes szakkönyvtárait beolvasztotta volna. A tervezetet a statisztikai hivatal igazgatója, *Kőrösy József* ellenezte s azt javasolta, hogy a statisztikai hivatal könyvtára nyilvános közkönyvtárrá alakíttassék s a főlevéltárnok vezetése alatt álló könyvtár anyagának megfelelő része beleolvasztassék olyformán, hogy az új könyvtár csupán városigazgatási és budapesti vonatkozású munkákat gyűjtsön. 1903 január 21-én a közgyűlés a statisztikai hivatali igazgató javaslata értelmében döntött, a könyvtárt a nevezett igazgató alá rendelte s ez idő óta a *Fővárosi Könyvtár* a statisztikai hivatal mellett fennálló városigazgatási szakkönyvtár, amely azonban a szükséghez mérten egyéb, főleg pedig szociálpolitikai munkákat is gyűjt. Legújabbban mozgalom indult meg, hogy a városigazgatási könyvtárt általános könyvtárrá fejlesztessek, amely óhajnak *Ballagi Aladár* és *Lengyel Endre* biz. tagok a közgyűlés előtt adtak kifejezést, a Múzeumok és

Könyvtárak orsz. tanácsa pedig emlékiratot terjesztett e tárgyban a fővárosi tanács elé. Ez óhajokat méltányolta a könyvtári bizottság s jelen emlékirat szerzőjét bízta meg az előkészítő munkálatok végzésével.

¹³ Találón jellemzi J. D. BROWN a *book-hunterek* káros és torzító hatását, kik sportszerű szenvedélyeikkel arra szorítják a könyvtárakat, hogy az irodalmi szempontokat félretéve elsősorban a ritkaságokra legyenek tekintettel. „Valamennyi könyvtárosnak örökös harca van velük... A 15-ik és 16-ik század irodalma oly figyelemben részesült, ami semmikép sincs arányban értékével, mit az emberiség irodalmában kiérdemelt. A nagy íróknak legnagyobb része, kiket a nép olvas s akiknek szavai a nemzetnek generációit befolyásoltak, a klasszikusoktól eltekintve, a 16., 17., 18. és 19. század terméke. Valójában a mai nemzedékre nézve jelentőséggel bíró tudományos, művészeti és technikai irodalom a 19. századból, annak is különösen második feléből való. És mégis a bibliografusok nem sokat törődtek a maguk idejebeli irodalom feljegyzésével és katalogizálásával. Valami megmagyarázhatatlan előszeretettel pazarolják erőiket a halott multra... A régi iránt való természetellenes hódolat okozta, hogy az Egyesült királyság nemzeti bibliografiája annyira tökéletlen.” *A manual of practical bibliography*. London, 1906. 11. és köv. l.

Szellemesen gúnyolja a könyvgyűjtés e fonákságait Eugène MOREL: „Ne állítsa senki azt a hamisságot, hogy a régi könyvek kedveléséből ered a könyvek kultusza... A könyv nem olyan mint a bor, amely nyer régiségével. Hanem olyan mint a ruha, mely változó a divattal és elhasználódik, él és meghal; hasznos, s ha ronggyá hordtuk, piszkos és elviselt, sajnálkozva válunk meg tőle; de ha hibás vagy luxusos s gondosan őrizzük, el nem hagyja a szekrényt, csak különös alkalmakkor, s meghaladott divatja nevetségessé teszi azt, aki fölveszi. Az új könyveket hordozzátok! És használjátok a könyveket!

Ez nem gátolja, hogy elmenjünk az Invalidusokhoz vagy a *Bibliothèque Nationale*-ba és megnézzük az üveg alá tett régi ruhákat és öreg könyveket. Én is kegyelettel őrzöm ősapám egy mellényét. Rózsákkal van hímézve és jól konzervált. De az nem az a mellény, amit rendesen viselni szoktam.” (Id. m. 9. l.)

¹⁴ A Szakszervezeti Tanács 1909. évi jelentése szerint a budapesti szakegyletek összesen 92,592-98 K-t fordítottak tagjaik oktatására, fejenként körülbelül 1 K-t. E cimben benne foglaltatnak a könyvtári kiadások is. Az egyes szervezetek közül legtöbbet áldoztak e célra a famunkások: 25,986-20 K-t, a cipészek 11,251-31 K-t; legkevesebbet, a keztyűsök, 14-40 K-t, a háztartási munkásnők 25 K-t, stb.

¹⁵ V. Ö. SCHÄFFLE: *Die Überholung der öffentlichen Ortsarmenpflege durch die Entwicklung der modernen Gesellschaft*. Zeitschr. f. d. ges. Staatswiss. Jg. 58. 1901. 490—517.

¹⁶ GULYÁS Pál: id. m. 25. l. Ezzel az elvi nyilatkozattal nem egyezik teljesen az Orsz. Tanácsnak *A népkönyvtári címjegyzék irányelvei* (Bpest 1908.) c. kiadványában elfoglalt álláspontja. Ottan, az ismeretterjesztő csoportra felállított főszempontok közt még azt olvassuk: „Noha az erkölcsnemesítő és hazafias olvasmányok egybeállítása a főcélja...”. De már itt is így folytatja: „... Mégis a könyvjegyzék csak nagy válogatással veszi be az ú. n. célzatos vagy túlzó hazafisággal kérkedő műveket; mert a jó könyv úgyis mindig erkölcsösen hat, a jó magyar könyv úgyis hazafias; a különösen jellegzetes épületes olvasmányok, tapasztalat szerint nem vonzanak.” Ez már nagy haladás az egy évvel azelőtt, az 1907-iki pécsi szabad tanítási kongresszuson elfoglalt állásponttal szemben, amint hogy az 1909-iki kézikönyv ismét nagy előrelépést jelent az 1908-iki irányelvekkel szemben. Ettől már csak egy lépés az egyedül helyes álláspont, amelyet a hazafiságra vonatkozólag igen pregnánsan J. D. BROWN, London egyik népkönyvtárának a vezetője, fejtett ki: „A hazafiság az irodalomban és a könyvtárkezelésben igen szép dolog lehet, de nyilvános könyvtárban igen szomorú eredményekre

kell, hogy vezessen.“ (id. m. 210. l.) Az „erkölcsösségre“ nézve pedig igen követésreméltó a glasgowi Mitchell Library irányelve, amelyről azt olvassuk: A könyvtár „alapítólevele azt rendelte, hogy minden tárgyról szóló könyveket gyűjtsön a könyvtár, csak erkölcstelenekről nem, de hogy semmi olyan könyvet nem kell erkölcstelennek tekinteni, amely egyszerűen ellenkezik mai politikai vagy vallási nézetekkel.“ *Descriptive handbook of the Glasgow Corporation public libraries*. Glasgow 1907. 15. l.

¹⁷ De — jegyzi meg helyesen W. HOFMANN, akit ebben a részben egyáltalán szorosan követtünk — ezek az értelmi rétegződések nem esnek össze a népesség társadalmi rétegeivel. *Die Organisation der freien öffentlichen Bibliothek Dresden-Plauen*. 6—7. l. (Sonderabdruck aus: *Concordia*, Zeitschrift der Zentralstelle für Volkswohlfahrt. Jg. 16, No. 15, vom 1. August 1909.)

¹⁸ *Descriptive handbook of the Glasgow Corporation public libraries*. Glasgow 1907. 16—17. l.

¹⁹ V. Ö. GREVE: id. mű, 64—72. §.

²⁰ E. REYER: *Fortschritte der volkstümlichen Bibliotheken*. Leipzig 1903. 90. l.

Bibliográfia.

Az alább felsorolt szerzők közül különösen sok ösztönzést és irányítást köszönhetek Ed. Reyer, H. E. Greve, de elsősorban Walter Hofmann munkáinak. Föltűnhet ugyan valakinek, hogy amikor angol-amerikai könyvtárelveket propagálunk, nem angolszász szerzőkre hivatkozunk legelsőbb, hanem németekre. Pedig a dolog egyszerű. Az angol és amerikai könyvtárügyi írók maguktól értetődőnek tekintenek és mint rég megoldottakat sokszor ezért nem is tárgyalnak kérdéseket és problémákat, amelyek a kontinentális írók számára, elmaradt könyvtári viszonyaink közt, bizony még igen aktuálisak s a könyvtárügyi viták homlokterében állanak. Ezért kellett és lehetett magunkat gyakrabban az ő vezetésűkre bízunk, ha ugyan egyébként teljesen azon voltunk, hogy ezen vezetés az angol-amerikai ideál irányába haladjon.

- BOSTWICK, Arth. E.: The american public library. New York 1910.
BROWN, James Duff: Manual of library economy. London 1903.
FERENCZI Zoltán: A könyvtárak mint a nemzeti művelődés eszközei. Bp. 1909.
(Kl. a Múzeumi és Könyvtári Értesítőből.)
FRITZ, G.: Erfolge u. Ziele der deutschen Bücherhallenbewegung. 2. Aufl. Jena 1908. (Vortr. u. Aufsätze aus d. Comenius-Gesellschaft.)
GREVE, H. E.: Das Problem der Bücher- und Lesehallen. Übers. v. A. J. Jungmann. Leipzig 1908.
GULYÁS Pál: A népkönyvtárak szervezése, fenntartása és kezelése. Bp. 1909.
(Múzeumi és könyvtári kézikönyvek. 4.)
HENNIG, Gust.: Zehn Jahre Bibliothekarbeit. Geschichte einer Arbeiterbibliothek. Leipzig 1908.
HOFMANN, Walter: Denkschrift betr. die Neugestaltung der Dresdner städtischen Volksbibliotheken. Dresden 1908.
HOFMANN, Walter: Die Organisation der freien öff. Bibliothek Dresden-Plauen. Berlin 1909. (S. A. aus „Concordia“.)
JAESCHKE, Emil: Volksbibliotheken (Bücher- und Lesehallen), ihre Einrichtung und Verwaltung. Leipzig 1907. (Samml. Göschen.)
MEYER, A. B.: Amerikanische Bibliotheken und ihre Bestrebungen. Berlin 1906.
MOREL, Eugène: Bibliothèques. 1—2. Paris 1908.
REYER, Ed.: Entwicklung und Organisation der Volksbibliotheken. Leipzig 1893.
REYER, Ed.: Fortschritte der volkstümlichen Bibliotheken. Leipzig 1903.
REYER, Ed.: Kritische Studien zum volkstümlichen Bibliothekswesen der Gegenwart. Leipzig 1905.

Statisztikai mellékletünk adatait főként az egyes országok és városok statisztikai évkönyveiből, zárszámadásaiból, könyvtári jelentéseiből és leírásaiból, a *Minerva* és a *Magyar Minerva* utolsó évtolya-
maiból stb. vettük.

A táblázatok összeállításában dr. Basch Imre és Köhalmi Béla könyvtári hivatalnokok voltak segítségemre.

I. FÜGGELÉK.

A budapesti könyvtárügy statisztikája.

1. táblázat. Budapest kereső népességének megoszlása fő kategóriák szerint 1890-től 1910-ig.
2. „ Budapest tanügyi statisztikájának főbb adatai.
3. „ A hozzáférhető budapesti tudományos könyvtárak statisztikája 1907-ben.
4. „ Az olvasók megoszlása egy magyar tudományos és egy angol városi könyvtárban 1906-ban.
5. „ Budapest népkönyvtárainak statisztikája 1907-ben.
6. „ A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának hatósága alá tartozó budapesti népkönyvtárak 1908-ban.
7. „ A Budapesti Könyvtáregyesület és a bécsi Zentralbibliothek működésének összehasonlítása 1908-ban.
8. „ A budapesti szakegyleti könyvtárak statisztikája 1907-ben.
9. „ Egyéb szakegyleti és más egyleti könyvtárak 1902-ben.
10. „ A községi iskolai könyvtárak statisztikája 1906-ban.
11. „ Kooperációra alkalmas budapesti könyvtárak és forgalmuk adatai 1907-ben.
12. „ Nagyobb könyvtárak a főváros hivatalaiban és intézeteiben 1910-ben.
13. „ A fővárossal szomszédos községek népességi adatai 1907. évi becslés szerint.

1. táblázat.**Budapest kereső népességének megoszlása főkategóriák szerint 1890-től 1910-ig.¹**

Foglalkozási főosztályok	Keresők száma összesen		
	1890	1900	1910
Ipar	105,000	161,000	240,000
Kereskedelem, hitel . . .	28,000	47,000	70,000
Közlekedés	16,000	23,000	32,000
Közfoglalkoztatás és értelmiség	14,000	22,000	35,000

¹ Az 1910-es adatok csak hozzávetőlegesek; a korábbi évek gyarapodásának arányában vannak számítva.

Az egyes főosztályokban némely fontosabb kategóriák megoszlása 1900-ban és 1910-ben.

É v	Ipar		Kereskedelem, hitel		Közlekedés		Közfoglalkoztatás és értelmiség
	tisztviselő	munkás	tisztviselő	munkás	tisztviselő	munkás	tanügyi személyzet
1900	8,000	122,000	12,000	20,000	5,500	15,500	6,000
1910	15,000	180,000	20,000	30,000	7,000	23,000	10,000

2. táblázat.**Budapest tanügyi statisztikájának főbb adatai.**

Tanköteles gyermekek száma (6—15 évig)

1900 102,000

1906 116,000

Az összes tanintézetek áttekintése.

Tanév	Intézetek száma	Tantermek száma	Tanítók száma	Tanulók száma	Egy tanítóra esik tanuló
1896/97	355	2,018	3,779	96,487	25,5
1905/06	527	3,336	5,605	135,701	24,2

A községi iskolák fejlődése.

Tanév	Iskolák száma	Tanítók száma	Tanulók száma	Egy tanítóra tanuló	Fenntartási költség (korona)		
					összesen	egy tanulóra	egy lakóra
1873/4	100	300	17,419	58	612,000	27,6	1,57
1905/6	321	2,192	93,827	43	9,610,000	91,6	10,85
1909/10	375	2,452	?	?	12,430,000	116,14	13,79

3. táblázat.

A hozzáférhető budapesti tudományos könyvtárak statisztikája 1907-ben.

A könyvtár megnevezése	Állomány az év végén	Évi gyara- podás	Haszná- lat	Kiadások 1000 koronákban		
				sze- mélyzeti	könyv- beszer- zési	összes
		1000 kötet				
Magyar Nemzeti Múzeum	210 *	kb. 5,0	171,0	82,7**	30,9**	120**
Egyetemi könyvtár	310	5,4	78,0	41,4	33,8	113,0
Akadémiai könyvtár***	160	3,6	9	18,5	12,0	33,5
Fővárosi könyvtár	71	8,3	7	10,4	11,0	25,0
Közp. statisztikai hivatal könyvtára	88 †	2,6	6	21,0	3,9	27,3
Keresk. és iparkamara könyvtára .	22	0,8	4 ††	2,4	1,8	4,9
Természettud. Társulat könyvtára .	28	0,6	8	kb. 2,5	3,8†††	6,3
Kereskedelmi múzeum könyvtára .	17	1,3	6	?	2,0	3,6
Technológiai iparmúzeum könyvtára	15	1	21	2,7	6,0	8,7
Összesen	924	28,6	310	181,6	105,2	342,3
Bécsi egyetemi könyvtár 1909.	757	26	499	168	104	272

* Az 1900. évi júliusi revízió szerint a könyvtár állománya 357,687 kötet, e közt 179,109 drb apró nyomtatvány. Lett volna tehát 1900-ban kb. 178,000 kötet; az évi könyvgyarapodás aligha több 5,000 darabnál. Ez 6 1/2 év alatt volna 32,000, 1907-ig tehát 210.000 kötet.

** Az igazgatóságtól kapott szóbeli közlés alapján. A könyvbeszerzési kiadások összegében a kéziratok és okiratok vásárlására fordított összeg is benne foglaltatik.

*** Az Akadémiai könyvtárról itt közölt összes adatok lényegesen eltérnek a Magyar statisztikai évkönyv megfelelő adataitól; a mi összeállításunk végig a fővárosi statisztikai hivatalhoz benyújtott, de még nem publikált kérdőívekből van szerkesztve.

† Az Országos statisztikai évkönyv (1907.) szerint 103,000, vagyis 88,000 kötet + 15,000 „egyéb”.

†† Az Országos statisztikai évkönyv (1907.) alapján.

††† Könyvkötésre is.

4. táblázat.

Az olvasók megoszlása egy magyar tudományos és egy angol városi könyvtárban 1906-ban.

	Egyetemi könyvtár	Liverpool publ. libraries
Tanuló	2,851	11,529 *
Tanár és tanító	35	1,868
Szabad foglalkozások	48	612 **
Iparos, kereskedő, gazdász	—	392
Hivatalnok	85	947 ***
Magánzó (fogl. nélk.)	12	11,729 †
Munkás	—	13,503
Egyéb	6	1,871
	3,039	42,451

* Köztük 5,337 Student ticket holders.

** „ építőmesterek, rajzolóok stb.

*** „ rendőrök és 411 távirász és gépiró.

† Nagyrészt nők.

5. táblázat.

Budapest népkönyvtárainak statisztikája 1907.

Könyvtár	Állomány	Gyara- podás	Használat		Kiadások k o r o n á k b a n		
			összes haszná- lat	ebből kölcson- zés	könyv- beszerzés	személy- zeti	összesen
Budapesti Könyvtáregyesület* . .	29	1,7	kb.10,0	32,3	3,000	1,200	6,100
Erzsébet népakadémia	5,4	1,4	6,2	3,1	kb.2,000	1,200**	kb.4,000
III. ker. nép- és iskolakönyvtár . .	2,3	0,01	3,8	3,8	45	155	252
VIII. „ Munkásotthon	4,7	0,2	59,8	19	929	1,884	4,220
IX. „ nép- és iskolakönyvtár . .	6,2	0,6	12,5	12,5	1,342	—	1,579
X. „ rákosi nép- és iskola- könyvtár***	1,2	0,1	0,9	0,9	400	—	500
X. ker. rákosi nép- és iskola- könyvtár***	2,5	0,1	14,9	14,9	400	—	736
Összesen . . .	51,3	4,1	108,1	86,5	8,116	4,439	17,387
Egyéb kis népkönyvtárak kb. . . .	3,7	0,9	6,9	5,5	1,884	1,561	2,613
Összesen . . .	55,0	5,0	115,0	92,0	10,000	5,000	20,000

* A Magyar statisztikai évkönyv (1907.) nyomán.

** Adatok 1906-ról.

*** 1908-ban.

Budapest egy-egy lakójára esett fejenként kb. 0,1 kölcsönzés és 2½ fillér költség.

6. táblázat.

A Múzeumok és könyvtárak országos Tanácsának hatósága alá tartozó
budapesti népkönyvtárak 1908-ban.

Könyvtár	Állomány 1000 kötet	Államsegély koronákban	Községi segély koronákban
A Budapesti Könyvtáregy- let fiókjai {			
I. ker. fiók népkönyvtár	1,4		
II. „ „ „ „	7,2		
Szt. János-kórházi könyvtár	0,5		
I. sz. katonai „	0,3		
II. „ „ „ „	0,3		
III. „ „ „ „	0,3		
IX. ker. nép- és iskolakönyvtár	6,8	400	300
Erzsébet népakadémia	5,0	700	—
VIII. ker. Munkásotthon	5,0	400	—
VI. „ népkönyvtár	3,7	400	400
X. „ nép- és iskolakönyvtár	2,6	400	—
I. „ népkönyvtár	1,3	—	—
Szabad Lyceum (VI. ker.)	0,5	1,000	—
Braille könyvtár	0,5	1,155	—
Keresztény munkásegylet	0,4	—	—
Svábhegyi népkönyvtár	0,3	—	—
Népoktatási kör II. sz. (VII. ker.) könyvtára	0,1	—	—
„ „ III. sz. (VIII. ker.) „	0,1	—	—

* Ehhez a központban 20.000 kötet

7. táblázat.**A Budapesti Könyvtáregyesület és a bécsi Zentralbibliothek működésének összehasonlítása 1908-ban.**

Könyvtár	Összes kiadások koronákban	Fiókok száma	Alkalmazottak száma	Állomány 1000 kötet	Kölcsönzés 1000 kötet	Egy kötetre esik kölcsönzés	Egy kölcsönzésre költség fillérekben
Budapesti Könyvtáregyesület	6,264	6	?	30,0	38,5	1,2	17
Zentralbibliothek . . .	168,020	23	46	358,0	2,002,0	5,6	8

8. táblázat.**A budapesti szakegyleti könyvtárak statisztikája 1907-ben.**

A könyvtár megnevezése	Állomány	Évi gyarapodás	Használat		Kiadások koronákban	
	1,000 kötet		összesen	ebből kölcsönzés	könyvbeszerzésre	összesen
Nyomdász szakegylet .	6,4	1,0	2,73*	2,73*	4,000	8,700**
Nőtisztviselők orsz. egyes.	1,8	0,06	4,6	4,6***	250	330
Máv. Törekvés kör . .	2,0	0,6	3,3	3,3	?	?
Kereskedő ifjak társulata	4,4	0,03	1,4†	1,0	1,000	3,100

* 1,200 kölcsönző; a könyvek száma „megállapíthatatlan.”

** Ebből 1,200 K személyzeti kiadás.

*** 105 kölcsönző.

† 146 olvasó, 102 kölcsönző.

9. táblázat.**Egyéb szakegyleti és más egyleti könyvtárak 1902-ben.¹**

A könyvtár megnevezése	A könyv-állomány kötet-száma	A könyvtár megnevezése	A könyv-állomány kötet-száma
Asztalos szakegylet	1,600	Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Egyesülete . . .	1,400
Bádogosok szakegylete . . .	500	Máv. altiszti köre	1,120
Építőmunkások szakegylete	350	Máv. gépgyári olvasókör . .	300
Fényképészek köre	1,500	Reform. közművelődési egyl.	300
Fodrászsegédek szakegylete .	1,500	Szobrászok szakegylete . .	380
Iparos ifjak orsz. egyesülete	460		

¹ A Magyar Minerva 3. k. (1903—04.) nyomán.

10. táblázat.

A községi iskolai könyvtárak statisztikája 1906-ban.

	Tantestületi könyvtár	Ifjúsági könyvtár	Összes tulajdonk. iskolai könyvtárak	„Egyéb” iskolai könyvtárak
Könyvtárak száma . .	117	67	184	9
Kiadások (korona)				
Személyzetre	—	—	—	1,071
Könyvbeszerzésre . .	13,932	10,493	24,425	3,589
Egyéb	176	410	586	516
Összes	14,108	10,903	25,011	5,176
Állomány	79,818	42,469	122,287	20,388
Használat				
Olvasók száma . .	4,713	16,445	21,158	2,900
Olv. kötetek száma	11,192	51,414	62,606	61,326
Egy kötetre eső hasz- nálat	0,14	1,21	0,5	3
Használat egy esete kerül fillérbe . .	126	21	40	8,4

Tanulók és tanárok összes száma az év végén:

fiú	49,064
leány	36,474
tanerő	2,071
összesen	87,609

Egyre esik 0,71 használat.

11. táblázat.

Kooperációra alkalmas budapesti könyvtárak és
forgalmuk fontosabb adatai 1907-ben.

	1000 kötet	1000 gyarapodás	Könyvbeszerzési és kötési költség K.	1000 kölcsönzés
Keresk. és iparkamara	22	0,8	2,500	4,1†
Ügyvédi kamara . . .	7,4	0,3	1,340	—
Keresk. múzeum . . .	17	1,3	3,600*	0,1
Mezőgazd. múzeum . .	15	0,2	500	—
Természettud. társulat	28	0,6	3,840	3,0
Földrajzi társaság** .	?	?	?	?
Közgazd. társaság . .	6	—	—	—
Társadalomtud. társ.***	kb. 2,5	?	400	?
Orsz. Iparegyesület .	8	0,2	500	—
Orsz. M. Gazd. Egyes.	15	0,7	730	0,1
Gyáripárosok szövets.	2	?	2,470	—
	123	4,0	15,880	7,3

* Összes kiadás.

** Adatok hiányoznak.

*** Hozzávetőleges számok.

† A Magy. stat. évkönyv szerint.

12. táblázat.

Nagyobb könyvtárak a főváros hivatalaiban és intézeteiben 1910-ben.

A hivatal neve	Kötetszám	Fentartási költség koronákban
Tan. VI., Pénzügyi és gazd. ügyosztály	600	—
„ VII., Tanügyi ügyosztály	600	—
„ VIII., Közgazdasági ügyosztály	1,300	—
Árvaszék	—	1,800*
Mérnöki hivatal	3,500	1,000
Főorvosi hivatal	1,200	?
Tiszti ügyészség	300	600

* Folyó évre első ízben felvett rendkívüli átalányösszeg.

13. táblázat.

A fővárossal szomszédos községek népességi adatai 1907. évi becslés szerint.

Község neve	Népesség száma	Nyeralók száma
Újpest	50,000	—
Erzsébetfalva	22,000	—
Kispest	22,000	120
Rákospalota	20,000	2,000
Soroksár	10,000	—
Rákoskeresztúr	8,500*	800
Budafok	8,000	600**
Budaörs	7,200	200—250
Csepel	6,000	5—10
Rákoscsaba	5,000	100
Rákosszentmihály	5,000	3,500
Budakeszi	4,900	3,200
Pécel	4,500	1,500
Cinkota	4,000	1,500
Fót	4,000	10
Dunakeszi	3,800	500
Törökbálint	3,000	1,600—2,000
Nagytétény	2,800	3—400
Solymár	2,800	120—150
Dunaharaszti	2,600	300
Budakaláz	2,300	60—70
Békásmegyer	2,200	—
Csömör	2,200	150
Nagykovácsi	2,020	—
Pesthidegkút	1,600	350—400
Pilisborosjenő	1,660	26
Üröm	1,400	10
Szigetmonostor	1,250	—
Kistétény	900	600
Albertfalva	890	10

* Ebből 2,200 Rákosligetén.

** 200 fővárosi embernek állandó foglalkozása van Budafokon.

II. FÜGGELÉK.

Nemzetközi könyvtárstatisztika.

14. táblázat. A föld legjobban dotált könyvtárai.
 15. „ A legnagyobb városok könyvtári kiadásai.
 16. „ Könyvtári költségek megoszlása fejenként és a forgalom egy-egy esetére.
 17. „ Könyvtári költségek és a kölcsönzés hányada egy lakóra.
 18. „ A legnagyobb városok népkönyvtárainak forgalma.
 19. „ Néhány nagyobb könyvtár könyvanyagának megoszlása.
 20. „ Ifjúsági irodalom forgalma néhány városban.
 21. „ A Leipzig-Lindenaui szociáldemokrata könyvtár állománya és kölcsönzése szakok szerint.
 22. „ A Leipzig-Lindenaui szociáldemokrata könyvtár és más német népkönyvtárak forgalmának összehasonlítása.
 23. „ A bécsi Zentralbibliothek és fiókjainak munkastatisztikája 1897—1909.
-

14. táblázat.

A föld legjobban dotált könyvtárai.

A könyvtár megnevezése	Kötetszám 1,000 kötet	Gyarapodás 1,000 kötet	Könyveszerzési költség 1,000 K	Összes kiadás 1,000 K
New York-Brooklyn P. L. 1909 . . .	2,566	?	kb. 1,100	6,400
London : Népkönyvtárak 1907/8 . . .	1,307	?	?	3,416
Washington: Library of Congress 1909	1,702	168	530	3,400
London: British Museum 1909/10 . .	3,000	kb. 70	528	3,070
Boston : P. L. 1908/9	941	kb. 42	215	1,638
Chicago : P. L. 1908/9	429	15	135	1,490
Philadelphia : P. L. 1908	390	24	190	1,100
Berlin : Kgl. Bibliothek 1908/9 . . .	1,230	48	220	915
Páris : Bibliothèque Nationale 1909	3,500	kb. 60	?	800
St. Louis : P. L. 1908/9	279	40	210	765
Manchester : P. L. 1908/9	388	12	139	617
Páris : Népkönyvtárak 1907	?	?	?	490
Birmingham : F. L. 1908/9	330	9	26	447
Liverpool : P. L. 1908	295	9	?	420
Berlin : Stadt- u. Volksbibliothek 1908	285	?	kb. 100	415
Szt. Pétervár : Kais. Bibliothek 1909	1,736	70	135	401
Bécs : Hofbibliothek 1908	1,000	?	151	320
Baltimore : F. L. 1909	265	5	72	313
Brüsszel : Bibliothèque royale 1909	600	?	170	300
Bécs : Universitätsbibliothek 1909 .	757	26	104	272

15. táblázat.

A legnagyobb városok könyvtári kiadásai.

A város neve	1,000 lakó	Összes rendes kiadások 1,000 K	Könyvtári kiadások 1,000 K	A könyvtári kiadások az összes kiadások %-ában
London 1907/8	4,760	366,200 ¹	3,416	0,93
New York 1908	4,338	750,000	6,400	0,85
Páris 1907	2,735	370,800	490	0,13
Berlin 1908	2,080	190,000	390	0,2
Bécs 1908	2,021	130,000	50	0,03
Chicago 1907	2,166	142,000	1,280	0,9
Philadelphia 1907	1,491	128,000	1,100	0,85
Hamburg 1908	857	160,000	260 ²	0,16
Budapest 1908	800	50,000	30	0,06
Liverpool 1908	753	30,000	kb. 420	1,4
St. Louis 1907	674	61,440	765	1,24
Boston 1907	616	112,000	1,638	1,46
Baltimore 1907	568	42,470	313	0,73

¹ Ez adatok csak a County Councilra és a 28 borough councilra vonatkoznak, melyek a könyvtárakat fenntartják.

² Benne foglaltatik a Volksbibliothek és Hamburg városa nagy tudományos könyvtárának költségei.

16. táblázat.

Könyvtári költségek megoszlása fejenként és a forgalom egy-egy esetére.

A város neve	1,000 lakó	1,000 kölcsönzés	1,000 K költség	Egy lakóra	Egy kölcsönzésre
				fillér	
London 1907/8.	4,760	6,934	3,416	72	49
New York-Brooklyn 1909.	4,338	11,077	6,400	147	58
Páris 1907.	2,735	1,720*	490	18	28
Berlin 1907.	2,080	1,420	390	19	27
Chicago 1907/8.	2,166	2,556	1,280	59	50
Philadelphia 1908.	1,491	2,007	1.100	74	55
Hamburg 1908.	857	1,309	104**	12	8
Liverpool 1908.	753	1,431	420	56	29
St. Louis 1908/9.	674	1,218	765	113	63
Manchester 1908/9.	649	1,333	617	95	46
Boston 1908/9.	616	1,679	1,638	266	97
Baltimore 1908/9.	568	626	313	55	50
Birmingham 1908/9.	558	1,104	447	80	40

* Ebben a kerületi könyvtárak helyben való forgalma is bennfoglaltatik.

** Csak a Volksbibliothek-ra vonatkozik.

17. táblázat.

Könyvtári költségek és a kölcsönzés hányada egy lakóra.

A város neve	1,000 lakó	Egy lakóra	Egy kölcsönzésre	Fejenkénti	Családonkénti
		költség (fillér)			
Boston	616	266	97	2,7	13,5
New York-Brooklyn . .	4,338	147	58	2,5	12,5
St. Louis	674	113	63	1,8	9,0
Manchester	649	95	46	2,0	10,0
Birmingham	558	80	40	2,0	10,0
Philadelphia	1,491	74	55	1,3	6,5
London	4,760	72	49	1,5	7,5
Chicago	2,166	59	50	1,2	6,0
Liverpool	753	56	29	1,9	9,5
Baltimore	568	55	50	1,1	5,5
Berlin	2,080	19	27	0,7	3,5
Páris	2,735	18	28	0,8 *	3,0
Hamburg	857	12	8	1,5	7,5
Budapest	800	2,2	20	0,1	0,5

* A helyben olvasás beszámításával.

18. táblázat.

A legnagyobb városok népkönyvtárainak forgalma.

A város neve	1,000 lakó	1,000 kötet	1,000 kölcsönzés	Egy lakóra	Egy kötetre
				kölcsönzés	
London 1907/8.	4,760	1,307	6,934	1,5	5,3
New York-Brooklyn 1909.	4,338	2,566	11,077	2,5	4,3
Páris 1907.	2,735	?	1,720	0,6	?
Berlin 1907.	2,080	258	1,420	0,7	5,5
Chicago 1907/8.	2,166	352	2,556	1,2	7,2
Philadelphia 1908. . . .	1,491	390	2,007	1,3	5,1
Hamburg 1908.	857	92	1,308	1,5	1,4
Liverpool 1908.	753	295	1,431	1,9	4,8
St. Louis 1908/9.	674	279	1,218	1,8	4,4
Manchester 1908/9. . . .	649	388	1,333	2,0	3,4
Boston 1908/9.	616	941	1,679	2,7	1,8
Baltimore 1908/9.	568	263	626	1,1	2,4
Birmingham 1908/9. . . .	558	331	1,104	2,0	3,3

19. táblázat.

Néhány nagyobb könyvtár könyvanyagának megoszlása.

A város neve	1,000 kötet	Költemény és dráma	Regény	Költemény és dráma	Regény	Ifjúsági irodalom		Idegen nyelvű irodalom		Egyéb	
		1,000 kötet	az állomány %/o-ában	1,000 kötet	az állomány %/o-ában	1,000 kötet	az állomány %/o-ában	1,000 kötet	az állomány %/o-ában		
London . .	980	307		31,32		91	9,28	?	?	580	59,18
Brooklyn .	643	154		23,95		57	8,86	25	3,80	407	63,23
Chicago . .	352	7	61	1,98	17,32	26	7,38	45	12,78	213	60,51
Birmingham	331	22	56	6,64	16,91	11	3,32	1	0,30	241	72,80
Pittsburgh .	292	78		26,71		?	?	?	?	214	73,29

20. táblázat.

Ifjúsági irodalom forgalma néhány városban.

A város neve	Állomány 1,000 kötet	Kölcsönzés	
		1,000 kötet	egy kötetre
London	91	1,095	12
Brooklyn	57	910	16
Chicago	26	536	21
Birmingham	11	225	20
Budapest	42	51	1,9

21. táblázat.**A Leipzig-Lindenauai szociáldemokrata könyvtár állománya és kölcsönzése szakok szerint.¹**

S z a k o k m e g n e v e z é s e	1907 Állomány (kötet)	1898—907 Kölcsönzés (kötet)
Gyűjteményes munkák	145	1,253
Szépirodalom	1,068	30,884
Történelem	229	2,942
Közgazdaságtan	268	2,568
Bölcsészet, vallás	54	712
Természettudomány	370	9,740
Törvénykönyvek	20	196
Kereskedelem és ipar	40	480
Könyvészet	18	160
Életrajzok	76	281
Egészségtan	84	547
Humoros irodalom	181	5,602
Ifjúsági irodalom	714	18,883
Nevelés, művelődés	26	124
Összesen	3,293	74,372

¹ Gustav Hennig: *Zehn Jahre Bibliothekarbeit*. Leipzig 1908. p. 5, 6**22. táblázat.****A Leipzig-Lindenauai szociáldemokrata könyvtár és más német népkönyvtárak forgalmának összehasonlítása.¹**

K ö n y v t á r	Szórakoztató irodalom o/o	Ifjúsági irodalom o/o	Tudományos irodalom o/o
Leipzig-Lindenauai szociáldemokrata könyvtár	51	26	23
Volksbibliotheken des Wiener Volksbildungs- vereins	88,4	3,1	8,5
Städtische Volksbibliotheken zu Breslau . .	92,7	?	7,3
Dresdner Volksbibliotheken des Gemein- nützigen Vereins	50,6	35,7	13,7
Stadtbücherei Elberfeld	67,8	17,7	14,5
Bremer Lesehalle	75,9	?	24,1
Städtische Volksbibliothek Charlottenburg .	80,2	?	19,8
Kruppsche Bücherhalle	kb. 58,6	22,0	19,4
Öffentliche Lesehalle Jena	73,8	?	26,2
Freie öffentliche Bibliothek Dresden-Plauen .	53,2	18,5	28,2

¹ W. Hofmann: *Denkschrift betr. Dresdner Volksbibliotheken*. 1908.

23. táblázat. A bécsi Zentralbibliothek és fiókjainak munkastatisztikája 1897—1909.

Címek megnevezése	1897/98	1899	1900	1901	1902	1904	1905	1906	1907	1908	1909
Berendezés	9,970	7,023	5,949	4,010	4,285	2,180	9,682	2,677	4,232, ⁷⁰	4,663, ⁸⁵	14,457, ¹⁶
Könyvekre	101,374	43,476	56,506	58,027	43,064	29,234	46,904	37,713	39,035, ⁰⁹	40,094, ⁷⁰	49,105, ³²
Könyvkötésre	17,165	11,891	13,583	13,397	17,293	14,401	13,758	18,404	14,332, ³⁹	16,242, ¹⁸	17,939, ⁵³
Nyomdai költségek	—	3,281	4,530	3,227	6,588	2,658	5,452	3,456	8,494, ⁵¹	5,389, ³⁵	12,259, ⁶⁷
Személyzetre	8,518	15,396	22,618	25,381	30,067	38,214	43,047	47,838	53,553, ⁰¹	56,249, ⁵⁷	61,701, ²⁰
Bérekre	7,286	7,034	11,159	12,660	14,722	16,957	22,506	22,835	25,343, ³⁴	25,986, ⁶²	33,238, ⁴⁶
Fűtésre, világításra	1,044	2,178	2,969	3,587	3,641	3,665	4,313	4,372	5,008, ⁵¹	5,151, ⁶⁷	6,370, ⁴⁴
Postára, szállításra	4,530	7,699	8,056	5,394	7,202	5,696	5,875	6,128	8,008, ⁹⁴	11,516, ⁷⁰	12,858, ⁴¹
Fiókok száma	5	11	14	15	16	18	20	22	23	23	23
A személyzet száma (központ és fiókok összesen)	15	23	29	32	35	39	42	45	45	46	50
A személyzet száma magában a központban	6	7	7	9	10	12	15	15	16	17	20
× 1000 könyv a központban és fiókokban decemberben	60	101	133	164	196	244	270	296	327	358	400
× 1000 kölcsönzés a központban és a fiókokban ¹	221	674	1,021	1,224	1,608	1,848	2,081	2,424	2,773	3,003	3,399
× 1000 kölcsönzés magában a központban ¹	79	300	530	554	613	666	738	864	976	1,200	1,366

4*

¹ A kölcsönzés számadatait, ha azokat nemzetközi összehasonlítás tárgyául akarjuk tenni, egy harmaddal le kell szállítani, minthogy Bécsben két bibliográfiai kötetet, kezelési okokból, átlag három darabba kötnék.

III. FÜGGELÉK.

Amerikai könyvtárak előnye.

(A. B. Meyer: *Amerikanische Bibliotheken*. Berlin, 1906. p. 48.)

- A szélsőig kiterjesztett nyitási idő, reggeltől estig ;
 - a kényelmes, marasztaló olvasótermek ;
 - a kizárólag az olvasók szolgálatára álló hivatalnokok ;
 - a kitűnő és könnyen hozzáférhető katalógusok ;
 - a könnyen érthető rendszer szerint fölállított könyvek ;
 - a hozzáférhetőség minden nehézség nélkül, különösen a szabad bejárat magába a könyvraktárba ;
 - a kikölcsönzés szabadelvűsége, szavatosság nélkül vagy igen könnyen teljesíthető szavatossággal ;
 - a vándorkönyvtárak ;
 - a gyermekkönyvtárak és viszonyuk az iskolához ;
 - a könyvtáriskolák.
- Különösen követésre méltó a kitűnően szervezett egyleti működés a könyvtár érdekében.

Mi van egy amerikai könyvtáráépületben ?

(A. B. Meyer: *Amerikanische Bibliotheken*. Berlin, 1906. p. 20—21.)

- Egy nagy amerikai könyvtár ma a következőket kell, hogy tartalmazza :
- Olvasótermeket, és pedig külön általánosakat, a kézikönyvtár számára valót, tovább újságok, folyóiratok, szabadalmi iratok számára külön dolgozószobákat ;
 - Könyvraktárakat, melyek az olvasóknak legalább részben hozzáférhetőek ;
 - Kéziratosztályt ;
 - Törvényhozási nyomtatványok osztályát ;
 - Gyermekosztályt külön bejáratral, olvasó- és felolvasótermekkel ;
 - Vakok könyvtárát külön bejáratral, olvasó- és felolvasótermekkel ;
 - Zeneosztályt hangversenyteremmel ;
 - Képművészeti termeket ;
 - Állandó múzeumi helyiségeket, mű- vagy természeti gyűjtemények számára ;
 - Előadótermeket ;
 - Kezelőhelyiségeket, különösen a könyvexpedició számára ;
 - Étkezőhelyiségeket a látogatók számára ;
 - Fényképező műhelyt ;
 - Nyomdát ;
 - Könyvkötészetet ;
 - Kocsisínt a fiókokkal való forgalom számára ;
 - Fűtő- és világítóhelyiséget.
-

IV. FÜGGELÉK.

Chicago Nyilvános Könyvtára.

(*The Chicago Public Library. A handbook for readers and visitors. 2nd edition, 1909* — című füzet fordítása.)

Chicago Nyilvános könyvtára szabad közintézmény, mely 1872-ben az illinois-i könyvtartörvény hatása alatt alakult és amelyet a város tart fön, mint az ő köznevelési rendszerének kiegészítését. Jövedelmét évente kivetett $\frac{1}{100}$ könyvtáradóból fedezi és 9 tagú igazgatótestület, melyet a polgármester nevez ki három évenként, igazgatja. Sajat épületében, mely teljesen közköltségen épült, van elhelyezve. Ez az épület az ország legszebb és legnagyobb könyvtárépületei közé tartozik. A város északi és déli határától majdnem egyenlő távolságra a Michigan-boulevardon, kelet felé a Grant-parkra nézve, derékszög alakban egy köztelken áll.

A könyvtár eredetét annak a mozgalomnak köszöni, melyet a nagy tűz után Angliában Thomas Hughes, a Tom Brown's School Days híres szerzője indított. Hughes és azok az írók, kiadók, tudományos társulatok és irodalmi intézetek, akik Nagy-britanniában e mozgalomhoz csatlakoztak, körülbelül 7,000 kötet könyvet ajándékoztak Chicagónak. Ezek a könyvek — melyek mindegyikébe könyvjegyet ragasztottak, hogy azokat Anglia szimpátiából az 1871-iki nagy tűzvész után egy közkönyvtár alapítása céljából adományozta Chicagónak — tették a chicagói nyilvános könyvtár magvát. Ezeket a könyveket, amidőn 1872-ben Chicagóba megérkeztek, ideiglenesen a városházépület egy kisebb helyiségében helyezték el. 1873. január 1-én a városháza III. emeletén megnyílt az olvasószoba; W. B. Wickersham, aki 1872 július 20-án titkárrá nevezetett ki, vette gondjaiba. 1873 október 25-én dr. William F. Poole könyvtárossá nevezetett ki, aki helyét 1887 augusztus 1-éig tartotta meg, amidőn a Newberry könyvtárhoz ment. Helyét a mostani könyvtáros, Frederick H. Hild, foglalta el.

1874 március 16-án a könyvtár a Madison-street és Wabash-avenue délkeleti sarkára költözött, ahol 1874 május 1-én 17,355 kötetel nyitotta meg kikölcsonzó osztályát.

1875 május 25-én a könyvtár a Lake- és Dearborn-utcák délkeleti sarkán levő Dickey-épület III. és IV. emeletére költözött s itt is maradt 1886 május 24-éig, amikor ismét a városháza IV. emeletére költözött az ő 120,000 kötetével és itt is maradt 1897 szeptemberéig, amikor elfoglalta mai állandó otthonát az új épületben.

A chicagói nyilvános könyvtár épülete azt a négyszögalakú telket foglalja el, mely a Michigan-avenue, Washington-street, Garland- és Randolph-utcák által határolva, előbb mint Dearborn-park volt ismeretes; a könyvtárépület leghosszabb homlokzata az avenuen van, míg a háttérben elegendő hely van a jövő terjeszkedésre. Szélső méretei $352\frac{1}{2}$, illetőleg $146\frac{1}{3}$ láb és a sarkon a járda fölötti magassága 90 láb, a felső párkányt bele nem számítva. Az épületben 3 főemelet, 2 féllemelet és a földszint van.

Az épület külső fala gránit alapon, bedfordi mészkőből épült. Az alap oszlopokon nyugszik és az oszloplábak átlag 74 láb mélyre nyúlnak a járda alá. A falak szolid

téglaszerkezetből vannak és a padozat ívalakú acéloszlopokon nyugszik. Az épület maga teljesen tűzmentes anyagból van.

Az épület kívülről különböző építészeti stílus harmónikus kombinációja, és pedig az alsó rész új görög-stílusú, gömbölyded ívelésű széles ablakokkal, a felső rész görög-stílusban, az ablakokat elválasztó oszlopsorozattal. Az oszlopgerendázat határozottan római jellegű, nagy virágfüzérékkel és a frízeken oroszlánfőkkel. A két bejárat teljesen különböző stílusú, így a Washington-utcai bejárat széles ívű oszlopos bejárat, amely egyenesen a főlépcsőházba vezet, míg a Randolph-utcai bejárat voltaképpen oszlop-csarnok, masszív görög oszlopokkal; ebből nyílik a három ajtó az északi lépcsőházba és az elevátorhoz, mely a Grand Army Memorial Hallba és a fölötté levő olvasóterembe vezet. A Washington-utcai kapun belépve, a látogató azonnal a főlépcsőház masszív elliptikus boltíve alatt találja magát, melyben a zöld-fehér mozaik padlón Chicago város óriási bronzpecsétjének másolata tűnik legelőször a szemünkbe. Sűrű pihenő helyekkel megszakított széles márványlépcső vezet fel a kiadó-teremhez, melybe a lépcső végén három nyílt boltív alatt lépünk be. Az épület e része karrarai márványból van, mely üvegmozaikkal, gyöngyházzal és egyéb értékes kövekkel gazdagon van kirakva és a lépcső oszlopkorlátja ritka és gyönyörű connemara márvány-oszlopfőkkel van díszítve. A III. emeletnél kiszállva, nagy mozaiklapokat látunk a falba illesztve, nagy írók neveivel és egyéb odaillo föliratokkal. A voltaképpen kiadó-terem, mely az épületet egész szélességében, 134 láb hosszúságban s 48 láb magasságban elfoglalja és amelyet a középén levő rotunda három részre oszt, gyönyörű színes üvegdommal van fedve. A négy sarokban elhelyezett márványoszlopkorlól elliptikus boltívben emelkedik a terem; a terem falai mozaikkal vannak borítva, melybe a könyvnyomtatás kezdetére utaló képek és más megfelelő díszítések vannak beillesztve. A kiadó-terem oldalfalai karrarai márvánnyal vannak bélelve és üvegmozaik frizékkel díszítve; a mozaik frizékbe nagy zöld szerpentin márványlapok vannak behelyezve, azokon felírások 10 különböző nyelven, az írás jellege s különbözik, az egyiptomi hieroglifektől kezdve a modern római írásig. Négy nagy könyvterem, mely hármass acélállványokkal van ellátva 350,000 kötet számára, közvetlenül a kiadó-teremből nyílik. Ugyanezen emeleten vannak elhelyezve a könyvtári dolgozótermek is.

A negyedik emeleten van a kézikönyvtár és az olvasóterem. A kézikönyvtár terme — 138 láb hosszú, 38 láb széles, 30 láb magas, ülőhellyel 225 olvasó számára — az épület északi frontján fekszik és közvetlenül a könyvtermek fölött van, amellyel automatikus elektromos lift köti össze és biztosítja a gyors kiszolgálást. Ez a terem elérhető a déli lépcsőről nyíló hosszú folyosón át és a déli oldalon ebből a teremből nyílik a közönség használatára kített katalógus terem, a szakkutatók terme és a kötött folyóiratok hármass galériával bíró terme. Itt a díszítés sokkal egyszerűbb, mint az alatta évő emeleten, észrevehető szín csak a falak alján elvonuló siena-márvány bélelésen látható. Az épület déli részének felső emeletén vannak az igazgatók szobái és a művészeti könyvek terme.

A folyóiratok és újságok számára berendezett nagy olvasóterem a negyedik emeleten, a kézikönyvtár szomszédságában, 142 láb hosszúságban és 55 láb szélességben, az épület északi frontját foglalja el, 450 olvasó számára berendezve. Gazdagon van díszítve meleg barna és zöld színekkel, antik márványoszlopokkal és márvány falbéléssel, úgy hogy az épületnek ez egyik legszebb nagyterme. Közvetlenül alatta és körülbelül ugyanolyan méretekkel fekszik a Grand Army Memorial Hall, ez a nagyszerű terem, amelyben ismét sötétzöld színű márványoszlopok, vörös és barna színnel kombinálva, gyönyörű hatást tesznek. A frízeken ósrégi harcos felszerelések, ruhák reliefjei láthatók, amelyeket egyenlő távolságban bronz zászlótartók szakítanak meg, míg a terem közepén régi relikviák szekrényei állanak. A terembe vezető szép folyosó üveg-dommal van fedve,

mint a terem déli oldalán fekvő folyosó is. A tanácstermek és előtermek mind fényűzően vannak bebútorozva és ezeket a helyi postaszolgálatra berendezett szoba egészíti ki. Az épület többi szobáit inkább a hasznosság, mint a dísz szempontjából rendezték be, habár a nagyon is erezett tenessee-márvány az északi lépcsőházban és minden többi folyosón és szobában szintén igen kedvező színhatást gyakorol.

A könyvtáráépületben van elhelyezve a világítást, fűtést és hajtóerőt szolgáltató villamostelep is és gondoskodtak egészen modern szellőztető levegőmosó készülékekről. Az elevátorokat a könyvtár villamos telepe hajtja és van saját tűzoltó telepük.

Az épület mintegy 2,000.000 dollárba került, mely összeg magában foglalja a bútort, a könyvvállványok és a gépezet költségét is. Az épület tervezési és díszítési munkálatát C. A. Coolidge végezte.

1909 január 1-én a könyvtárban 365,486 kötet és 60,000 kötetlen broszúra volt.

A könyvtár évi kiadása mintegy 260,000 dollár. Az összes alkalmazottak száma 193.

A könyvkölcsönzés. Minden állandó chicagói lakosnak és azoknak, akik a külvárosokban laknak, de a városban vannak állandó alkalmazásban, jogukban áll a nyilvános könyvtárból könyvet kikölcsönözni. A kikölcsönző egy kérlőlapra sajátkezü írással bejelenti nevét és lakását s ugyanazon a lapon bejelenti annak az ismerősének címét is, aki a városban állandó lakos és aki a legutolsó címjegyzékbe mint ilyen föl van véve. Ez a második személy kezekszik azért, hogy a könyvkikölcsönző a könyvtár szabályait szigorúan megtartsa. Ezek a szabályok pusztán arról gondoskodnak, hogy a kölcsönző a hazavitt könyvet a kitűzött időn belül visszaadja és hogy meg ne sértse és tisztán tartsa. Nagyon könnyű tehát oly barátot, vagy szomszédot, vagy munkaadót találni, aki a közkönyvtárral a könyvkikölcsönző érdekében kooperálni hajlandó.

Az olvasónak adott igazolvány feljogosítja az illetőt arra, hogy a könyvtárból két hétre könyvet vegyen kölcsön és az engedélyt újabb két hétre meghosszabbítsa. Az igazoló lap 3 napig érvényes, amikor új igazolvány kérendő.

A könyvtár anyaga. A chicagói nyilvános könyvtárban lévő 365,000 kötet könyv nagyjában a következő csoportokra oszlik:

Történelem, életrajz és utazás	47,000
Szépművészet, iparművészet, természettudomány . .	36,000
Költészet, dráma és értekezések	12,000
Bölcsezet és vallás	12,000
Nyelvészet, irodalom és bibliográfia	16,000
Politika és társadalmi tudományok	10,500
Szótárak és enciklopédiák	5,500
Folyóiratok és újságok	45,600
Kormányzati és állami kiadványok	24,000
Angol próza és ifjúsági irodalom	86,000
Idegennyelvű könyvek	55,000
Könyvek vakok számára	1,125

A könyvanyag közelebbi megvizsgálása azt mutatja, hogy bizonyos csoportokban nagyobb teljességre törekedett a könyvtár, úgy azonban, hogy ez az általános könyvtár használhatóságát ne csorbítsa.

Ezek közé tartozik az amerikai történet, amerikai utazás és életrajz és általában az Americana név alatt csoportosítható irodalom, amely felöleli a felfedező kutatások és utazások és első letelepülők elbeszéléseit, utazásait, az amerikai indiánok történetét és Amerika különböző részeinek történetét; továbbá az északamerikai államok, a

megyék, a városok történetét, beleszámítva a polgárháborúnak és a különböző önkéntes regimentek ezredtörténetének teljes irodalmát.

Különös figyelmet fordít a könyvtár a szépművészet és iparművészet irodalmára is, amely felöleli a festészetet, szobrászatot, az elméleti és gyakorlati művészeteket, az építészetet, tervezést, disztitést, szönyegek, bútorok, ruházatok, fotografiák, keramikák, nyomdászat, könyvillusztráció, könyvkötészet, kéziratdisztítés és egyéb iparművészet irodalmát. Gyönyörű kötetekben, melyek a színezés eredeti szépségét és részleteit megtartják, reprodukálva találhatók itt a nagy mesterek művei, amelyekből tanuló és tanító, művész és amatőr meríthet inspirációt.

Csaknem hasonlóan gazdag a könyvtár az iparművészeti, technológiai, természet-tudományi és rokontárgyú könyvekben; különös figyelmet fordít e tudományok népszerűbb irodalmára és az ifjabb olvasóknak szánt irodalomra; míg a tudományos szak-kutatók és gyakorlati kutatók tudományi szükségleteit a John Crerar könyvtár, a városnak ez a központi nagy tudományos könyvtára elégíti ki. A könyvtár angol nyelvű dráma-irodalma is igen gazdag és a Shakespeare-irodalom olyan nagy tömegű és olyan fontos, hogy erről a könyvtár külön értesítőt adott ki, amely tartalmazza ez író munkáinak 50 kiadását 7 nyelven.

Érdemes megemlíteni a 45,600 kötetet tartalmazó folyóirat-osztályt és azonkívül az idegen nyelvű könyvek osztályát, mely 14 európai nyelv kiváló íróinak válogatott irodalmát tartalmazza.

Említeni sem kell, hogy e különleges gyűjtemények fejlesztésénél figyelemmel vannak arra, hogy a könyvtár szimmetriája és használhatósága csorbát ne szenvedjen. Az idők haladásával és a legújabb irodalommal minden téren lépést tartva, arra törekszik a könyvtár, hogy részrehajlás nélkül szolgálhassa összes olvasóit és képes egyen mindenkinek nyújtani valamit, aki tanulás vagy szellemi haszon szerzése szándékával közeledik a könyvtárhoz.

Könyvkikölcsönzés otthoni használatra. Az igazolvánnyal bíró könyvkölcsönzőnek ismernie kell a kölcsönzés szabályait. Ez nagyon egyszerű s nem kíván sok magyarázatot.

U. i. a katalógusok az állványon vannak s a könyvtár kiad mutatókat; mindenik egy-egy csoportba tartozó munkák sorozatát öleli fel, így a történelem, biológia, költészet, ifjúsági irodalom, német, francia irodalmat stb. Ezek a mutató-füzetek, melyeket a főkönyvtárban vagy a közvetítő állomásokon lehet megnézni, esetleg 5—15 centért megvásárolni, tárgyi csoportonként alfabétikus sorrendben adják a könyvek címeit és íróinak nevét; mindenik könyv mellett egy betű és egy szám áll, amely a könyv könyvtári helyszámát jelzi. Az olvasó csak a kívánt könyv betű- és számjelét (nem az író nevét és a könyv címét) írja a kérőlapra, amelyet azután átad a kiadóteremben egy hivatalnoknak. A kívánt könyvet azután a kérőlappal együtt visszahozzák a kiadóterembe s ott rábélyegzik a kiadás dátumát. A kikölcsönzött könyveket az olvasó 14 napig tarthatja meg. Ha ezentúl is szüksége van az illető könyvre, akkor a központi könyvtárban vagy a fiókkönyvtárakban ismét 14 napra meg kell újíttatni. És naponta 3 cent bírságot fizet az, aki a kivett könyvet a meghatározott időnél tovább is magánál tartja a könyvtár engedelmé nélkül. Megjegyzendő, hogy az egészen új könyvek vagy nagyon keresett könyvek kikölcsönzési ideje csak 7 nap, amit a könyv lapjára ragasztott címkével jeleznek.

Rendes körülmények között egy kölcsönző csak egy könyvet kaphat ki, azonban a könyvtár rendes látogatói, vagy ismert emberek, egyidőben több könyvet is kivehetnek. Az igazolvány a család tagjainak, rokonoknak, barátoknak is átengedhető, azonban

minden kárért az felelős, akinek nevére az igazolvány szól. Külön igazolványt kapnak a tanítók, tanárok, hogy egyidejűleg 6 könyvet is kivehessenek az iskolában való használatra.

Közvetítő állomások. Említettük a közvetítő állomásokat, melyek útján a könyvtár hozzáférhetővé válik a távolfekvő városrészek olvasói részére is, akik egyébként a főkönyvtárt alig használhatnák. Ezek az állomások üzletekben vannak elhelyezve s külön díjazás fejében az üzletes kezeli, még pedig szünet nélkül. A kölcsönző a főkönyvtárban kölcsönvett könyvet beadhatja bármely állomáson, és viszont, úgyszintén valamely állomáson kölcsön kapott könyv visszaadható más állomáson is. A kérélapokat a közvetítő állomások levélszekrényei útján lehet beadni. Innen átküldik a főkönyvtárba, ahonnan a könyveket naponta automobillal közvetítik. Új lapok az állomásokon kaphatók, ahol a könykviválasztás lehetővé tétele céljából könyvjegyzékek is rendelkezésre állanak. Jelenleg hetvenhat közvetítő állomás működik alkalmas pontokon szerteszét az egész városban az északon fekvő Rogers parktól déli Chicagoig és Austinig.

A kézikönyvtár. A házi olvasmányok érdekét szolgáló közvetítő és a letéti állomások mellett van a főkönyvtár épületében kézikönyvtár is ama olvasók részére, akik tanulmányaikat a könyvtár épületében óhajtják végezni. Ez a helyiség rendelkezik a könyvtár összes anyagával. Itt sem jegyet, sem egyéb biztosítékot nem követelnek egyetlen szabály az, hogy a könyvet a tereméből kivinni nem szabad. Házi használatra kivehető minden egyes könyvet kiadnak a kézikönyvtárban is, azonfelül a látogatók szabad rendelkezésére áll az a sok ezer kötet is, mely akár méretei, akár ritkasága vagy drágasága miatt a főkönyvtárból ki nem kölcsönözhető.

A képzett személyzet tagjai készségesen eleget tesznek az olvasók kívánságainak, akár szórakoztató olvasmány megválogatásáról, akár valamely iskolai vagy közélet értekezés vagy tétel előkészítéséről legyen is szó, vagy akár csak feleletről valamilyen egyszerű kérdésre, valamely idézet eredetéről vagy híres egyéniség arcképéről. De a kézikönyvtár mindenekelőtt alkalmat szolgáltat ambiciózus fiatalembereknek arra, hogy megismerkedjenek könyvekkel, bibliográfiai segédeszközökkel és „könyvekről” szóló könyvekkel. Ez egyrészt csakhamar felszabadítja őket a gyámolítás alól, másrészt bizonyos fókig önbizalommal és önelégültséggel tölti el őket, amiből tanulmányaik közben ismét nagyon sok munkakedvet és hasznot meríthetnek.

A kézikönyvtár nyugati falának egész hosszát elfoglaló nyílt polcokon rendelkezésre áll körülbelül 2,000 kötetnyi kézikönyv, szótárak és segédkönyvek az ismeretek minden ágából, angol, francia, német, spanyol, skandináv és cseh nyelvű általános enciklopédiák, klasszikus és modern nyelvek szótárjai, vezetőik a történelem, irodalom, tudomány, művészet és vallás irodalmához, valamint sok egyéb általános érdekű munka. Azonkívül a tanácsért ide forduló kutatót jókor akarja rászoktatni a fömérdek bibliográfia, segédkönyv és útmutató használatára és értékelésére. S hogy a figyelmet e rendkívül hasznos, sok időt és munkát megtakarító művekre tereljük, íme felsorolunk a legértékesebbek közül néhányat.

Legtöbb szükség van a különböző országokban kiadott könyvek éves jegyzékeire. Az amerikai kiadványokra nézve tájékoztat az *American Catalogue* és a megelőzők, míg az *United States Catalogue* a még kapható amerikai könyvek jegyzékét tartalmazza.

Az *English Catalogue* 1835 óta, *Kayser's Bücherlexikon* 1750—1900-ig és a Lorenz-féle *Catalogue général de la librairie française* 1840—1900-ig, valamint az azóta megjelent folytatásaik az angol, a német, illetőleg a francia irodalom termékeiről tájékoztatnak.

A folyóiratokban szünetlenül megjelenő értékes cikkek óriási tömegét csodás könnyűséggel kezelhető módon csoportosítja a jól ismert *Poole's Index*, felölelve az

1802—1900-ig terjedő anyagot és folytatja ezt a munkát az *Annual literary index*, a *Cumulative index* és a *Reader's guide to periodical literature*. Az *A. L. A. index to general literature* egyes tárgycsoportokra vonatkozó irodalom hasznos forrása és a kevésbé ismert cikkek vagy értekezések keresését is megkönnyíti. Fölvilágosítást ad a szerző-nélküli címekről és sokoldalúlag dolgozza föl egyes írók gyűjteményes munkáit vagy egyes kötetek különböző értekezéseit. A Sonnenschein-féle *Best books* és a *Reader's guide* kitűnő segítséget nyújtanak könyvek kiválasztásánál. A Larned-féle *Literature of American history* az amerikai történelem irodalmának jegyzetekkel és szakemberek ismertető soraival ellátott bibliográfiája, melyet az American Library Association adott ki. Hasonló kitűnő bibliográfia az irodalom sok egyéb ágaiból is megjelent. Mindezeknek és még sok más kézikönyvnek jól használható útmutatója Alice B. Kroeger, a philadelphiai Drexel-intézet könyvtárosának könyve: *Guide to the study and use of reference books*.

Ez a kiváló könyv igen tiszta képet nyújt a kutatónak a legjobb segédkönyvekről s rá akarja szorítani, hogy ezekkel szoros összeköttetést tartson fenn. Valamennyi említett munka megvan a könyvtár kézikönyvtártermében.

A nyilvános cédulakatalógus. Nagyobb könyvtárak hasznavehetőségének legjobb és elengedhetetlen segédeszköze a teljes és gonddal rendezett katalógus. Nyomtatott könyvjegyzékek ellen a kezelés és célszerűség szempontjából sok kifogás emelhető; a legújabb könyveket nem lehet besorozni; minden következő jegyzék már a megjelenés hetében elavult és a pótlékok folytonos gyarapodása inkább akadályoz, mint segít. Hogy ez a nehézség elkerültesse, a könyvtárak már évekkel ezelőtt a „kártyarendszert” fogadták el, melyet ma az üzleti forgalomban általánosan használnak s így a könyvtár cédulakatalógusa minden a polcra kerülő új könyv cédulájának könnyű beosztása következtében a könyvtár anyagának mindig a végső és legteljesebb mutatója. A közönség rendelkezésére álló cédulakatalógus közvetlenül a kézikönyvtár mellett levő egyik szobában, a negyedik emeleten van elhelyezve két nagy szekrényben, egyenként körülbelül 500,000 kártyát tartalmazó vagy 1,000 fiókban.

A-tól Z-ig terjedő szoros alfabétikus sorrendben van rendezve és a könyvtár összes könyveit lajstromozza 1. a szerző neve, 2. címe, 3. tárgya szerint. Az az olvasó, aki pl. „Oroszország elönyomulása” című könyv helyszámát keresi, anélkül, hogy szerzője nevét ismerné, elég ha „Oroszország” alatt levő cédulákat átnézi, ahol megtalálja azt a cédulát, amely megmondja, hogy a könyv helyszáma I 8425 és Beveridge Albert J. a szerzője. Ha pedig az olvasó arra emlékszik, hogy Beveridge szenátor könyvet írt Oroszország keletázsiai érdekeiről, melynek címét azonban elfeledte, az előbbihez hasonló módon fog célt érni, ha a Beveridge alatt levő cédulák közt keres. Viszont, aki a keleti kérdést vagy Oroszország gazdasági viszonyait tanulmányozza, szintén megtalálja ezt a könyvet az említett fejezetek alatt. A könyvtár teljes anyaga ilyen módon igen gondosan és minden kíváncsi kielégítő módon nyilván van tartva, még pedig oly egyszerűséggel, hogy valamely szerzőnek, könyvcímnek vagy tárgynak megkeresése nem kerül több fáradságba, mint egy név kikeresése a lakásjegyzékből vagy egy szóé a szótárból.

A művészeti terem. Ebben a teremben nemcsak a művészetekre vonatkozó könyvek foglalnak helyet, hanem mindenféle tárgyú művészi könyvek is; gazdagon illusztrált munkák, díszkiadások és mindama könyvek, melyek ritkaságuk, drágaságuk vagy szépségüknél fogva kiválóbb gondot és szigorúbb ellenőrzést kívánnak a könyvtár többi termeiben elhelyezett könyveknél. A modern könyvtérrel sokoldalúsága mellett sok az olyan nagyobb könyvtárakban nélkülözhetetlen munka, melynek használata bizony óvatosságot föltételez és külön felszerelést kíván. Ilyen célokra szolgál a művé-

szeti terem. Itt gyönyörű metszeteket tartalmazó mappák vannak, a nagy képtárak kincseinek másolatai, a modern grafikus művészet legjobb termékei, a festés, mintázás, kosztüm, bútorzat, arany- és ezüst-ötvösmunkák és a művészet sok egyéb ágának remekei. Itt művészek és diákok, rajzoló és műkedvelők találkoznak, hogy a részükre gyűjtött ragyogó kollekcióból oktatást és inspirációt merítsenek. Kiválóan világított, kényelmes és nyugodt mivoltában ez a terem minden részletében bámulatosan alkalmazkodik rendeltetéséhez.

Ezzel kapcsolatban gondoskodva van arról is, hogy fotográfiai készülékek álljanak rendelkezésre azok részére, akik képeket akarnak lemásolni, vagy pedig — ami gyakorta előfordul — ritka könyvek címlapjának faksimiléjét akarják maguknak biztosítani.

A fiatalság olvasóterme. A könyvtárosoknak az a jól megfontolt véleménye, hogy a könyvtárak leghasznosabb és legmesszebbreható tevékenysége az, ha érdeklődést nevel a könyvtár iránt a fiatalabb nemzedékben azzal, hogy annak speciális szükségleteit felismeri és gondoskodik róluk. Méltó kifejezésre jut ez az ifjúsági olvasóteremben, melyet Thomas Hughes-ről, a Nyilvános könyvtár jolttevőjéről és híres ifjúsági klasszikusról neveztek el. Ez az olvasóterem a negyedik emeleten van a kézikönyvtári olvasóterem mellett, külön olvasóterem gyanánt kezelik, speciális könyvtári személyzete van, könyvanyagát a leggondosabban válogatják meg és rendeltetése az, hogy a főkönyvtár ifjúsági látogatóinak kívánságait és kérelmeit teljesítse, hogy tanácsot és segítyt nyújtson iskolai feladatok, értekezések és beszédek kidolgozására, hogy üdvös és józan irányba terelje azok izlését és hogy alkalomadtán a könyvtár közelében dolgozó kenyérkereső ifjúmunkások nagy seregének a szűkre szabott szünetben nyájas és csalogató menedékévé váljék. A szomszédos kis teremben alkalmoszerű illusztrált előadásokat, beszélgetéseket és fölolvasásokat tartanak és az előadó mindig utal a tárgyalt téma hozzáférhető irodalmára s így tanítás közben megmutatja a könyvnek hasznát és értékét a napi életben.

Az élőszóval való mesemondást, az érdeklődéskeltésnek e módszerét gyermekek-nél, mellyel a könyvtárak eddig nagy sikereket arattak, inkább a kerületekben fölállított számos fiókolvasóteremben ápolják, miután a Thomas Hughes-terem természeténél fogva tisztán a korosabb ifjúság igényeihez alkalmazkodik és nem történt semmiféle intézkedés, mely a külvárosi kicsi gyermekeket a főépületbe vonzaná.

Az olvasóterem. A folyóirat-olvasóterem az épületnek egyik legtagasabb terme és a negyedik emelet egész északi oldalát foglalja el. Közel 1200 folyóirat jár ide s áll a közönség rendelkezésére, még pedig minden népszerű amerikai és angol hetilap és folyóirat; a német, francia s egyéb európai nyelven megjelenő lapok legjobbjai, válogatva; továbbá az Egyesült Államok minden nagyobb városának napilapjai és az európai fővárosok és több nagyváros napilapjai, valamint kereskedelmi és ipari szaklapok is. A folyó évfolyam összes számai itt kaphatók, míg az előző évfolyamok kötött példányai a kézikönyvtárban találhatók, az ujságok kötött példányait pedig külön teremben őrzik az első emeleten s kívánatra a szabadalmak és okiratok termében szolgáltatják ki.

A szabadalmak és okiratok osztálya. Ez osztály anyagát, mint neve is mutatja, ama találmányokra adott szabadalmak leírásai képezik, melyeket az Egyesült Államokban 1790 óta, Nagybritániában 1617 óta, a Németbirodalomban a császárság alapítása, 1870 óta, Franciaországban I. Napoleon óta és Kanadában 1873 óta adtak ki. Az Egyesült Államok és Nagybritannia szerzői jogát és védjegyét feltüntető okiratmások szintén itt találhatók. E kiadványok ezekre rúgó kötetei, melyek közül akárhány rend-

kivül drága és ritka, föltalálók és szabadalmi ügyészek részére kiváló fontossággal bírnak, amennyiben a találmány eredetiségéről, vagy az újítás mibenlétéről biztos fölvilágosítást nyújtanak. Ennek az egész osztálynak anyaga mind ilyesféle tárgyú.

A chicagói Nyilvános könyvtár „köteles példány-könyvtár“ s az összes megjelent kormánykiadványok gyűjtésére hivatott. Felöleli tehát a kongresszusi tárgyalások összes írományait, a köztársasági elnök üzeneteit, a különböző hivatalok és osztályok jelentéseit és roppant tömegű, speciális okiratot, valamint ama kutatások és kísérletek eredeti kéziratatait, melyeket a kormányszakértők, a politikai, gazdasági tevékenység minden ágában a kormány rendeletére végeznek. Ezek mellett helyet foglalnak még az Unio egyes államainak, úgyszintén külföldi államoknak kiváló értékű kiadványai is. Néhány nyugati állam bányászati jelentése valóságos ásványtani kézikönyv, a mezőgazdasági jelentések a gabonatermelésre vonatkozó kísérletek eredményét és a különböző vidékek éghajlatára, víz- és talajviszonyaira vonatkozó adatokat legmegbízhatóbban közlik. A brit kormány sok igen kiváló különlenyomat-sorozatot bocsátott ki a levéltáraiból, melyek kutatók részére megbecsülhetetlen értéket képviselnek. Ebben a teremben ezek mind kaphatók, sok más okmánnyal együtt. Többek közt ezen a helyen gyűjtik a régi Chicago ujságjainak igen értékes sorozatát, az első számoktól kezdve. A város számos napilapjának teljes folyamai, a London Times 1873 óta, néhány new-yorki újság a polgárháború és más történeti esemény idejéről, rendkívül értékes anyagot tartalmaz, mind-mind ebben a kollekcióban foglalnak helyet.

Könyvek vakok részére. A könyvtárnak igen érdekes, kb. 1,100 kötetből álló könyve van vakok részére, beleszámítva két havi folyóiratot, mely négyféle kiemelkedő betűs rendszerben van nyomtatva, melyek mint Moon-, Braille-, American Line- és New York Point-rendszerek ismeretesek. Ilyen könyvek a szabadalmak és okiratok termében kaphatók és ki is kölcsönözhetők akár a főkönyvtárban, akár valamely közvetítő állomáson. E könyvek speciális jegyzéke, az évi gyarapodásokkal együtt a főkönyvtárban s minden fiókban is kapható.

A fiók-olvasótermek. Chicago népességének nagy területen való eloszlása szükségessé tette, hogy fiókokkal és letéti állomásokkal lássa el a lakóhelyek városrészeit, hogy a könyvtár kedvezményeiben azok is részesüljenek, akik kényelmesen nem jutnak hozzá. Ilyen fiókokat szerte a városban szerveztek, kényelmes helyen, régi bérházakban, rendszerint kisebb üzlethelyiségekben, melyeknek az volt az előnyük, hogy az egyedüli megszerezhető helyek a szomszédságban. De a parkok felügyelőségével való megállapodás lehetővé tette, hogy csinos kis olvasószobákat létesítsen megfelelő városrészekben a túlszűfolt lakások helyén létesített parkok házaiban. A Nyilvános Könyvtár ezen kis fiókjai, melyek egy felügyelő vezetése alatt egytől háromezer kötetig terjedő könyvet tartalmaznak, naponta 1 órától esti 9 óráig nyitva vannak. Gondosan megválogatott ifjúsági könyvekből álló jókora gyűjtemény ide csalogatja a gyermekeket a szomszédságból, kiknek érdeklődését az alkalmilag tartott mesemondó-órák is fokozzák, amikor szakavatott gyermekkönyvtárosok a mesék csodavilágáról vagy elmúlt idők hőseiről regélnek. Rendelkezésre áll egy kis folyóirat-gyűjtemény is, melyet a vidéken lakó nemzetiségek tekintetbe vételével válogatnak össze s minden fiókkal kapcsolatban egy közvetítő állomás is működik. A közoktatási kormányral való megállapodás folytán fiók-olvasótermek nyíltak meg előnyös fekvésű, könnyen hozzáférhető nyilvános iskolaépületekben, ahol a fűtést és világítást az iskola szolgáltatja, a könyvtári hivatal pedig a könyvszállítást és felügyeletet vállalja. Ezek a helyiségek az iskolai könyvtárak és nyilvános olvasótermek kettős feladatát teljesítik, nyitvatartásuk ideje ugyanaz lévén, mint a többi olvasóteremé.

A Blackstone-féle fiókkönyvtár. Ez a szép épület megérdemli, hogy külön is megemlítsük, nemcsak azért, mert egyike a világ legszebb és legpazarabb könyvtár-épületeinek, hanem azért is, mert ez a megindítója a chicagói könyvtári fiókok rendszerének. Háromszögű telken áll a Lake- és Washington-avenuek és a 49-ik utca közé ékelve. Az épület területe 100×45 láb nagyságú négyszög a Lake-avenueről való bejáráttal. Fehér gránitból épült tiszta ióni-görög stílusban, a híres athéni Erectheum mintájára. Az épület belsejében balfelől van a raktár, 20,000 kötetnek megfelelő hellyel, jobbfelől az olvasóterem s a háttérben egy kis olvasóterem gyermekek számára, mind a három a rotundából nyílik, mely tiszta olasz szobormárvánnyal van bélelve és a rotundát befedő dőmon Oliver Donnatt Grovertől származó díszítő párkányok vannak. A belseje a legszebb mahagóni és márvány, a könyvtárlványok bronzból vannak, mahagóni polcokkal. Az épületet teljesen felszerelve a hellyel együtt, melyen áll, T. B. Blackstone kisasszony adományozta néhai Timothy B. Blackstone, a kiváló és gazdag chicagói polgár emlékére. Úgy kezelik mint fiókkönyvtárt és 15,000 kötetét részint kikölcsönzik az olvasóknak, vagy használhatják azt az épület szép olvasótermében. Közvetlen összeköttetést biztosít a főkönyvtárral a telefon és a közvetítő állomás, úgy hogy a kívánt könyv a nagyobb gyűjteményből sürgősen áthozható.

A könyvtár és az iskolák. Az, hogy a könyvtár mennyire segítheti az iskolát, teljesen az iskola-igazgatók, tanítók és tanulók érdeklődésétől függ. A könyvtár most külön igazolványt ad a tanítóknak, amelyre egyidőben hat könyvet is lehet a könyvtárból kivenni. Amidőn a középiskolák vagy elemi iskolák igazgatói nagy számú könyvet kívánnak az iskolában való használatra, a könyvtár teljesíti azt a kívánságot is; az így kiadott könyveket a könyvtár az iskolai hatóság költségén szállítja az iskolába. Erre nézve különben az iskolai hatóság külön szabályzatot állapított meg.

A főkönyvtár az ő közvetítő-osztálya által bármikor hajlandó segíteni tanítókat és tanulókat, értekezések, beszédek kidolgozásában, idézetek, adatok, forrásművek felkutatásában. A tanítókat állandóan buzdítják, meghívják, hogy bármely időben használják a könyvtár anyagát és különösen, hogy vezessék oda a tanuló-osztályokat akkor, amidőn valamely témához kiegészítő kutatásra vagy illusztráló anyagra van szükség. előzetes értesítés esetén pedig a könyvtár bármely témához a látogató megérkezése előtt kikészíti az arra vonatkozó fontosabb munkákat. Az idősebb tanulók figyelmét állandóan fölhívják a könyvtárra és annak könyvanyagára és minden alkalmat fölhasználják arra, hogy az önálló kutatás szokását a tanulóba beleneveljék. S mivel a kézikönyvtár hétköznapiaként este 10 óráig nyitva van, az esti órák különösen alkalmasok arra, hogy tanítók és idősebb tanulók minden egyes kívánságát a könyvtár személyzete teljes figyelemben részesítse és kielégítse.

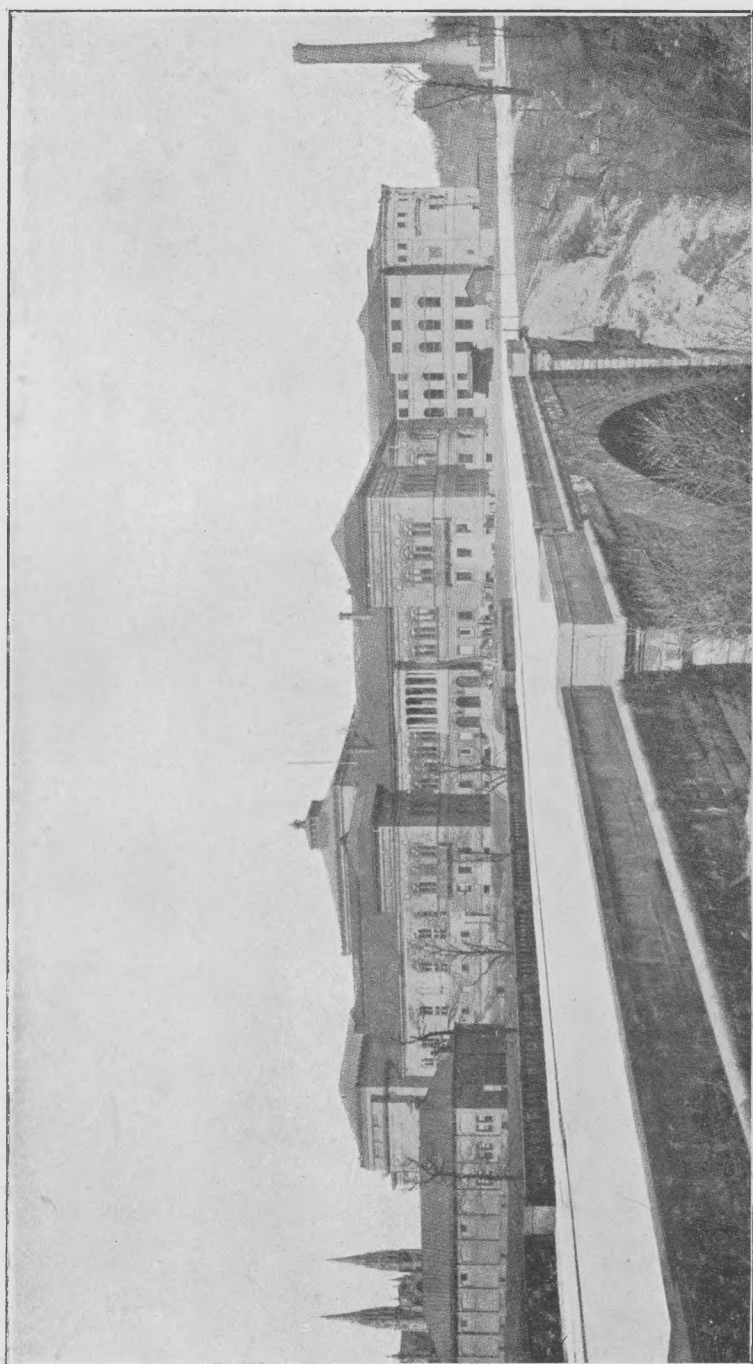

KÖNYVSZÁLLÍTÓ KOCSI, CHICAGO

V. FÜGGELÉK.

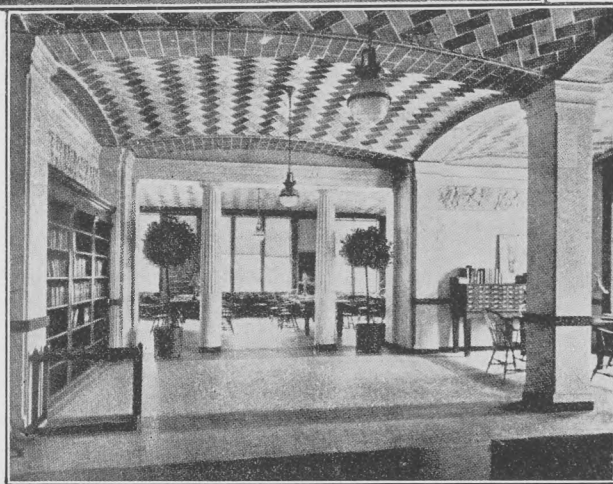
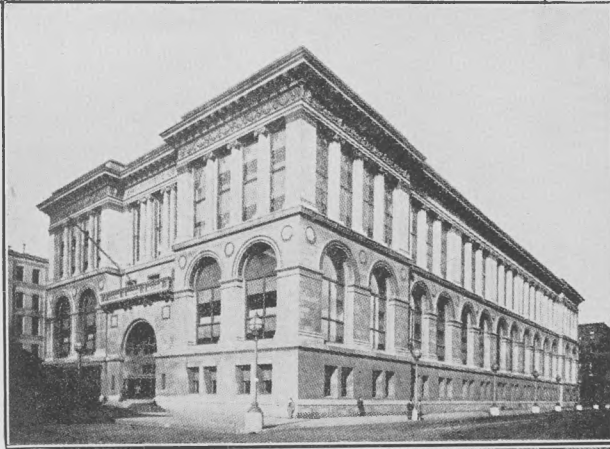
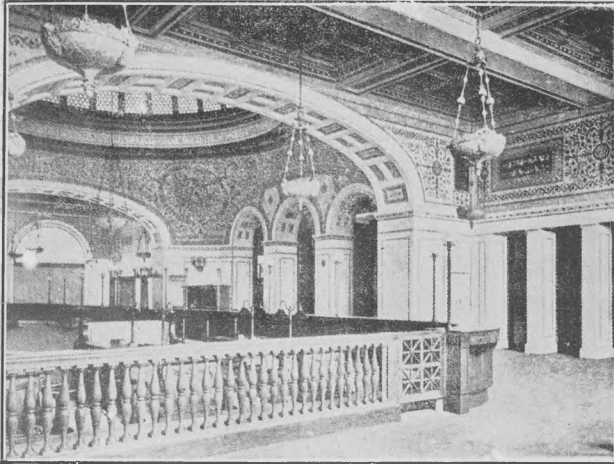
KÉPMELLÉKLETEK

1. TÁBLA

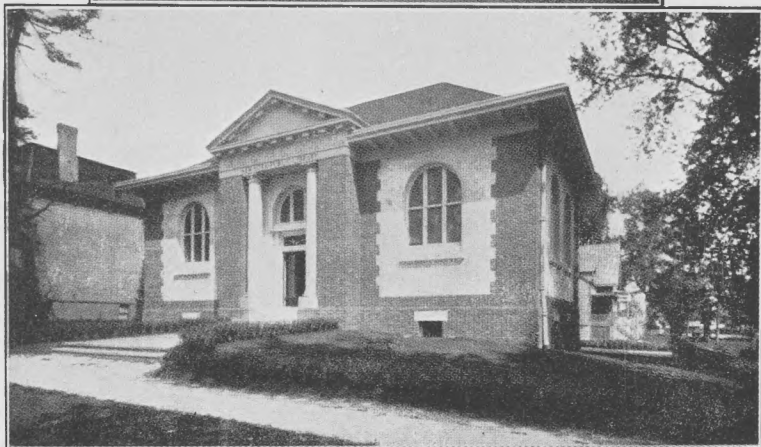
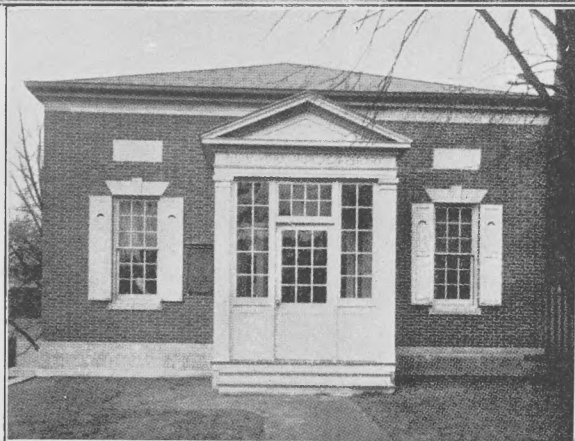

CARNEGIE KÖNYVTÁR, PITTSBURG

2. TÁBLA

1. Kölcsönző helyiség, Chicago
2. Központi könyvtár, Chicago
3. A Bigelow könyvtár interiőrje, Clinton, Mass.

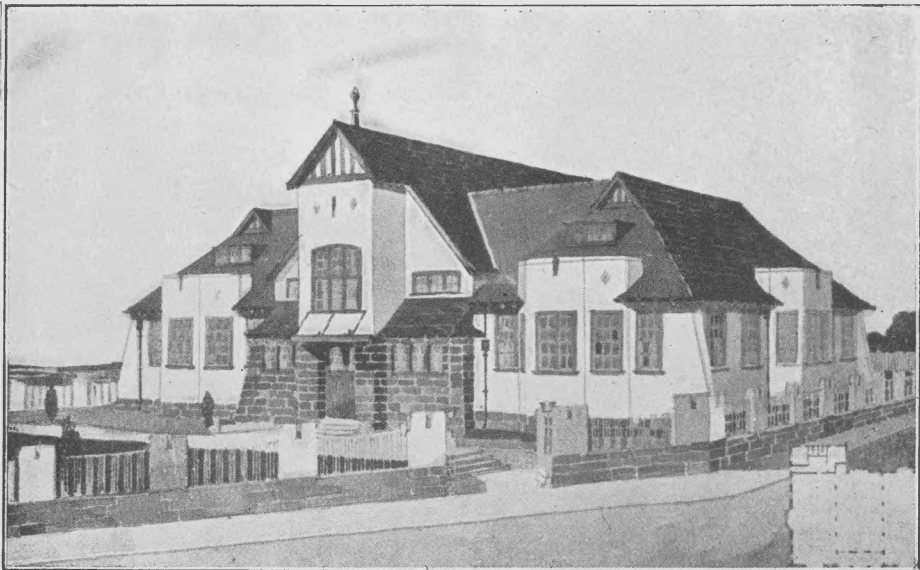

1. To.tenville, Staten Island
2. Kingsbridge, N. Y.
3. Port Richmond, Staten Island

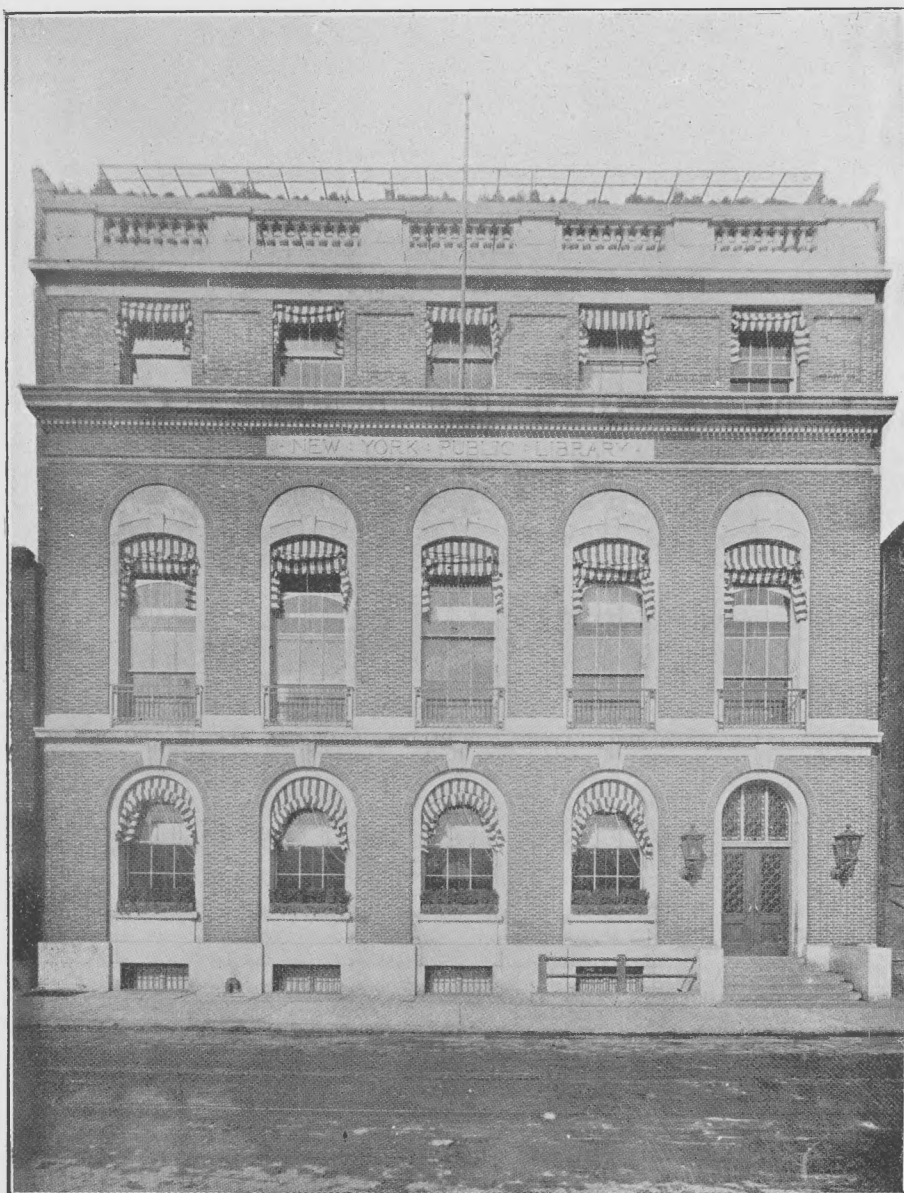
4. TÁBLA

MARGARET CARNEGIE KÖNYVTÁR, MILLS COLLEGE, CALIFORNIA

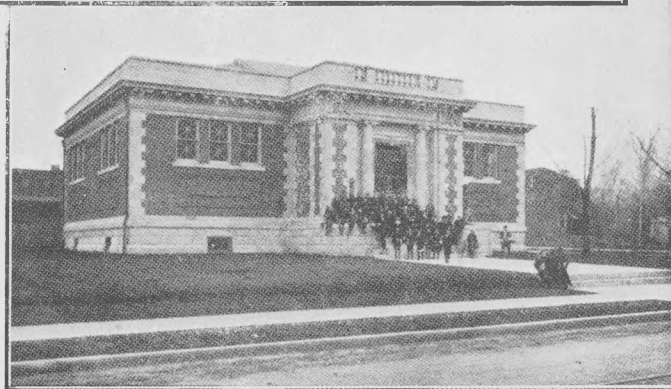
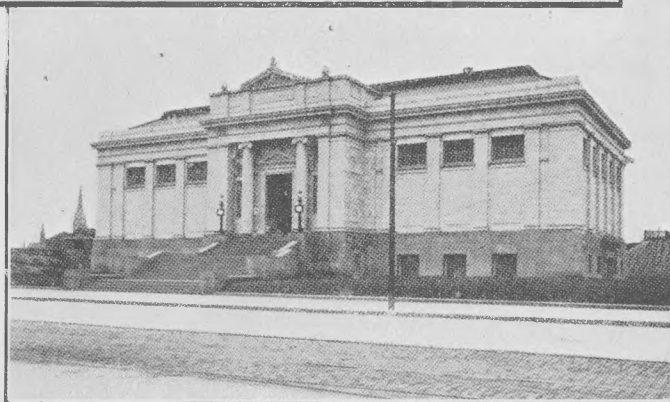
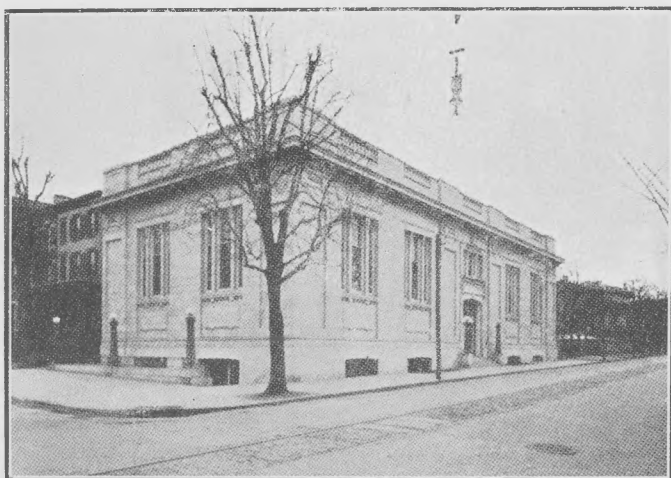
GARSTONI FIÓK, LIVERPOOL

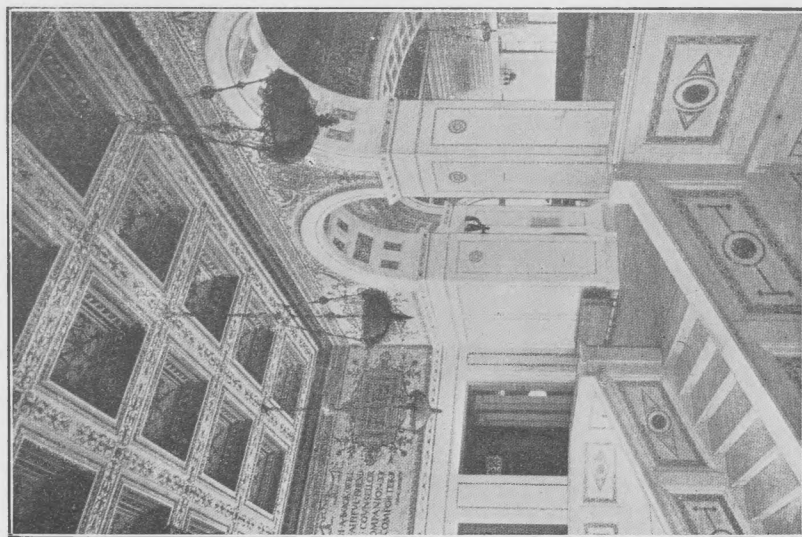
HAMILTON FISH PARKI FIÓK (FÜGGŐ KERTTEL), NEW YORK

6. TÁBLA

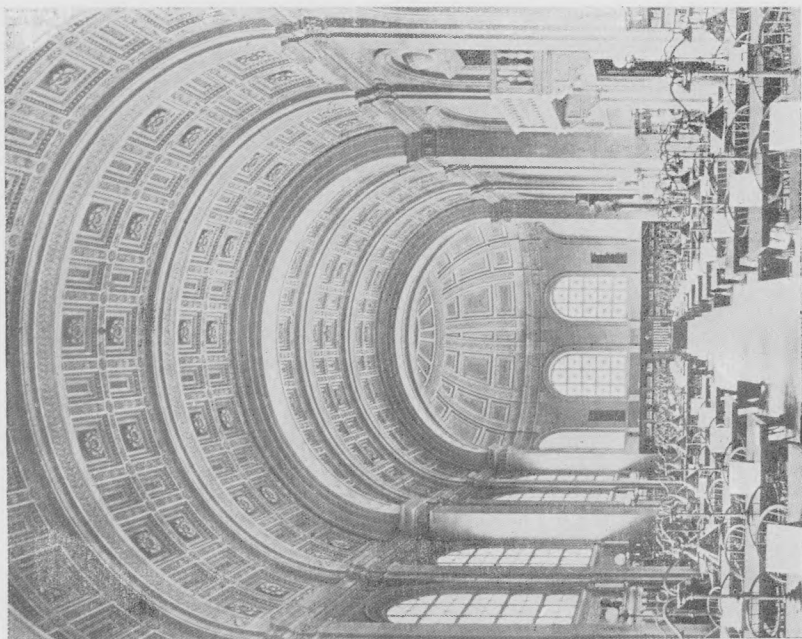
PHILADELPHIAI FIÓKOK

1. West Philadelphia
2. Lehigh Avenue
3. Tacony

A KÖLCSONZÓ HELYISÉG FÖLÉPCSŐJE, CHICAGO

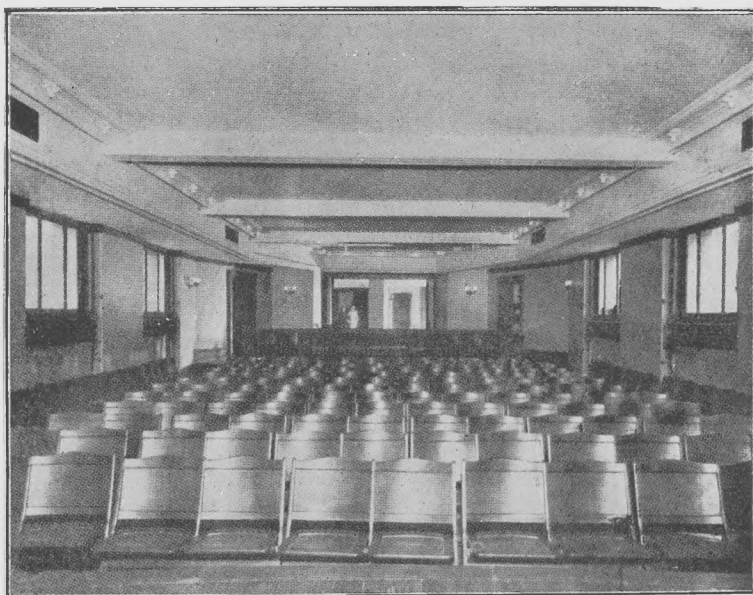

OLVASÓTEREM (BATES HALL), BOSTON

1. Eldora, Jowa
2. Lehigh avenuei fiók, Philadelphia
3. Tacony fiók, Philadelphia

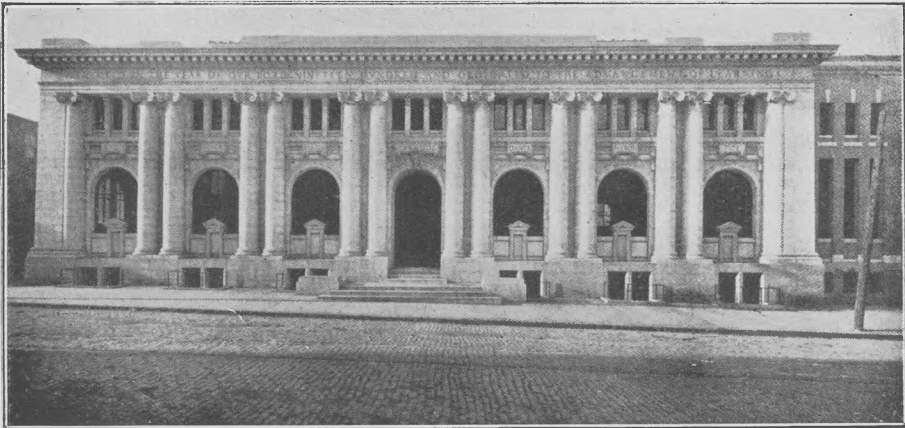
9. TÁBLA

ELŐADÓTEREM, WILLIAMSBURGI FIÓK, BROOKLYN

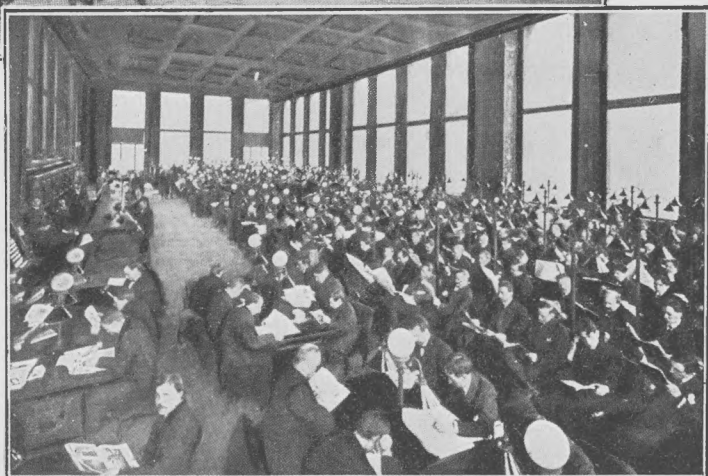
MŰKIÁLLÍTÁSOK TERME SEATTLEBEN (WASHINGTON)

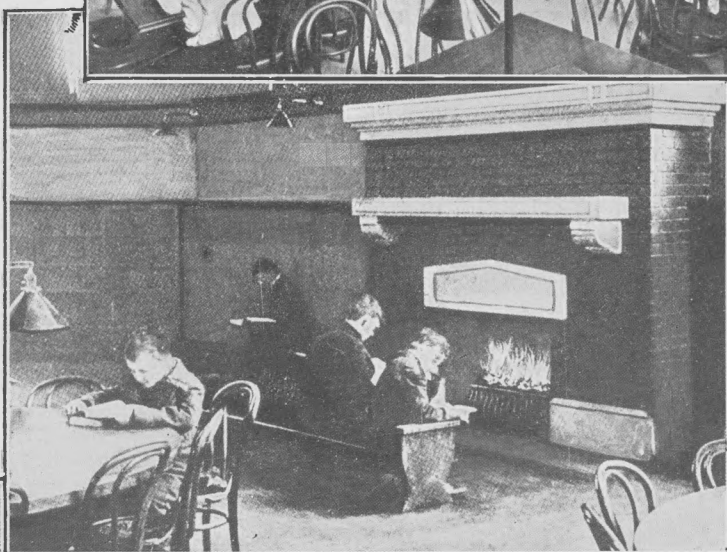
KÖZPONTI KÖNYVTÁR, ATLANTA, GEORGIA

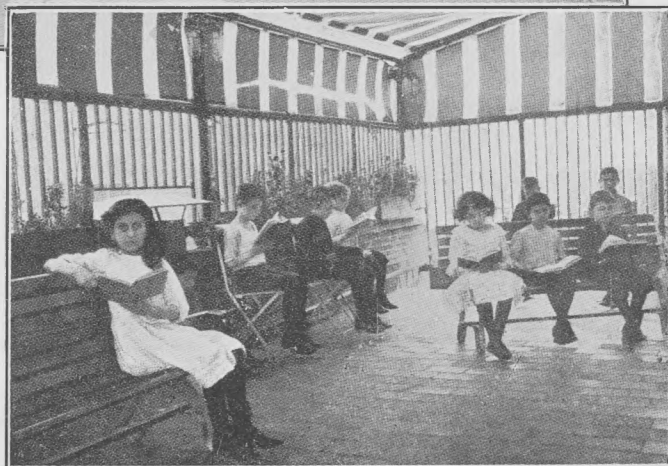
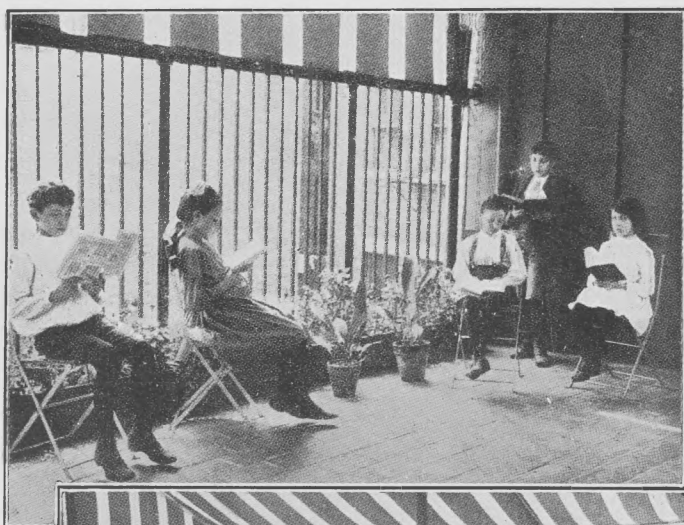
FIÚK OLVASÓ TÁRSASÁGA (FRATERNITY) CAMDEN, NEW YERSEY

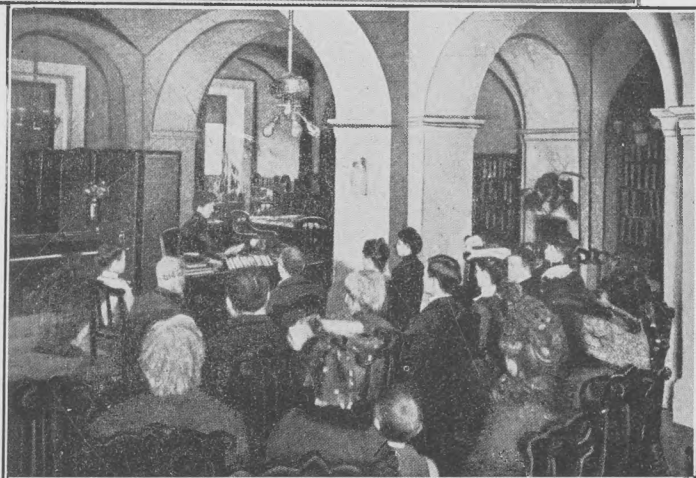
1. West Madison streeti fiók, Chicago
2. Központ, Chicago
3. Oakland, California

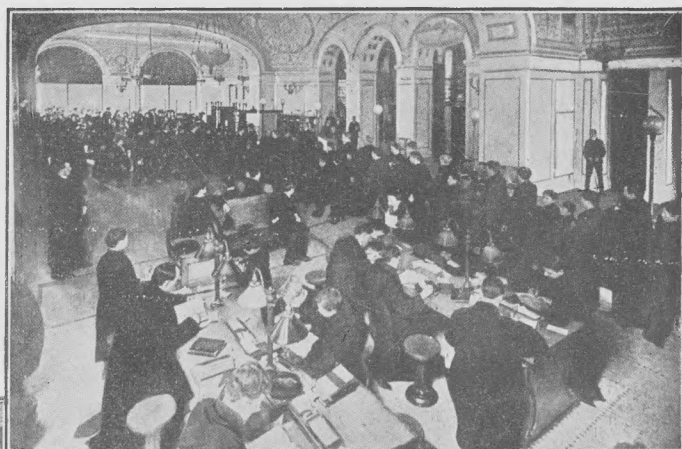
1. Hazelwoodi fiók, Pittsburg
2. Broadway fiók, Cleveland
3. Carnegie könyvtár, Atlanta

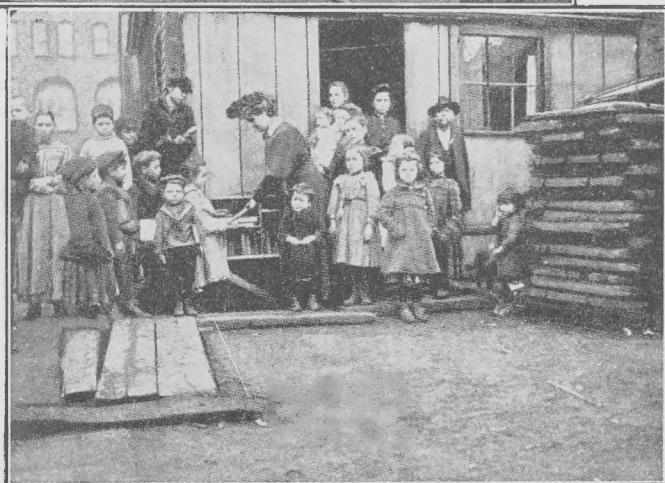
Olvasóhely a szabadban (open-air reading room)
és függő kert (roof-garden), Rivington streeti fiók, New York

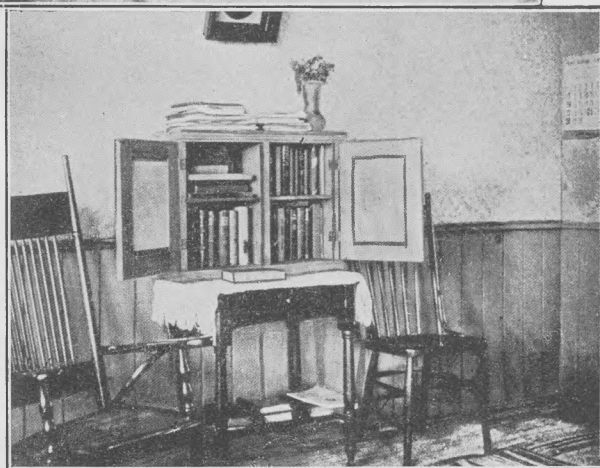
1. Websteri fiók, New York
2. Központi könyvtár, Pittsburg
3. Vakok főlovasóterme, Library of Congress, Washington

1. Központ, Chicago
2. Carondeleti fiók, St. Louis
3. Flatbushi fiók, Brooklyn

1. Fiuk olvasóklubja, Pittsburg
2. Házi könyvtár, Cleveland
3. Allentown külvárosi letéti hely, Pittsburg

1—2. Kikölcsönzés a szabadban

3. Vándorkönyvtár egy farmer házában

(Washingtoni grófsági könyvtár, Hagerstown, Md.)

